

Instrumenti Europske unije kao faktor razvoja: usporedba Ravnih kotara i Drniškog kraja

Mikulandra, Helena

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:908386>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Helena Mikulandra

**Instrumenti Europske unije kao faktor razvoja:
usporedba Ravnih kotara i Drniškog kraja**

Diplomski rad

**Zagreb
2020.**

Helena Mikulandra

**Instrumenti Europske unije kao faktor razvoja:
usporedba Ravnih kotara i Drniškog kraja**

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistre geografije

**Zagreb
2020.**

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija *Geografija; smjer: istraživački (Prostorno planiranje i regionalni razvoj)* na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom izv. prof. dr. sc. Aleksandra Lukića

Sveučilište u Zagrebu
 rad
 Prirodoslovno-matematički fakultet
 Geografski odsjek

Diplomski

Instrumenti Europske unije kao faktor razvoja: usporedba Ravnih kotara i Drniškog kraja

Helena Mikulandra

Izvadak: Cilj ovog rada je analizirati i usporediti uspješnost jedinica lokalne samouprave s prostora Ravnih kotara i Drniškog kraja u povlačenju europskih sredstava za vrijeme korištenja prepristupnih fondova i europskih fondova nakon ulaska u Europsku uniju. U radu je posebna pažnja stavljena na regionalni razvoj, odnosno na Operativni program Konkurentnost i kohezija 2014.-2020., Europski fond za regionalni razvoj i Kohezijski fond te su popisani svi izvedeni projekti na istraživanom području. Uz navedeno, analizirani su svi dostupni proračuni promatranih jedinica lokalne samouprave (2011.-2018.) kako bi se usporedila ukupna uspješnost korištenja europskih sredstava. Na dvije razine su analizirane i sve dostupne strategije razvoja. U prvom dijelu je analizirana tehnička provedivost lokalnih razvojnih strategija te je u drugom opisana specifičnost njihovih mjera. Da bi se pružio potpuniji uvid u istraživano područje, provedeni su intervjui sa sedam pročelnica zaduženima za europske fondove te anketni upitnici u Gradu Benkovcu i Gradu Drnišu pod pretpostavkom gradova generatora razvoja ispitivanih područja. Pritom je naglasak stavljen na upoznatost lokalnog stanovništva s europskim projektima, ali i njihovo zadovoljstvo istima. Motivacija za pisanje ovoga rada je interes za razvoj zaobalnih područja te svijest o financijskoj i kadrovskoj potkapacitiranosti lokalnih samouprava, ali i želja za zaokruživanjem istraživanja zadovoljstvom lokalnog stanovništva koje je, u krajnjoj liniji, pokazatelj demografskog opstanka zaobalnih područja.

67 stranica, 22 grafička priloga, 6 tablica, 21 bibliografska referenca; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Ravni kotari, Drniški kraj, regionalni razvoj, europski fondovi, razvojna strategija

Voditelj: izv. prof. dr. sc. Aleksandar Lukić

Povjerenstvo: izv. prof. dr. sc. Aleksandar Lukić
 doc. dr. sc. Petra Radeljak Kaufmann
 doc. dr. sc. Vedran Prelogović

Tema prihvaćena: 2. 7. 2019.

Rad prihvaćen: 13. 2. 2020.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Thesis
Faculty of Science
Department of Geography

Master

**European union instruments as a development factor: comparison of Ravni kotari
and Drniš area**

Helena Mikulandra

Abstract: This thesis aims to analyze the effectiveness of Ravni kotari and Drniš area local governments with pre-accession and EU funds. Special attention was put on regional development, apropos The Operational Program Competitiveness and Cohesion 2014-2020, The European Fund for Regional Development and The Cohesion Fund as all implemented projects in this thesis were listed there. In addition, all available budgets (2011-2018) of the observed local self-government units were examined to compare overall performance of the EU funds usage. All development strategies were analyzed at two levels. The first investigates the technical feasibility and the second one describes the specificities of measures. To complete the insight into the area of study, interviews were made with the department heads in charge of European funds. Questionnaires were conducted with the local population with regards to Benkovac and Drniš development accelerators of the study areas. The emphasis was put on the awareness of European projects in their towns, as well as their satisfaction with them. The motivation for writing this paper is an interest in hinterland development, as well as awareness of the financial and staffing capacity of local governments, but also a desire to complete the research with the impression of the local population as they are an indicator of the demographic survival in the hinterlands.

67 pages, 22 figures, 6 tables, 21 references; original in Croatian

Keywords: Ravni kotari, Drniš area, regional development, european funds, development strategy

Supervisor: Aleksandar Lukić, PhD, Associate Professor

Reviewers: Aleksandar Lukić, PhD, Associate Professor
Petra Radeljak Kaufmann, PhD, Assistant Professor
Vedran Prelogović, PhD, Assistant Professor

Thesis title accepted: 02/07/2019

Thesis accepted: 13/02/2020

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
1.1. Ciljevi rada i hipoteze	2
2. Metodologija istraživanja	3
2.1. Pregled dosadašnjih istraživanja.....	4
3. Instrumenti EU kao čimbenik razvoja	5
3.1. Mogućnosti korištenja financijskih alokacije u pretpristupnim fondovima	6
3.1.1. Program CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation) – Pomoć Zajednice za obnovu, razvoj i stabilizaciju	7
3.1.2. Program ISPA (Instrument for Structural Policies for Accession) – Instrument za strukturnu politiku u pretpristupnom razdoblju	8
3.1.3. Program PHARE (Pologne et Hongrie – Aide á Restructuration Economique) - Pomoć Poljskoj i Mađarskoj za obnovu ekonomije	8
3.1.4. Program SAPARD (Special Accession Programme for Agricultural and Rural Development) - Poseban pretpristupni program za poljoprivredu i razvitak ruralnih područja.....	9
3.1.5. Program IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance) Instrument pretpristupne pomoći.....	10
3.2. Europski fondovi nakon ulaska u Europsku uniju.....	12
3.2.1. Financijska sredstva dostupna 2014.-2020.	15
4. Geografska obilježja Ravnih kotara i Drniškog kraja	16
4.1. Geomorfološka obilježja	19
4.2. Historijsko-geografska obilježja.....	20
4.3. Demgeografska i gospodarska obilježja	22
4.4. Prometna povezanost.....	28
4.4.1. Cestovni promet.....	28
4.4.2. Željeznički promet	29
4.4.3. Zračni promet.....	29
5. Analiza strateških razvojnih dokumenata	31
5.1. Strateško planiranje	31
5.2. Zakon o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske	31
5.3. Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske.....	33
5.3.1. Razvrstavanje jedinica područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti.....	34
5.3.2. Razvrstavanje jedinica lokalne samouprave po stupnju razvijenosti	35
5.3.3. Pomoć u sufinanciranju pripreme i provedbe projekata iz fondova Europske unije.....	35

6. Analiza strateških dokumenata jedinica lokalne samouprave na prostoru istraživanja.....	36
6.1. Analiza tehničke opremljenosti razvojnih strategija	36
6.2. Analiza prioriteta i mjera razvojnih strategija	38
6.2.1. Unaprjeđenje poljoprivredne proizvodnje	38
6.2.2. Razvoj poduzetništva.....	39
6.2.3. Razvoj turizma.....	40
6.2.4. Izgradnja i poboljšanje komunalne, prometne i ostale infrastrukture	41
6.2.5. Zaštita okoliša i prirode	41
6.2.6. Očuvanje i valorizacija prirodne i kulturne baštine.....	42
6.2.7. Podizanje socijalno-društvenog standarda.....	42
6.2.8. Osnaživanje kapaciteta jedinica lokalne samouprave	43
7. Iskorištenost Europskog fonda za regionalni razvoj u razvoju Ravnih kotara i Drniškog kraja.....	43
8. Pomoći Europske unije jedinicama lokalnih samouprava 2011.-2018.....	47
8.1. Pomoći Europske unije na području Ravnih kotara i Drniškog kraja prema analizama proračuna jedinica lokalne samouprave	50
9. Utjecaj instrumenata EU na lokalne zajednice Ravnih kotara i Drniškog kraja – analiza intervjua	53
10. Utjecaj instrumenata EU na lokalne zajednice Ravnih kotara i Drniškog kraja – analiza anketnih istraživanja	57
11. Zaključak	64
Popis literature.....	VII
Popis izvora	IX
Prilozi.....	XIII

1. Uvod

Procesima industrijalizacije i litoralizacije, ali i ratnim stradanjima, na zaobalnim prostorima Zadarske i Šibensko-kninske županije smanjuje se broj stanovništva. Daljnjom depopulacijom najčešće odlazi mlado i obrazovano stanovništvo te time zaobalna područja bivaju dodatno pogođena. S jedne strane odlazi fertilno stanovništvo koje obnavlja populaciju, a s druge strane to isto stanovništvo će biti generator napretka neke druge sredine. Iz tog razloga je izuzetno važno razmatrati regionalni razvoj kao ključ smanjenja dispariteta između urbanih i ruralnih sredina u pogledu dostupnosti različitih funkcija i uvjeta života. Jedinice lokalne samouprave su bez iznimke prionule na izradu razvojnih strategija, no one su u različitoj mjeri tehnički opremljene što otežava, ili u nekim slučajevima, onemogućava provođenje navedenih mjera projektima.

Još prije ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju, na raspolaganju su bila sredstva iz pretpristupnih fondova koja nisu iskorištena u svom punom obimu. Ulaskom u Uniju, obrazovanjem kadra u području prijave i provedbe projekata Europske unije, ali i povećanjem financijske alokacije i većom osviještenosti o mnogostрукim koristima fondova, na svim razinama upravljanja dolazi do većeg udjela iskorištavanja europskih sredstava. U tekućem financijskom razdoblju (2014.-2020.), Republici Hrvatskoj je dostupno 10,676 milijardi eura iz europskih strukturnih i investicijskih fondova (Vela, 2015).

Ideja ovog rada je analizirati iskorištenost europskih fondova, poglavito Europskog fonda za regionalni razvoj, na razini jedinica lokalne samouprave istraživanih područja, ali i njihovih strateških dokumenata koji su jedan od početnih mehanizama razvoja. Područje koje istraživanje obuhvaća odnosi se na prostor Ravnih kotara i Drniškog kraja, prostor koji je umnogome zastao u razvoju, koji je opustošen ratom i depopuliran. Intervjuirat će se pročelnici jedinica lokalne samouprave po pitanju lokalnih razvojnih projekata te problemima s kojima se susreću, ali će se anketirati i lokalno stanovništvo o upoznatosti s tim istim projektima.

Rad je koncipiran u deset poglavlja. Nakon uvoda, pregleda dosadašnjih istraživanja, ciljeva rada i hipoteza te metodologije istraživanja, slijedi opis financijskih razdoblja, odnosno pretpristupnih fondova i fondova Europske unije koji su nam dostupni nakon ulaska u Uniju (2014.-2020.). Nadalje je definiran i opisan prostor istraživanja, Ravni kotari i Drniški kraj, dan je pregled zakonodavnog okvira strateškog planiranja te su analizirane strategije na tehničkoj i sadržajnoj razini. Povrh toga, analizirani su proračuni jedinica lokalne

samouprave, prema dostupnim podacima Ministarstva financija, u pogledu iskorištenosti europskih sredstava. Nakon toga, rad je zaokružen intervjuima s pročelnicama općina i gradova, ali i anketnim upitnikom o upoznatosti i zadovoljstvu projektima stanovnika u Gradu Benkovcu i Gradu Drnišu koji su kao gradovi odabrani kao mogući generatori razvoja ispitivanog područja.

1.1. Ciljevi rada i hipoteze

Cilj ovog rada je dati usporedbu u iskorištavanju europskih fondova od strane jedinica lokalne samouprave u Ravnim kotarima i Drniškom kraju. Pritom je prednost dana europskim strukturnim i investicijskim fondovima, odnosno stavljen je naglasak na Operativni program Konkurentnost i kohezija 2014.-2020., Europski fond za regionalni razvoj i Kohezijski fond. S druge strane, analizirali su se proračuni općina na razini korištenja europskih sredstava kako bi se dao potpuniji uvid u iskorištavanje istih. Kako bi provedba projekata bila što vjerojatnija, potrebne su i dobro napisane strategije razvoja tako da je jedan dio rada posvećen i analiziranju tehničke provedivosti lokalnih razvojnih strategija.

Uz navedeno, zamisao samog rada bila je nadopuniti numeričko istraživanje (povučena sredstva u kunama) stavovima onih koji se bave samim europskim fondovima na području istraživanja, ali i razmišljanjima populacije koja živi na područjima provedbe tih projekata, odnosno, cilj je bio saznati kakav je cjelokupni dojam o učinkovitosti europskih sredstava u regionalnom i lokalnom razvoju istraživanih područja.

H1 Više je sredstava Europske unije za regionalni razvoj povučeno od razdoblja ulaska u Europsku uniju, nego što je to slučaj za vrijeme korištenja pretpristupnih fondova.

H2 Gradovi u odnosu na općine povlače više europskih sredstava.

H3 Lokalne razvojne strategije su većinom tehnički manjkave.

H4 Jedinice lokalne samouprave su financijski i kadrovski potkapacitirane za veće europske projekte.

H5 Stanovništvo Grada Benkovca i Grada Drniša nije niti dovoljno upoznato s projektima financiranim iz Europske unije, niti zadovoljno aktivnošću Grada u povlačenju europskih sredstava.

Navedene hipoteze ispitat će se istraživačkim postupcima kako bi se donijele zaključne postavke.

2. Metodologija istraživanja

Za izradu rada korištene su kvantitativne i kvalitativne metode metode istraživanja. Metoda kvantitativnog istraživanja korištena je prilikom prikupljanja i analize numeričkih podataka Državnog zavoda za statistiku i brojnosti stanovništva na ispitivanom području, popisa i vrijednosti projekata iz Operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2014.-2020., Europskog fonda za regionalni razvoj i Kohezijskog fonda, analize proračuna jedinica lokalne samouprave i vrijednostima europskih projekata od 2011. do 2018. godine i izrade kartografskih prikaza, prikupljanja podataka o indeksu razvijenosti, do provedbe anketnih istraživanja u Gradu Benkovcu i Gradu Drnišu. Kvalitativni pristup ogleda se u metodi analize sadržaja, najviše prilikom analiza razvojnih strategija lokalnih razvojnih jedinica, ali i provedbi i analizi strukturiranih intervju s pročelnicima zaduženima za europske fondove pri jedinicama lokalnih samouprava.

Vremenski obuhvat istraživanja obuhvaća listopad 2019. godine do polovice siječnja 2020. godine. Sam početak istraživanja obuhvaća iščitavanje relevantne literature te prikupljanje statističkih podataka i njihovu analizu, dok je s odmakom naglasak prešao na pisanje samog rada te dublju analizu sadržaja i kvalitativnih podataka, odnosno strukturiranih intervju s pročelnicima općina i gradova. Naposljetku su provedeni anketni upitnici u Gradu Benkovcu i Gradu Drnišu kako bi se dao sveobuhvatan pristup istraživanju te se dao cjelokupan uvid u obrađivanu tematiku.

Prostorni obuhvat istraživanja čine Ravni kotari i Drniški kraj. Ravni kotari su u istraživanju uvjetno svedeni na jedinice lokalne samouprave u području središnjih Ravnih kotara, odnosno na općine: Poličnik, Zemunik Donji, Galovac, Škabrnja, Polača i Stankovci gdje su sva naselja u području središnjih Ravnih kotara, zatim općine Pirovac, Lišane Ostrovičke i Sukošan, gradovi Benkovac i Skradin gdje je više od 50% naselja na području središnjih Ravnih kotara te općine Sveti Filip i Jakov, Vrsi i Grad Vodice gdje je 50% naselja na području središnjih Ravnih kotara. Drniški kraj je definiran prema bivšoj Općini Drniš kojoj su u sastavu bili današnji Grad Drniš te općine Unešić, Ružić i Promina.

Izvori podataka za istraživanje jesu podaci Ministarstva regionalnog razvoja o europskim strukturnim i investicijskim fondovima, podaci Ministarstva financija i njihove baze proračuna jedinica lokalne samouprave, podaci o broju stanovnika iz Državnog zavoda za statistiku, podaci o razvojnim mjerama iz strategija razvoja jedinica lokalne samouprave. Ostali relevantni izvori odnose se na različite publikacije i radove na temu Ravnih kotara, Drniškog kraja ili europskih fondova. Za izradu kartografskih priloga korištene su informacije Ministarstva financija i Državnog zavoda za statistiku te osnovni slojevi (županije, općine, ceste, željeznice, zračne luke) Registra prostornih jedinica za izradu u GIS softveru.

2.1. Pregled dosadašnjih istraživanja

Geografskim značajkama Ravnih kotara bavili su se Crkvenčić i dr. u šestoj knjizi „Geografija SR Hrvatske“ (1974), dok je ravnokotarski prostor detaljnije opisan u knjizi „Geografija Hrvatske“ D. Magaša (2013). U svrhu istraživanja i pisanja rada, najprije se proučila tema Ravnih kotara i njihova obuhvata koji se razlikuje prema različitim autorima (A. Bognaru (2001), V. Rogiću (1962, 1983), L. Kosu (1987) D. Magašu (2013) te prema Prostornom planu Zadarske županije (2006)). U samoj definiciji prostora obuhvata za potrebe istraživanja Ravnih kotara uvelike je pomogla doktorska disertacija „Razvoj i suvremena preobrazba krajolika Ravnih kotara“ A. Blaće (2015). Pritom se odabrala varijanta središnjih Ravnih kotara i jedinica lokalne samouprave koje imaju 50% ili više naselja na tom području i to zbog proučavanja statističkih podataka.

Područje Drniškog kraja relativno je lako definirano i to prema bivšoj Općini Drniš ukinutoj 1993. godine. Međutim, o samom Drniškom kraju kao jedinici obuhvata nije napisano mnogo radova. Pritom valja naglasiti „Drniški kraj u demografskim procesima od druge polovice 19. stoljeća do kraja 20. stoljeća“ (A. Bralić, S. Ramljak) objavljen u Zborniku radova *Zagora između stočarsko-ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije* (2011), ali i rad „Lokalne i regionalne sociokulturne odrednice razvoja posebnih oblika turizma: studija slučaja Drniške regije“ (R. Relja, N. Alfierović) iz 2014. Istraživanjima o Drniškom kraju/Drniškoj regiji ili istovjetnim područjem obuhvata bavili su se još: Š. Peričić (1999.), I. Nejašmić (1992), N. Bajić (1994), P. Radeljak (2015) i drugi.

Razmatrajući europske fondove, koristili su se mnogi izvori: od stranica Ministarstva regionalnog razvoja i Ministarstva financija do priručnika o pripremi i provedbi projekata i to najviše autorice A. Vela, „Menadžment ESI fondova 2014.-2020.“ iz 2015. i I. Maletić i

dr., „EU projekti – od ideje do realizacije iz 2016. godine“ te „Uvod u Europsku uniju“ Lj. Mintas-Hodak iz 2004. i „Europska unija“ iste autorice iz 2010.

Definicijom prostornog obuhvata i razmatranjem i opisom pretprijetnih fondova i europskih fondova koji su nam stavljeni na korištenje nakon ulaska u Europsku uniju proučen je i zakonodavni okvir i to Zakon o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske (NN 123/17) te Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (NN 147/14, 123/17, 118/18).

Nakon toga analizirane su sve dostupne lokalne razvojne strategije i to u okviru Ravnih kotara: Strateški program ukupnog razvoja Grada Benkovca 2012-2016, Strateški razvojni program Općine Lišane Ostrovičke 2015-2020, Strateški razvojni program Općine Polača 2015-2020, Strategija razvoja Općine Poličnik 2015.-2020., Strateški razvojni program Općine Škabrnja za razdoblje 2016.-2020., Strategija razvoja Grada Skradina 2015.-2020., Strateški razvojni program Općina Sukošan 2015-2020, Program ukupnog razvoja Općine Sveti Filip i Jakov 2016.-2020-, Strategija razvoja Grada Vodica do 2020., Strategija razvoja Općine Vrsi do 2020. godine, Strategija razvoja Općine Zemunik Donji za razdoblje 2015.-2020., Općina Galovac – Strategija razvoja 2019.-2020., te za Drniški kraj: Strategija razvoja Grada Drniša do 2020. godine, Strategija razvoja Općine Promina 2014.-2020., Strateški razvojni program Općine Ružić za razdoblje 2015.-2020. i Strateški razvojni program Općine Unešić za razdoblje 2015.-2020.

3. Instrumenti EU kao čimbenik razvoja

Europska unija potpomaže različite projekte na temelju politika i prioriteta koje su za određeno financijsko razdoblje usvojila njena nadležna tijela ili pojedine države članice. Ta financijska razdoblja (tzv. financijske perspektive) u kojima se definiraju europske javne politike traju sedam godina. Mjere kojima se postižu ciljevi javnih politika su projekti te oni ovise o strateškim dokumentima na razini EU-a, država članica, država kandidatkinja i potencijalnih kandidatkinja. Primarni izvor financiranja projekata su fondovi Europske unije.

Fondovi EU-a su posebno i precizno smišljeni financijski instrumenti za koje se osiguravaju sredstva u proračunu za određenu financijsku perspektivu. Pojednostavljeno, fondovi EU-a jesu novac europskih građana koji se određenim procedurama dodjeljuju korisnicima za

provedbu projekata koji trebaju pridonijeti postizanju javnih politika Europske unije (Vela, 2015).

Prema instrumentima potpore projektnih ideja (na razini cijele EU ili države članice) i prema sustavu upravljanja financijskim sredstvima razlikuju se centralizirani sustav provedbe i decentralizirani sustav provedbe. Centraliziranim sustavom upravljanja se upravlja u izvršnim agencijama Europske komisije i drugim tijelima u Bruxellesu, a decentraliziranim sustavima upravljanja upravljaju pojedine države članice.

Prema vrsti poticaja instrumenti financiranja Europske unije su:

- Neizravni poticaji
- Izravni poticaji
- Ostali fondovi i instrumenti
- Dodatni izvori financiranja

Neizravni poticaji su namijenjeni samo zemljama članicama te čine najveći dio proračuna Europske unije. Imaju decentralizirani sustav provedbe te uključuju: strukturne fondove (Europski socijalni fond i Europski fond za regionalni razvoj) te Kohezijski fond; fondove za poljoprivredu, fondove za ruralni razvoj i ribarstvo te fondove za pomoć trećim zemljama. Izravni poticaji imaju centralizirani sustav provedbe te se njima koriste države članice, ali i pridružene zemlje koje su sklopile ugovore te platile godišnju članarinu. Oni slijede javne politike karakteristične za čitavu Europsku uniju te se mijenjaju svakom financijskom perspektivom.

Ostali fondovi i instrumenti su zajmovi, krediti, jamstva ili tehnička pomoć koju pružaju financijske institucije kao što su Europska banka za obnovu i razvoj ili Europska investicijska banka, no većina sredstava financiranja nije iz proračuna Europske unije.

Dodatni izvori financiranja su specifični instrumenti kojima se koriste sve zemlje članice. Europski fond za razvoj je usmjeren prema zemljama „trećeg svijeta“ za borbu protiv siromaštva, Europski fond za prilagodbu globalizaciji omogućava intervencije u kriznim situacijama, odnosno za prekvalifikaciju radnika, dok Europski fond solidarnosti sredstva usmjerava prema hitnim intervencijama za saniranje šteta u ekološkim katastrofama ili terorističkim napadima (Vela, 2015).

3.1. Mogućnosti korištenja financijskih alokacije u pretpristupnim fondovima

Odnosi Europske unije i Republike Hrvatske uspostavljaju se još 1992. godine, u godini kada je većina njenih članica prihvatila Republiku Hrvatsku kao neovisnu državu. Devet godina kasnije potpisani su Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju te Privremeni sporazumi. Nakon

potvrđivanja od strane Hrvatskog sabora, Europskog parlamenta i parlamenata država članica sporazumi stupaju na snagu te Hrvatska 21. veljače 2003. podnosi zahtjev za punopravno članstvo u Europskoj uniji. Status države članice za članstvo Hrvatska je dobila 18. lipnja 2004. te devet godina nakon, 1. srpnja 2013. postaje punopravna članica EU.

Već nakon potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i Privremenih sporazuma, Hrvatskoj su otvorena financijska sredstva iz programa CARDS, a od 2005. iz programa ISPA, PHARE i SAPARD. Ti pretpristupni financijski instrumenti služe da bi države kandidatkinje ispunile političke, gospodarske i institucionalne uvjete za pristup Europskoj uniji te da bi postale zrele za djelotvorno upravljanje, programiranje i provedbu strukturnih i kohezijskih instrumenata (Vela, 2015).

3.1.1. Program CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation) – Pomoć Zajednice za obnovu, razvoj i stabilizaciju

Na osnovu Uredbe Vijeća Europske unije iz 2000. godine te nakon potpisa Okvirnog sporazuma koji regulira odnose između davatelja sredstava i korisnika programa u ožujku 2002. godine, Hrvatskoj je otvoren program CARDS. Tijekom korištenja programa Vlada je za svaku godinu s Europskom komisijom sklapala nove sporazume o financiranju projekata koji su za proračunsko razdoblje 2001.-2004. iznosili oko 260 milijuna eura. Potpora je fokusirana na uspostavu institucionalnih, zakonodavnih, gospodarskih i socijalnih temelja te promoviranje razvoja tržišnog gospodarstva. Ključni faktori za dodjeljivanje pomoći bili su: poštivanje demokratskih načela, vladavine prava, poštivanje ljudskih i manjinskih prava i temeljnih sloboda. Prioriteti CARDS-a bili su: demokratska stabilizacija, gospodarski i socijalni razvoj, pravosuđe i unutrašnji poslovi, izgradnja administrativnih kapaciteta te zaštita okoliša i prirodnih resursa.

Do listopada 2004. godine je za pripremu, provedbu i praćenje većine projekata u RH bila zadužena Delegacija Europske komisije, dok se manjim dijelom projekata upravljalo decentralizirano.

Program CARDS dijeli se u dvije komponente, već opisanu nacionalnu, ali i regionalnu kojoj je Europska komisija osiguravala sredstva zajedničkih projekata (npr. borba protiv organiziranog kriminala, upravljanje graničnim prijelazima, zaštita okoliša). Republika Hrvatska je sudjelovala u Regionalnom programu 2001.-2006. uz Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Sjevernu Makedoniju i Srbiju). Program se provodio prema centraliziranom modelu (Mintas-Hodak, 2004).

3.1.2. Program ISPA (Instrument for Structural Policies for Accession) – Instrument za strukturnu politiku u pretpristupnom razdoblju

Cilj programa je postaviti nacionalne prioritete države kandidatkinje u sektorima prometne infrastrukture i zaštite okoliša u omjeru 50% naprema 50% na temelju načela Kohezijskog fonda kojeg koriste zemlje članice Europske unije. Program je ustanovljen 1999. godine na temelju prijedloga Europske komisije iz dokumenta *Agenda 2000* (Mintas Hodak, 2010) te je financijska alokacija za sedmogodišnje razdoblje iznosila 1.040 milijardi eura (*Istra Communicating Europe*, 2019).

Hrvatska je postala korisnica programa u siječnju 2005. godine. Njegovi glavni prioriteti jesu: upoznavanje zemalja kandidatkinja s politikom i procedurama Europske unije, pomaganje zemljama kandidatkinjama da dostignu EU standarde zaštite okoliša te da prošire i povežu trans-europske transportne mreže. U djelokrugu zaštite okoliša, ulaganja su se vršila u opskrbu pitkom vodom, zbrinjavanje otpadnih voda i krutog otpada i očuvanje kvalitete zraka. U prometnom djelokrugu ulaganja su se vršila na projekte koji su poticali održivi oblik prijevoza osoba i dobara. Sredstva iz programa bila su namijenjena i za financiranje projekata u svrhu smanjivanja prometnih uskih grla, povezivanja središnjih i perifernih regija, poboljšanje sigurnosti prometne infrastrukture, unapređenje kontrole prometa, pripremu studija o funkcioniranju prometnih mreža (*Istra Communicating Europe*, 2019).

3.1.3. Program PHARE (Pologne et Hongrie – Aide á Restructuration Economique) - Pomoć Poljskoj i Mađarskoj za obnovu ekonomije

Program je pokrenut 1989. godine kako bi podržao Mađarsku i Poljsku tijekom političkih promjena i reformi gospodarstva. Kasnije postaje instrument pretpristupne pomoći državama kandidatkinjama.

PHARE ima dva prioriteta:

- 1) Jačanje institucionalne sposobnosti svih tijela koja sudjeluju u procesu usklađivanja zakona s pravnom stečevinom Zajednice, kao i provedba usklađenih zakona te poticanje njihove učinkovite među-institucionalne suradnje
U većini slučajeva koristio se model *twinning* koji implicira suradnju djelatnika istovrsnih ili srodnih upravnih tijela država kandidatkinja i država članica EU. Financiranje je iznosilo 30-70% programa. Mogućnost suradnje s privatnim sektorom bila je otvorena za područja gdje se takva suradnja procijenila korisnijom.
- 2) Ulaganja u stvaranje infrastrukture za provedbu pravne stečevine Zajednice. Povećanje gospodarske i socijalne kohezije državne kandidatkinje, promicanje

tržišnog gospodarstva te priprema za korištenje Europskog fonda za regionalni razvoj i Europskog socijalnog fonda. Financiranje je iznosilo maksimalno 70%, dok bi investicijske projekte država sufinancirala 25% iz nacionalnog proračuna. Program PHARE financirao je i horizontalne projekte više država kandidatkinja u isto vrijeme u cilju povezivanja MSP-ova, suzbijanja korupcije, zaštite okoliša, prekogranične suradnje i sl. Prioriteti koje je Program podupirao jesu: demokratizacija i vladavina prava, ljudska prava i prava manjina, gospodarski kriteriji, unutarnje tržište i trgovina, sektorska politika, suradnja na području pravosuđa i unutarnjih poslova, programi provjere i gospodarsko-socijalna kohezija (Mintas-Hodak, 2004).

3.1.4. Program SAPARD (Special Accession Programme for Agricultural and Rural Development) - Poseban pretpristupni program za poljoprivredu i razvitak ruralnih područja

Ideja programa usvojenog 1999. godine bila je ulaganje u poljoprivredu i osiguravanje sredstava za unaprjeđenje poljoprivredne proizvodnje, nadzor kvalitete proizvoda, primjenu proizvodnih metoda koje ne štete okolišu, razvoj alternativnih gospodarskih aktivnosti u ruralnim područjima, obrazovanje poljoprivrednika i druge slične mjere. Financiranje projekata iznosilo je do 75%, uz iznimne situacije i do 100%. Većina pretpristupnih programa su primarno usmjereni na javni sektor, dok je program SAPARD usmjeren na poljoprivrednike. SAPARD priprema državu kandidatkinju na korištenje Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (Mintas-Hodak, 2010).

Operativnu provedbu SAPARD-a i Plana za poljoprivredu i ruralni razvitak u RH provodilo je ravnateljstvo za tržišnu i strukturnu potporu u poljoprivredi unutar Ministarstva poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja. Ministarstvo pritom usko surađuje s Upravom za poljoprivredu Europske komisije. Mjere koje su se financirale u Hrvatskoj bile su:

- Mjera 1, odnosno poboljšanje kvalitete proizvoda i proizvodnih sustava, podizanje i usklađivanje higijenskih, veterinarskih standarda i standarda zaštite okoliša s EU, modernizacija, smanjenje proizvodnih troškova, povećanje konkurentnosti;
- Mjera 2, odnosno modernizacija pogona za preradu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, podizanje standarda za zbrinjavanje otpada životinjskog podrijetla, usklađivanje higijenskih, veterinarskih standarda i standarda zaštite okoliša s EU te povećanje konkurentnosti (*Europski fondovi za hrvatske projekte*, 2009).

3.1.5. Program IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance) Instrument pretpristupne pomoći

Pretpristupni program IPA zamjenjivao je dotadašnje programe CARDS, PHARE, ISPA i SAPARD te je bio aktualan u vremenskom razdoblju 2007.-2013. Međusobni odnosi Europske komisije i Vlade RH bili su regulirani Okvirnim sporazumom te su financijska sredstva namijenjena RH za navedeno razdoblje iznosila 749,83 milijuna eura.

Program IPA funkcionirao je kao potpora državama kandidatkinjama i potencijalnim kandidatkinjama kako bi uskladile zakonodavstvo s pravnom stečevinom Zajednice, ali i kao priprema za korištenje fondova koji su dostupni državama članicama. Program je podijeljen u pet sastavnica (Kaić, 2015):

- 1) Pomoć u tranziciji i jačanje institucija (220,10 milijuna eura) – pomoć u poboljšanju administrativnih i pravosudnih sustava te ispunjenju političkih, gospodarskih, pravnih i administrativnih uvjeta za članstvo;
- 2) Prekogrančna suradnja (73 milijuna eura) – uključivala je suradnju na izradi i provedbi zajedničkih projekata dva ili više prekograničnih projektnih partnera koji su bili sudionici regionalne razine. Financijska sredstva distribuirala su se na osnovi zajedničkih natječaja za dodjelu bespovratnih sredstava. Maksimalni iznos sufinanciranja iznosio je 85%, dok se ostatak financirao od strane projektnih partnera. Republika Hrvatska sa osamnaest svojih županija ima direktne granice sa susjednim državama te su pogranične regije susjednih država bile prihvatljiva područja suradnje. Razdoblje programa IPA (2007.-2013.) obuhvaćalo je šest programa prekogranične suradnje sa državama članicama (Republika Slovenija- Republika Hrvatska, Republika Mađarska – Republika Hrvatska, Jadranska prekogranična suradnja/Talijanska Republika – Republika Hrvatska) i državama potencijalnim kandidatkinjama te projekte transnacionalnih programa suradnje (Transnacionalni program Jugoistočni Europski Prostor, Transnacionalni program Mediteran);
- 3) Regionalni razvoj (257,35 milijuna eura) – korištenjem ove komponente, RH se pripremala za korištenje financijskih instrumenata koji su joj postali dostupni nakon što se priključila Europskoj uniji. Svrha tih instrumenata bila je poduprijeti gospodarski rast kako bi država bila konkurentnija na globalnoj razini te pomoći područja koja imaju razvojne poteškoće. Ova sastavnica bila je prilagođena pravilima strukturnih fondova i Kohezijskog fonda što znači da su se strateški dokumenti i institucije koje njima upravljaju pripremali na identičan način kao i korištenje

financijskih instrumenata koji su na raspolaganju državama članicama. Komponenta Regionalnog razvoja programa IPA obuhvaćala je više sektora:

- a) Operativni program zaštite okoliša (Razvoj infrastrukture za gospodarenje otpadom radi uspostave cjelovitog sustava gospodarenja otpadom u Republici Hrvatskoj, Zaštita vodnih resursa Hrvatske kroz poboljšanje sustava vodoopskrbe te integriranog sustava upravljanja otpadnim vodama, Tehnička pomoć);
- b) Operativni program za promet (Unaprjeđenje željezničkog sustava u Hrvatskoj, Unaprjeđenje sustava unutarnje plovidbe u Hrvatskoj, Tehnička pomoć);
- c) Operativni program za regionalnu konkurentnost (Poboljšanje razvojnih mogućnosti područja s poteškoćama u razvoju, Jačanje konkurentnosti hrvatskog gospodarstva, Tehnička pomoć).

Prioritet 1 omogućavao je izgradnju, opremanje i razvoj poslovne i turističke infrastrukture županija koje zaostaju u razvoju (Vukovarsko-srijemska, Osječko-baranjska, Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Sisačko moslavačka, Karlovačka, Ličko-senjska, Zadarska i Šibensko-kninska). Projekte su mogli predlagati lokalne i regionalne samouprave, njihova udružena i neprofitna tijela, kao i tvrtke u njihovu vlasništvu ili turističke zajednice.

Prioritet 2 omogućavao je unaprjeđenje učinkovitosti administracije na razini države, jačanje poslovne konkurentnosti, pružanje savjetodavnih usluga malim i srednjim poduzećima, razvoj ulagačke klime obukom u županijama i partnerskim institucijama, izobrazbu i ulaganje u projekte javnog znanstvenog sektora itd.

- 4) Razvoj ljudskih potencijala (69,98 milijuna eura) – kao i u slučaju komponente Regionalnog razvoja, korištenjem ove sastavnice država se pripremala za korištenje financijskih instrumenata koji su dostupni državama članicama. To je bio programski okvir za korištenje financijskih sredstava u području zapošljavanja, obrazovanja i socijalne uključenosti. U slučaju RH, analiza stanja pokazala je potrebu rada sa skupinama koje je odlikovala visoka nezaposlenost, usklađivanje obrazovnih programa i promicanje cjeloživotnog učenja, provedbu posebnih mjera za socijalno isključene osobe koji imaju otežan pristup tržištu rada (Poboljšanje pristupa zapošljavanju i održivo uključivanje u tržište rada, Jačanje socijalnog uključivanja i integracije osoba kojima je otežan pristup tržištu rada, Jačanje ljudskog kapitala i zapošljivosti, Tehnička pomoć);
- 5) Ruralni razvoj (129,40 milijuna eura) – komponenta koja je davala podršku u razvojnim politikama i pripremama za Zajedničku poljoprivrednu politiku gdje je

naglasak na održivu prilagodbu poljoprivrednog sektora i ruralnog područja, ali i za provedbu pravne stečevine EU u polju Zajedničke poljoprivredne politike (Unaprjeđenje učinkovitosti tržišta i provedba standarda Zajednice, Pripremne radnje za provedbu poljoprivredno-ekoloških mjera u lokalne strategije za ruralni razvoj, Razvoj ruralnog gospodarstva). Krajnji korisnici financijskih pomoći, ovisno o pojedinim mjerama, mogli su biti poljoprivrednici, poljoprivredna gospodarstva, obrtnici, jedinice lokalne samouprave, ali i druge fizičke i pravne osobe koje su ispunjavale kriterije za prijavu projekata (Kaić, 2015).

3.2. Europski fondovi nakon ulaska u Europsku uniju

Najveće mogućnosti otvorile su se ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju i korištenjem europskih fondova te provedbom europske Kohezijske politike.

Tekuće financijsko razdoblje 2014.-2020. u terminu europski strukturni i investicijski fondovi obuhvaća:

- a) Europski fond za regionalni razvoj (EFRR);
- b) Europski socijalni fond (ESF);
- c) Kohezijski fond (KF);
- d) Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EPFRR);
- e) Europski fond za pomorstvo i ribarstvo (EFPR).

Osnova korištenja tih fondova jest izrada strateških dokumenata. Njima se utvrđuju nacionalni razvojni ciljevi, prioritetna područja ulaganja i financijske alokacije. Strategija EUROPA 2020 temeljni je strateški dokument Europske unije te ona za svoje ciljeve ima: pametan rast (razvoj gospodarstva na temelju znanja i inovacija), održiv rast (održiva upotreba resursa i energije te konkurentno ekološki prihvatljivo gospodarstvo) i uključiv rast (povećanje stope zaposlenosti uslijed koje dolazi do društvene i teritorijalne povezanosti).

Pet glavnih međusobno povezanih ciljeva koje je EU imala u cilju postići do 2020. bili su:

- 75% populacije u dobi od 20 do 64 godine trebalo bi biti zaposleno;
- 3% BDP-a Europske unije trebalo je investirati u istraživanje i razvoj;
- Trebali su se ispuniti klimatsko-energetski ciljevi 20/20/20 (20% obnovljivih izvora, smanjenje emisija stakleničkih plinova za 20% i povećanje energetske efikasnosti za 20%);

- Ispod 10% je trebao biti postotak osoba koje rano napuštaju školovanje, dok bi najmanje 40% mlađe generacije trebalo završiti tercijarni stupanj obrazovanja;
- U opasnosti od siromaštva trebalo je biti 20 milijuna ljudi manje.

Navedeni ciljevi na razini država članica stimulira se korištenjem Europskih strukturnih i investicijskih fondova. Također, strateške ciljeve i prioritete slijede ostale europske sektorske i horizontalne strategije, programski i drugi dokumenti, regulativa fondova te nacionalne strategije i strateški dokumenti što znači da se pri planiranju projekata važno voditi općim i specifičnim ciljevima i politikama Europske unije (Maletić, 2016).

U Republici Hrvatskoj proces planiranja je u ingerenciji resornih ministarstva te ga od 2012. godine koordinira Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije. Ono obuhvaća predlaganje i usvajanje strategija za pojedina područja te predlaganje i pripremu projekata koja su u skladu s prioritetima određenih područja. Također, obuhvaća i definiranje ciljeva i indikatora mjerenja uspješnosti ostvarenja ciljeva koji se prate tijekom provedbe.

Države članice i regije uspostavljaju Zajednički strateški okvir kako bi pojednostavnili proces programiranja, tj. sektorsku i teritorijalnu koordinaciju intervencija EU u sklopu ESI fondova, ali i koordinaciju s ostalim značajnim europskim politikama i instrumentima. Zajednički strateški okvir ujedno definira 11 tematskih ciljeva koji se dalje razrađuju u ostalim strateškim programskim i operativnim dokumentima, ali i fondovsku regulativu Europske unije. Preporuka je odabrati nekoliko onih koji najviše pridonose ispunjenju potreba i ciljeva države članice, a svaki projekt koji planira dobiti sredstva iz EU fondova mora doprinositi barem jednom od navedenih:

1. Jačanje istraživanja, tehnološkog razvoja i inovacija;
2. Poboľjšani pristup, korištenje te kvaliteta IKT tehnologije;
3. Jačanje konkurentnosti malog i srednjeg poduzetništva, poljoprivrednog sektora te sektora ribarstva i akvakulture;
4. Potpora prelasku na gospodarstvo temeljeno na niskoj emisiji CO₂ u svim sektorima;
5. Prilagodba klimatskim promjenama, prevencija te upravljanje rizicima;
6. Zaštita okoliša i unapređenje učinkovitosti resursa;
7. Jačanje održivosti prometa te uklanjanje uskih grla na ključnoj infrastrukturi prometne mreže;
8. Jačanje zapošljavanja i mobilnosti radne snage;

9. Jačanje socijalne uključenosti i borba protiv siromaštva;
10. Ulaganje u obrazovanje, vještine i cjeloživotno učenje;
11. Jačanje institucionalnih kapaciteta i učinkovitosti javne uprave.

Ključni strateški dokument kojim država članica namjerava ulaganja iz europskih fondova jest Partnerski sporazum koji se izrađuje zajedno s Europskom komisijom uz predstavnike regionalne i lokalne samouprave, gospodarskih i socijalnih partnera te organizacija civilnog društva. Ta suradnja podrazumijeva pripremu, provedbu, praćenje i evaluaciju javnih tijela, gospodarskih i socijalnih partnera te tijela civilnog društva od nacionalne do lokalne razine. Sadržana je analiza razvojnih potreba prema postavljenim tematskim ciljevima i ključne aktivnosti utvrđene u Zajedničkom strateškom okviru i Nacionalnom programu reformi te propisuje kako postići usuglašenost s tim ciljevima.

Nacionalni ciljevi Republike Hrvatske do 2020. jesu razvoj šest strateških područja:

1. Konkurentnost – razvoj konkurentnih i inovativnih poduzeća;
2. Zeleno življenje – promicanje energetske učinkovitosti, obnovljivih izvora energije i zaštite prirodnih resursa;
3. Povezanost – održiva i moderna prometna i mrežna infrastruktura;
4. Zapošljivost – povećanje sudjelovanja na tržištu rada i poboljšanje dostupnosti i kvalitete obrazovanja;
5. Siromaštvo – smanjenje siromaštva i jačanje socijalne uključenosti;
6. Javne usluge – učinkovita javna uprava i pravosuđe.

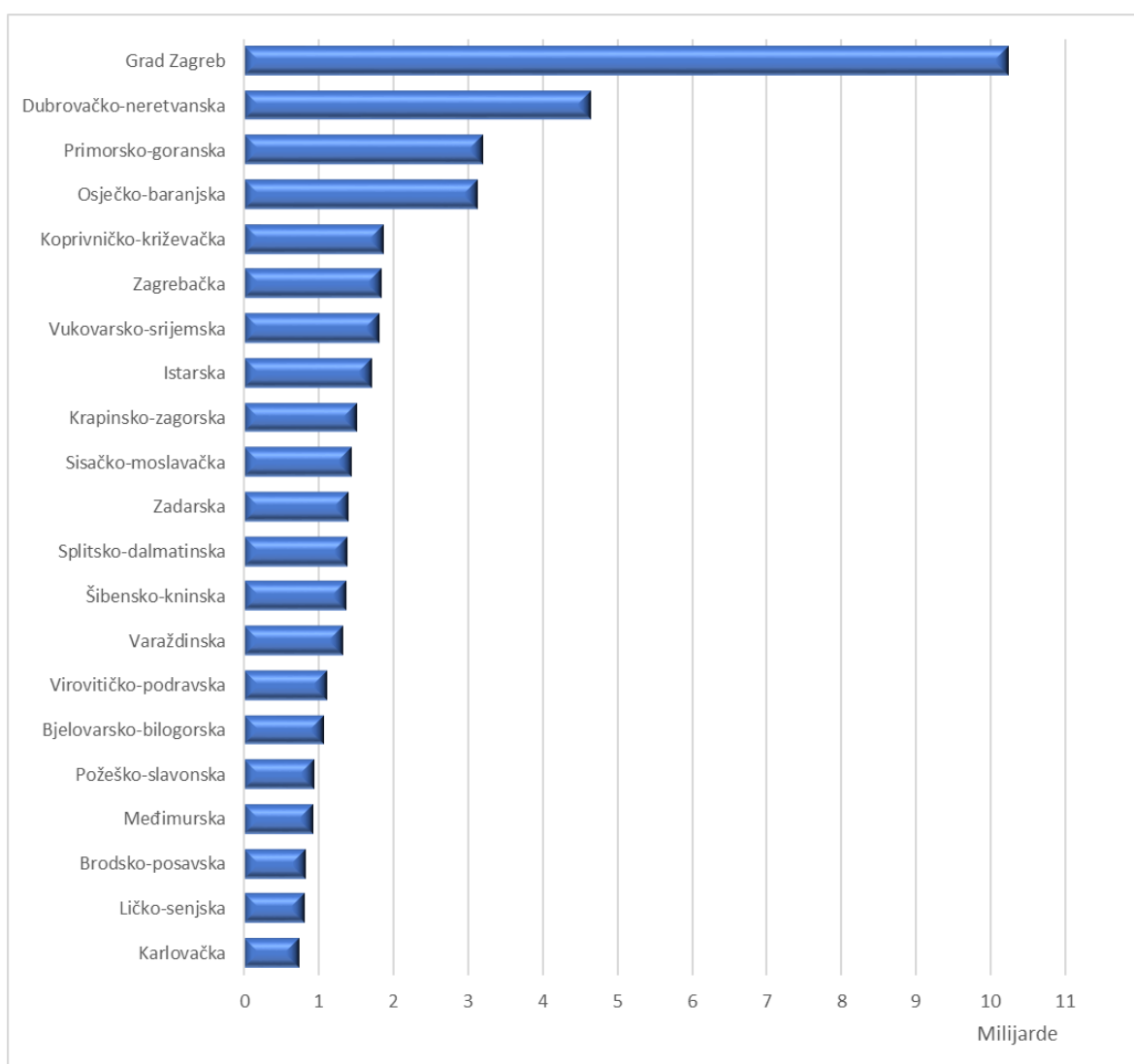
Uz strateške dokumente, države članice donose i operativne programe prema zaključcima Partnerskog sporazuma. Operativni programi određuju mjere za ostvarivanje prioriteta u Partnerskom sporazumu. Operativni programi u kojima Republika Hrvatska provodi ESI fondove jesu:

- Konkurentnost i kohezija 2014.-2020. (Europski fond za regionalni razvoj i Kohezijski fond);
- Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020. (Europski socijalni fond);
- Program ruralnog razvoja 2014.-2020. (Europski fond za poljoprivredu i ruralni razvoj);
- Operativni program za pomorstvo i ribarstvo 2014.-2020. (Europski fond za pomorstvo i ribarstvo) (Maletić, 2016).

3.2.1. Financijska sredstva dostupna 2014.-2020.

U tekućem financijskom razdoblju 2014.-2020. Republika Hrvatska na raspolaganju ima 10,7 milijardi eura iz ESI fondova (Sl. 1). Na ciljeve kohezijske politike otpada 8,3 milijardi eura, dok je je 2 milijarde eura predviđeno za poljoprivredu i ruralni razvoj te 253 milijuna eura za razvoj ribarstva. (Maletić i dr., 2016).

U prethodnoj, 2018. godini objavljena su 152 natječaja u okviru Europskih strukturnih i investicijskih fondova kroz koje je na raspolaganju bilo dostupno 2,9 milijardi eura. Krajem iste godine iznos objavljenih natječaja u financijskom razdoblju 2014.-2020. bio je 8,5 milijardi eura što čini 79% ukupne alokacije za navedeno financijsko razdoblje.

Sl. 1 Ukupno iskorištena sredstva EU fondova po županijama u financijskom razdoblju 2014.-2020.

Izvor: Ministarstvo regionalnog razvoja i europskih fondova, <https://razvoj.gov.hr>, 2019.

Za potrebe ovog istraživanja, odnosno analizu provedenih projekata na području Ravnih kotara i Drniškog kraja, najznačajniji je Operativni program konkurentnost i kohezija 2014.-2020. u okviru kojeg je Republici Hrvatskoj na raspolaganju 6.831 milijarda eura (4.321 milijarda eura iz Europskog fonda za regionalni razvoj te 2.510. milijardi eura iz Kohezijskog fonda) (*Strukturni fondovi*, 2019).

Europski fond za regionalni razvoj namijenjen je jačanju ekonomske i socijalne politike kako bi se smanjile razlike među regijama Europske unije. To je strukturni fond kojemu je svrha ulaganje u malo i srednje poduzetništvo, proizvodnju, jačanje turističke ponude, ulaganje u informatičko društvo te regionalnu i lokalnu infrastrukturu.

Kohezijski fond također za tendenciju ima smanjiti ekonomske i socijalne razlike država članica i to provedbom projekata za poboljšanje okoliša i prometne infrastrukture. Taj fond obuhvaća velike projekte veće od 25 milijuna eura. Otvoren je jedino državama članicama čiji je BDP manji od 90% prosjeka Europske unije te koje se približavaju gospodarskoj i monetarnoj uniji koristeći nacionalni program konvergencije.

Kako se provedba ovog operativnog programa obvezno sufinancira iz državnog proračuna (15% do punog iznosa), njegova vrijednost je time i veća i iznosi 8.037 milijardi eura. Prioritetne osi Operativnog programa jesu: Jačanje gospodarstva primjenom istraživanja i inovacija, Korištenje informacijske i komunikacijske tehnologije, Poslovna konkurentnost, Promicanje energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije, Klimatske promjene i upravljanje rizicima, Zaštita okoliša i održivost resursa, Povezanost i mobilnost, Socijalno uključivanje i zdravlje, Obrazovanje, vještine i cjeloživotno učenje te Tehnička pomoć (*Strukturni fondovi*, 2019).

4. Geografska obilježja Ravnih kotara i Drniškog kraja

U širem kontekstu, Ravni kotari mogu se definirati kao kopneni dio središnjeg prostora Primorske Hrvatske koji se pruža sjeverozapadno od otoka Vira pa prema jugoistoku prema ušću rijeke Krke. Prema unutrašnjosti prostor seže do Bukovice. Cjeline koje sačinjavaju prostor Ravnih kotara jesu: zadarsko-biogradsko priobalje, prostor Velebitskog kanala i središnji Ravni kotari.

- 1) Termini ravnokotarsko primorje ili Zadarsko-biogradsko priobalje, prostor Niskih kotara označavaju obalni dio Ravnih kotara od naselja Privlake prema Vranskom jezeru.

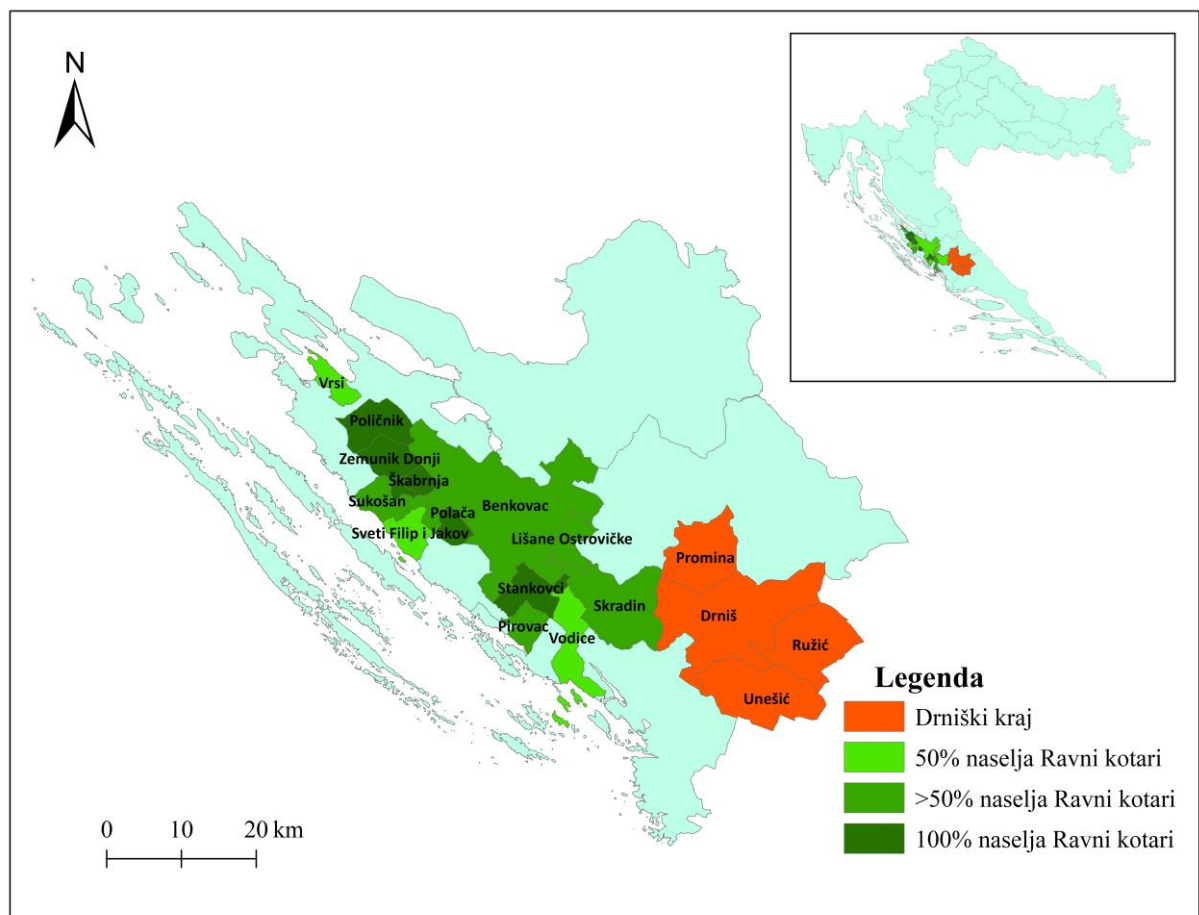
Ravnokotarsko primorje čine: Općina Vrši (bez naselja Poljica), dio grada Nina (bez naselja Poljica-Brig i Žerava), Općina Privlaka, dio Grada Zadra (bez naselja na otocima), Općina Bibinje, dio općine Sukošan (naselje Sukošan), dio Općine Sveti Filip i Jakov (bez naselja Gornje Raštanje, Donje Raštane i Sikovo), Grad Biograd na Moru i dio Općine Pakoštane (bez naselja Vrana i otočnog naselja Vrgada).

- 2) Južni, jugoistočni dio Velebitskog kanala, Ražanačko-karinsko sjevernokotarsko priobalje sačinjavaju tri općine – Novigrad, Posedarje i Ražanac koje se nalaze zapadno i sjeverozapadno od Novigradskog i Karinskog mora. Naselja Općine Ražanac, Općina Posedarje i Općina Novigrad, naselje Donji Karin u Gradu Benkovcu spadaju u sjevernokotarsko priobalje, a naselje Pirovac u Općini Pirovac, kopneni dio naselja Tisno i Betina u Općini Tisno, naselja Vodice i Srima u Gradu Vodicama, naselje Tribunj u Općini Tribunj te naselje Zaton u Gradu Šibeniku spadaju u zapadno šibensko priobalje, koje se može nazvati i jugoistočno kotarsko priobalje.
- 3) Prostor središnjih Ravnih kotara, ravnokotarskog zaobalja ili Ravnih kotara u užem smislu jest prostor koji se nalazi između obale i Bukovice do 200 metara nadmorske visine. Središnji Ravni kotari obuhvaćaju Grad Benkovac (bez naselja Popovići, Lisičić, Brgud, Rodaljice, Bruška, Medviđa i Bjelina koji pripadaju Bukovici), naselja Poljica u Općini Vrši, naselja Poljica-Brig i Žerava u Gradu Ninu, naselja Gorica, Glavica i Debeljak u Općini Sukošan, naselja Gornje Raštane, Donje Raštane i Sikovo u Općini Sveti Filip i Jakov, Općine Poličnik, Općine Zemunik Donji, Općine Galovac, Općine Škabrnja, Općine Polača u cjelosti, naselja Vrana u Općini Pakoštane, Općine Stankovci u cjelosti, dijela Općine Lišane Ostrovičke (bez naselja Dobropoljci), dijela grada Skradina (izuzimajući naselja Ićevo i Rupe), naselja Čista Velika, Čista Mala, Grabovci i Gaćezezi u Gradu Vodice, naselja Dazlina i Dubrava kod Tisna u Općini Tisno, naselja Putičanje i Kašić u Općini Pirovac te naselje Raslina u Gradu Šibenik (Blaće, 2015).

Ravni kotari i njihova granica prema sjeveru i zapadu je jasna (morska obala), prema sjeveroistoku nju čini krška morfologija Bukovice i sjevernodalmatinske zaravni. Međutim, jugoistočna granica ka donjem toku rijeke Krke i Prokljanskom jezeru je neutvrđena zbog

razlika u prirodno-geografskim obilježjima (manje površine pod flišem i deluvijem) i historijsko-geografskom razvoju (funkcionalnom vezivanju) zapadnog šibenskog priobalja u odnosu na središnje Ravne kotare i ravnokotarsko primorje. Opisani Ravni kotari su u širem smislu, dok se u užem smislu Ravnim kotarima smatra područje središnjih Ravnih kotara.

Ravni kotari su u istraživanju uvjetno svedeni na jedinice lokalne samouprave u području središnjih Ravnih kotara, odnosno na općine: Poličnik, Zemunik Donji, Galovac, Škabrnja, Polača i Stankovci gdje su sva naselja u području središnjih Ravnih kotara, zatim općine Pirovac, Lišane Ostrovičke i Sukošan, gradovi Benkovac i Skradin gdje je više od 50% naselja na području središnjih Ravnih kotara te općine Sveti Filip i Jakov, Vrsi i Grad Vodice gdje je 50% naselja na području središnjih Ravnih kotara (Sl. 2).

Sl. 2 Područje Ravnih kotara i Driškog kraja

Izvor: izradila autorica prema Registru prostornih jedinica za izradu u GIS softveru

Područje Grada Drniša prostire se na 351,75 km². Općine Unešić, Ružić i Promina koje se nalaze u njegovu okružju smatraju se dijelom Drniške subregije koja je nekad činila općinu Drniš do 1993. godine. Istovjetno područje čini Drniški kraj (Sl. 2). Grad Drniš jedino je gradsko naselje i gravitacijsko središte od ukupno 63 naselja. Njihova površina, tj. površina Drniškog kraja iznosi 842,14 km². Drniški kraj pripada mikroregiji Bukovačko-prominskoga kraja Južnohrvatskog primorja u sjevernodalmatinskoj unutrašnjosti. Granice predstavljaju planina Svilaja na istoku, planina Promina na sjeveru, rijeka Krka na zapadu, dok južnu granicu predstavljaju administrativne granice susjednih općina u Zagori i Grada Šibenika.

U području Drniškog kraja mogu se izdvojiti tri prirodno-geografske cjeline:

- 1) Područje Petrova polja kojeg okružuju planine Svilaja i Promina te brdo Moseć. Kroz polje teče rijeka Čikola te se to područje smatra poljoprivredno najvrjednijim dijelom drniškog kraja
- 2) Područje krške zaravni Promine i Miljevaca omeđeno rijekama Krkom i Čikolom te planinom Prominom
- 3) Područje Drniške zagore koji se južno i jugoistočno proteže do šibenske i splitske zagore (Bralić i Ramljak, 2010).

4.1. Geomorfološka obilježja

Središnji dio Ravnih kotara geomorfološki čini izmjenu karbonatnih uzvisina (hrptova, bila) i flišnih udolina koje su često prekrivene mlađim naslagama. Budući da bila uglavnom ne prelaze 200 m. n. v., područje je ravničarskog i brežuljkastog karaktera. Starost uzvisina je uglavnom iz doba krede ili tercijara, dok su udoline eocenske starosti. Međutim, postoje i slučajevi gdje su flišne zone izdignite, a karbonatne spuštene zbog poremećenosti bora u sjevernoj Dalmaciji.

Flišne zone često su proširene ili prekrivene aluvijalnim ravnima što se objašnjava evolucijom reljefa u pleistocenu i holocenu. To se očituje izmjenom sinklinala i antiklinala. Za dijelove Ravnih kotara također je karakteristično i taloženje lesnih naslaga koje su uvelike pridonijeli uravnavanju ionako malih razlika u reljefu (Zemunik, Privlaka, Smilčić). Njihova tekstura ukazuje na podrijetle tadašnjeg Južnog Velebita.

Ravni kotari su veličinom poljoprivrednih površina najistaknutiji kraj Primorske Hrvatske. Zbog vode u flišnim dolinama i naplavnim terenima mogla se njegovati sredozemna polikulturalna proizvodnja, dok je polunomadsko transhumantno stočarenje dugo bilo od iznimne gospodarske važnosti. Melioracijskim zahvatima su niske naplavine i zamočvarene

površne poput Nadinskog blata, Bokanjačkog blata, Vranskog polja, Paljuva, Trolokava, Ušće Miljašić jaruge i dr. pretvorene u agrarne zone (Magaš, 2013).

Drniški kraj odlikuje velika reljefna raznolikost i diferencirane geomorfološke cjeline. U relativnoj blizini nalaze se planine Promina, Svilaja i Moseć, polja u kršu Petrovo i Kosovo polje te krška zaravan Miljevci. Poljima teku rijeke Krka i Čikola koje su u nižim dijelovima svog toka oblikovale krške kanjone. Na prostoru samog Grada Drniša izmjenjuju se ogoljeli kamenjar, škrti pašnjaci i plodna polja sa crvenicom i vinogradima te vapnenačko-krški prostor drniške zagore. Planina Promina koja je jedina planina u Dalmaciji bogata rudama, ističe se nad cijelim krajolikom. Planina je duga desetak kilometara, otočnog morskog tipa, pripada dinarskom vapnenačkom gorju, ali su njene stijene drugačijeg građe i sastava – slojevito se izmjenjuju lapor, glina, pješčenjaci i vapnenci te su te naslage u geološkoj literaturi nazvane „promina naslage“. Kako je bogata ugljenom i boksitom, dugo vremena su postojali rudnici iz kojih se ruda iskapala. Za reljef Drniškog kraja karakteristična su i slabo plodna krška polja, izuzev plodnog Petrovog polja. Krš je bezvodan te agrarnu vrijednost imaju mala polja i doci. Petrovo je polje kotlina s osobinama krškog polja oko kojeg su se razvila i najveća naselja drniškog kraja pa tako i sam grad Drniš. Zaravan Promina-Miljevci ravničarski je kraj, s iznimkom dijela uz Prominu i u kanjonu Krke (Magaš, 2013).

Područje prostora Grada Drniša i drniškog kraja uz pogodnu submediteransku klimu predstavlja velike raznolikosti i bitan temelj za razvoj poljoprivrede te za razvoj selektivnih oblika turizma, poglavito ruralni i aktivni (Bralić i Ramljak, 2010).

4.2. Historijsko-geografska obilježja

Naseljenost Ravnih kotara datira u prapovijesna vremena da bi kasnije u ranom srednjovjekovnom razdoblju bili žarište srednjovjekovne hrvatske države. Prapovijesna Liburnija imala je upravo na ovom području svoja važna gradinska središta (Asseria, Nedinum, Blandona, Scradona, Corinium i dr.). U ranom srednjem vijeku i za vrijeme starohrvatske države Ravni kotari su bili dobro vrednovani, no tijekom srednjeg vijeka zbog prodora Osmanlija doživljavaju degradaciju. U razdoblju starohrvatske države bili su zastupljeni tradicionalno transhumantno stočarstvo sa zimskim stanovima i ispašom, agrarna sredozmena valorizacija i pomorstvo te je kraj bio gospodarski i politički neovisan. Kasnijim pljačkanjima od strane akindžija i martologa stanovnici su protjerani prema Istri,

Apeninskom poluotoku i na sjeverozapad. Mletci su kolonizirali otoke radi obrane i primata na moru. Time je došlo do kontrasta gospodarski zaostalih Ravnih kotara i otoka koji su bili prirodno siromašni no dobro gospodarski valorizirani.

Daljnji pokušaji valorizacije područja bili su onemogućeni sukobima Osmanskog Carstva i Mletačke Republike u 18. st. što je eskaliralo Kandijskim ratom. Nakon toga se u močvarnim predjelima pojavila malarija. Krajem 17. i početkom 18. stoljeća, nakon osmanlijske uprave dolazi do stabilizacije naseljenosti, gradnje prometnica, javljaju se tradicionalna stočarska kretanja i razvoj agrarnog gospodarstva, no veći napredak bilježi se tek u 19. stoljeću.

Agrarno iskorištavanje Ravnih kotara ovisilo je o stanovnicima otoka te je ono tijekom 18. i 19. stoljeća bilo razmjerno skromno. Tek prije početka Prvog svjetskog rata isušivanjem močvarnih blata i naplavnih udolina, prometnim povezivanjem, unapređenjem poljoprivredne proizvodnje, došlo je do uklapanja prostora u razvojne procese austrijske dalmatinske pokrajine.

Do novog zapuštanja Ravnih kotara dolazi potpadanjem Zadra Italiji kada je cijeli kraj postao među najzapuštenijim dijelovima zemlje. Razvojni procesi kreću tek nakon Drugog svjetskog rata, šezdesetih godina 20. stoljeća kada dolazi do željezničkog povezivanja prugom Zadar-Knin, gradnje suvremenih cesta i uspostavljanjem pomorskih veza. Agromelioracijskim zahvatima na Bašćici (akumulacije Vlačine i Grabovac), Bokanjskom i Nadinskom blatu, u Vranskom bazenu i dr. te razvojem vinogradarstva, voćarstva, povrtlarstva, cvjećarstva, ovčarstva i mliječnog stočarstva Ravni kotari postaju jedna od najproduktivnijih agrostočarskih cjelina Primorske Hrvatske (Magaš, 2013).

Područje Drniškog kraja je tijekom novog vijeka pa sve do kraja 18. stoljeća egzistiralo kao granično područje orijentalnog Osmanskog Carstva koje je vršilo ekspanziju na zapad i Mletačke Republike koja je iz strateških točaka u zaobalju štitila svoju vlast na obali. Razdoblje osmanske vladavine bilo je ujedno i razdoblje kontinuiranog ratnog stanja na području Drniškog kraja te je život bio težak kao i u ostatku Dalmacije koja je bila dio mletačke vojne krajine. Tijekom razmjerno kratke francuske uprave dolazi do socijalno-ekonomskih promjena, no i tada i kada je došlo do prelaska iz feudalnih u robno-novčane odnose seljačko stanovništvo se nije snalazilo. Isto se nastavilo modernizacijom Austrijske, a kasnije Austro-Ugarske monarhije prijelazom na robno-novčanu privredu i stavljanjem zemlje na tržište. Tim promjenama dolazilo je do raspada tradicionalnog života što nije pratila modernizacija koja se odigravala sporo. Naime, sve do druge polovine 19. st na području Drniškog kraja stanovništvo se bavilo prvenstveno poljodjelstvom i stočarstvom.

Prednost tog područja, u odnosu na ostatak Dalmacije, bilo je rudarstvo čime je započeo spori razvoj industrije. U početcima, rudarstvo se vezalo za eksploataciju ugljena. Godine 1836. započela je intenzivnija proizvodnja ugljena iskapanjem naslaga ugljena u Siveriću od strane Jadranskog društva. Značajna djelatnost kraja bilo je i vađenje boksita od 1913. godine. Kako su rudarske djelatnosti imale potrebu transporta ugljena, cestovni pravac prema Šibeniku se redovito održavao. Međutim, promet cestom nije bio dovoljan s obzirom na intenzitet eksploatacije i prijenos rude pa je 1877. godine izgrađen željeznički pravac Siverić-Perković koji je imao ogranke za Šibenik i Split. Godine 1888. dogradio se nastavak željeznice do Knina. Kako je područje bilo dobro cestovno i željeznički umreženo, Drnišu je bio omogućen razvoj trgovine te je postao manje trgovačko središte. Bez obzira što je Drniš tijekom 19. stoljeća doživio urbanističku preobrazbu formiranjem novog gradskog središta, gospodarstvom je i dalje prevladavala agrarna proizvodnja te je grad sačuvao disperznu strukturu naselja i agrarne površine. Tijekom duge polovice 19. stoljeća modernizacija koja je zahvatila Drniški kraj manifestirala se u tri aspekta:

- 1) Socijalno-ekonomsko područje – industrijalizacija i urbanizacija;
- 2) Kulturno-politička izgradnja institucionalnog sustava – nacionalna integracija;
- 3) Demografska tranzicija.

Usprkos navedenim razvojnim fazama tijekom 19. i 20. stoljeća Drniški kraj je i dalje ostao siromašno i neprosvijećeno područje s pojavom oskudice i gladi zbog zaostale agrarne proizvodnje i prirodnih nepogoda (Bralić i Ramljak, 2010).

4.3. Demogeografska i gospodarska obilježja

Nakon oslobođenja prostora od osmanske vlasti, temeljem broja stanovnika iz 1695. i 1714. godine pretpostavlja se da su Ravni kotari imali oko 23.000 stanovnika što je znatan porast u odnosu na prethodno razdoblje. Takav porast bio je rezultat mirnodopskog, poslijeratnog razdoblja i priljeva stanovništva, stanovništva s obližnjih otoka ili doseljenika. Godine 1726., zatim 1733. došlo je do novog naseljavanja i to stanovništva s prostora Crne Gore i Albanije koji su naselili predgrađe Zadra (Arbanasi) te ih je dio doselio u Zemunik. Među svim naseljima, Zadar je bio jedini grad čije se gospodarstvo nije temeljilo na poljoprivredu te je kao takav zabilježio najveći demografski rast. Sljedećim dostupnim podacima iz 1830. godine zabilježen je porast broja stanovnika nepunih 150%.

Prvi službeni popis stanovništva provela je Habsburška Monarhija 1857. godine. Prema popisima, broj stanovnika Ravnih kotara je rastao do kraja 19. stoljeća po prosječnoj stopi

od 1,3% godišnje što je obilježje predtranzicijske faze demografskog razvoja s visokim stopama rodosti i smrtnosti gdje je prirodno kretanje nisko (Sl. 3).

Najveći priljev stanovništva koje je pretežito doseljavalo iz priobalja, zaobalja i otoka, ali i ostalih dijelova Monarhije. Najveći broj stanovnika imao je površinom najveći prostor s najvećim brojem naselja – središnji Kotari, dok su manje cjeline sjevernokotarsko i jugoistočno kotarsko primorje imali sličan razvoj tijekom 19. stoljeća što je bila razlika od svega nekoliko stotina stanovnika po popisu.

Porast stanovnika Ravnih kotara očituje se i u prvom međupopisnom razdoblju 20. stoljeća (1900.-1910.) bez obzira na emigraciju zabilježenu pojedinih godina uzrokovanu vinskom krizom zbog filoksere i vinske klauzule. Stanovništvo u primorskom dijelu Kotara prije se okrenulo emigraciji od stanovnika zaobalja zahvaljujući boljoj prometnoj povezanosti, pomorskoj tradiciji, dostupnosti informacija o prekomorskim zemljama, dok su stanovnici zaobalnog dijela zbog prometne izolacija, patrijarhalnih odnosa i naturalnog i polunaturalnog gospodarenja u iseljavanje krenuli kasnije. Porast stanovnika zabilježen je i u popisu 1921. godine, bez obzira na visoku smrtnost tijekom Prvog svjetskog rata, španjolsku groznicu, manjak živežnih namirnica. Međutim, pojedini podaci iz tog popisa su „pretpostavljani“ ili su prepisani iz popisa 1910. godine kako je Zadar Rapalskim ugovorom 1920. pripojen Kraljevini Italiji te je pod uvjetima vojne okupacije bilo nemoguće obaviti popis stanovništva.

Dolazi do iseljavanja iz Zadra te je u odnosu na prethodni popis 1910. godine zabilježen manjak od 2000 stanovnika. Nedostatak prirodnog i najrazvijenijeg gradskog središta negativno se odrazilo na gospodarski razvoj Ravnih kotara te je središnju funkciju preuzeo Šibenik.

Tijekom talijanske uprave došlo je do velikih emigracijskih i imigracijskih kretanje. Procjenjuje se dolazak oko 20.000 Talijana do 1941., dok je iz Zadra do 1929. iselilo 10.000 stanovnika. Iseljavanje se 1930.-ih nastavilo smanjenim intenzitetom. Zadar je ipak, popisom 1931. zabilježio porast stanovništva od 11% u odnosu na prethodni popis, dok su ostali dijelovi Ravnih kotara u međupopisnom razdoblju zabilježile skroman porast od 6%. Tijekom Drugog svjetskog rata područje Ravnih kotara pretrpjelo je velike ljudske žrtve. Godina 1943. i 1944. je u bombardiranjima poginulo oko 1000 osoba, te su se migracije nanovo aktivirale. Dolazi do iseljavanja talijanskog stanovništva te vraćanja hrvatskog po završetku rata što je prema popisu iz 1948. iznosilo oko 3000 stanovnika manje u odnosu na prethodni popis. Međutim, središnji kotari nanovo bilježe porast broja stanovništva, i to najveći otkad se provede popisi stanovništva te je zabilježen porast od 11 000 stanovnika.

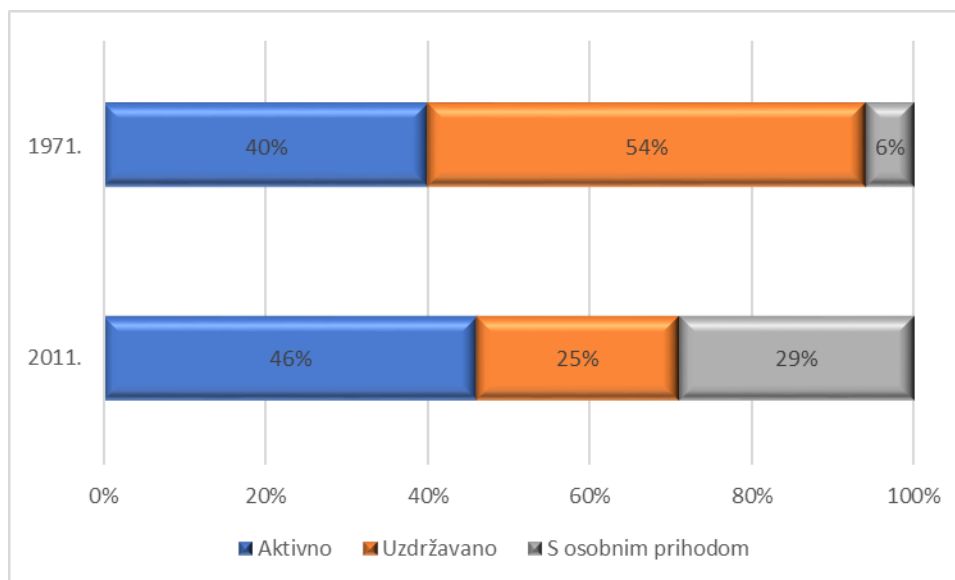
Ravni kotari se demografski razvijaju od druge polovice 20. stoljeća te je to razdoblje obilježeno značajnim gospodarskim, političkim i društvenim promjenama. Socijalistički gospodarski sustav temeljen na industriji temeljenoj na razvoju Primorske Hrvatske ostavio je zaobalje i dalje nerazvijenim. Taj veliki broj novih radnih mjesta u industriji u Zadru je privukao stanovništvo zaobalnog dijela Kotara i otoka tako da je grad od 1953. do 1991. imao najveći porast broja stanovnika i to od 200%. Indeks urbane primarnosti za Zadar je tada iznosio 14, sljedeće najveće središte Ravnih kotara, Biograd na Moru, bilo 14 puta manje od Zadra. Godine 1961. središnji dio Kotara dosegao je svoj demografski maksimum te je od tad pa do 1991. stanovništvo stagniralo ili lagano opadalo i to upravo zbog negativnog migracijskog salda jer su središnji kotari bili demografska baza za industriju na obali. Priobalje sjevernih Kotara je blago oscilirao jer nije bilo gospodarski razvijeno pa nije bilo imigracija, dok je jug primorja bilježio porast razvojem turističkih djelatnosti. No, turizam do 1991. nije imao presudan utjecaj na demografska kretanja ponajprije zbog drugih grana gospodarstva.

U razdoblju Domovinskog rata od 1991. do 1995. godine pa i kasnije sve do 2001. jedino je jugoistočno priobalje imalo porast broja stanovnika, dok je ostatak Kotara pretrpio pad. Pritom su najviše izgubili središnji kotari i to skoro polovicu stanovništva.

Stopa nataliteta u Ravnim kotarima počela se smanjivati 1970.-ih godina, no u većini naselja je prirodna promjena bila pozitivna još i u 2001. godini. Nasuprot tome, iseljavanje je bilo izrazito izraženo i prema većim gradskim središtima u Hrvatskoj i prema inozemstvu te su Kotari po prvi put zabilježili pad stanovništva u popisu 2001. godine. Time je narušena i dobno-spolna struktura stanovništva jer je iselilo mlado, fertilno stanovništvo. Popis 2011. ipak je pokazao pozitivan prirast od 4% što je rezultat doseljavanja stanovnika iz drugih dijelova Hrvatske i većinom mladih obitelji iz Bosne i Hercegovine koje je započelo nakon završetka Domovinskog rata.

Prema gospodarskoj strukturi stanovništva (popis 1971.), u Ravnim kotarima je bilo 40% aktivnog, 54% uzdržavanog i 6% stanovništva s osobnim prihodom (Sl. 3). Tada je malen udio stanovništva s osobnim prihodom koji se odnosio na umirovljenike, a najveći udio je djeca i žena koje je bilo uzdržavano stanovništvo. Središnji kotari imali su najveći udio aktivnog stanovništva i najmanji udio umirovljenika. Prema popisu 2011., udio aktivnog stanovništva se povećao za 6%, uzdržavano je 25% i osoba s osobnim prihodom 29%. To se objašnjava sve većom zaposlenosti žena gdje se smanjio udio uzdržavanog stanovništva te sve veći broj umirovljenog stanovništva koji čine osobe s osobnim prihodima. Pri tome, udio aktivnog stanovništva je porastao u ravnokotarskom primorju te se smanjio u središnjim

Ravnim kotarima. Na istom području se smanjio i udio uzdržavanog stanovništva, dok se udio stanovništva s osobnim prihodima povećao podjednako u svim dijelovima (Blaće, 2015).

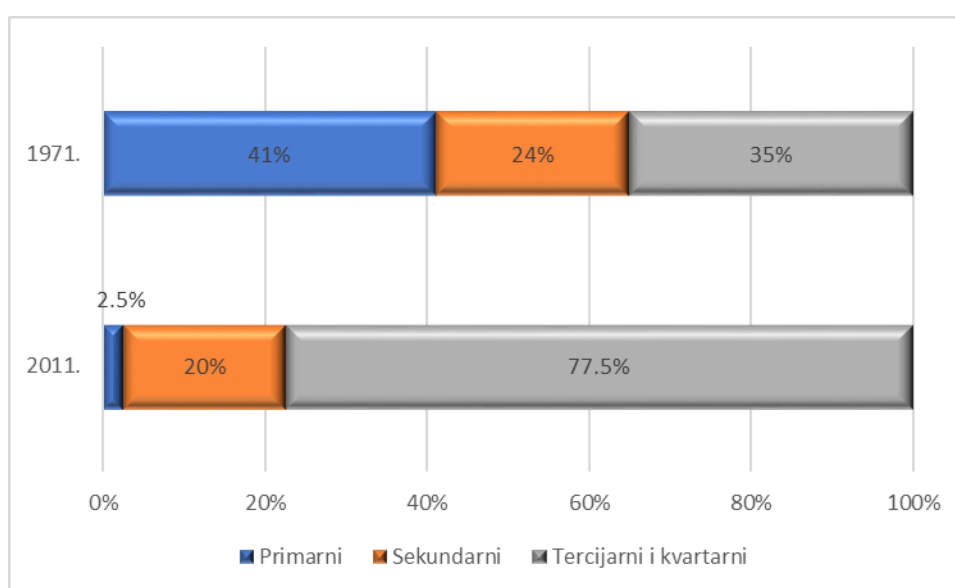
Sl. 3 Stanovništvo Ravnih kotara prema aktivnosti 1971. i 2011. godine

Izvor: Blaće (2015); 18. Stanovništvo staro 15 i više godina prema trenutačnoj aktivnosti, starosti i spolu, Popis 2011., www.dzs.hr, 2019.

Po sektorima djelatnosti 1971. godine, najveći udio stanovništva je bio aktivan u poljoprivredi (41%), potom u terciarnom i kvartarnom sektoru (35%) te potom u sekundarnom (24%). No, bilo je i zaobalnih naselja kojima je 70% stanovništva bilo aktivan u primarnom sektoru.

Razvoj uslužnih djelatnosti u primorskim naseljima pratilo je ravnokotarsko primorje pa je u terciarnom i kvartarnom sektoru bilo aktivno i više od 50% radno aktivnog stanovništva (Sl. 4). To isto primorje je ujedno bilo i područje s najrazvijenijom industrijom, sekundarnim sektorom koji je zapošljavao trećinu radno aktivnog stanovništva. Jačanjem sekundarnog, terciarnog i kvartarnog sektora tijekom narednih desetljeća, deagrarizacija i deruralizacija postala su neizbježni procesi zaobalnih područja Ravnih kotara. Dezintegracijom Jugoslavije, propašću socijalističkog sustava i Domovinskim ratom došlo je do velikih promjena u sektorima djelatnosti. Sve je to utjecalo na zatvaranje tvornica i pogona, a okupacijom središnjih Kotara stanovništvo je bilo spriječeno od bavljenja poljoprivredom. Posljedično, zaposlenici iz prvog i drugog sektora djelatnosti tražili su posao u terciarnom i kvartarnom. Već popisom 2011., samo je 2,5% radno aktivnog stanovništva Ravnih kotara

bilo aktivno u primarnom sektoru, 20% u sekundarnim, a čak 77,5% u tercijarnom i kvartarnom. Ovim popisom, najveći dio radno aktivnih u poljoprivredi bilo je na području ravnokotarskog primorja te su uzgajali profitabilnije poljoprivredne kulture i bavili se vinogradarstvom, vinarstvom i voćarstvom. Središnji kotari bilježe veliki pad poljoprivredne proizvodnje s obzirom na promjenu broja radno aktivnog stanovništva u poljoprivredi, no ostaje mogućnost da se dio stanovništva poljodjelstvom bavi kao dopunskom djelatnošću. Sekundarni sektor, prema posljednjem popisu, imao je dvostruko manje zaposlenih nego referenta 1971, dok je udio tercijarnog i kvartarnog sektora značajno porastao, a ponajviše u sjevernokotarskom priobalju - i do 68% (Blaće, 2015).

Sl. 4 Stanovništvo Ravnih kotara prema sektoru djelatnosti 1971. i 2011. godine

Izvor: Blaće (2015); 22. Zaposleni prema područjima djelatnosti, starosti i spolu, Popis 2011., www.dzs.hr, 2019.

Od razdoblja prvog službenog popisa 1857. sve do 1961. godine broj stanovnika Drniškog kraja kontinuirano je rastao te je stopa ukupne promjene bila izrazito pozitivna – 61.59% (Sl. 5). Te 1961. godine Drniški kraj je imao najveći broj stanovnika nakon čega slijedi depopulacija koja se dešava u sklopu općeg ruralnog egzodusa u čitavoj državi. Drniško je područje, štoviše, tijekom međupopisnog razdoblja od 1971. do 1981. bilježilo najveću negativnu migracijsku bilancu u Hrvatskoj te je udio apsolutnog neto migracijskog salda 1971. godine iznosio visokih 23%.

Ubrzo je uslijedilo smanjivanje prirodnog prirasta i demografsko starenje. Dok je stopa prirodnog prirasta 1970. godine još uvijek bila pozitivna u iznosu od 4,4%, već je 1982. područje imalo negativnu stopu prirodne promjene od -1,4%. Godine 1961., na početku

procesa depopulacije, Drniški kraj brojio je 39.461 stanovnika da bi 1991., nakon svega trideset godina taj broj iznosio 24.169 stanovnika te ukupnu promjenu od čak -37,16%. Povećanje broja stanovnika može se pratiti u samo dva naselja, seoskom naselju Kadina Glavica (+1,3%) te jedinom gradskom naselju u kraju, Drnišu (+45%).

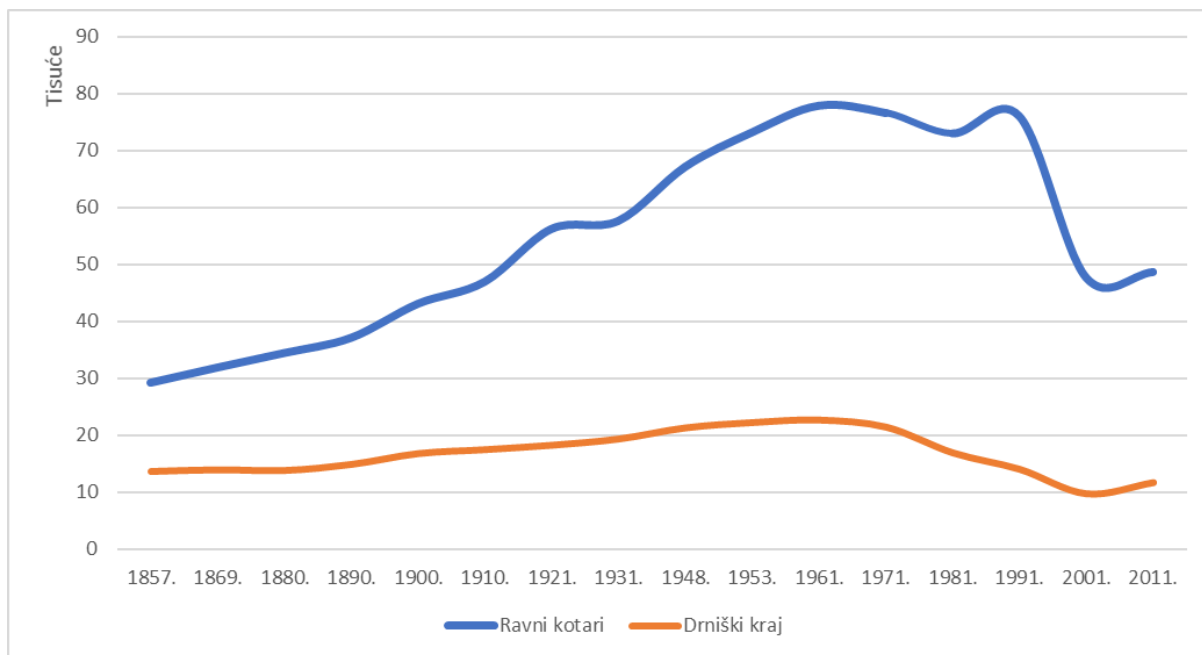
Depopulacija u kraju krenula je paralelno s propadanjem rudarstva. Godine 1963. prestalo je rudarenje boksita, dok je vađenje ugljena prestalo 1971. godine zatvaranjem rudnika u Siveriću. Stanovništvo je iseljavalo u gradska industrijska središta u ili izvan Hrvatske, što se poklapalo s općim procesima deagrarizacije i deruralizacije koji su zahvatili čitavu državu.

Nastavkom spomenutih procesa te sve lošijim općim društveno gospodarskim uvjetima kao i srpskom agresijom na područje Drniškog kraja negativni demografski procesi su sve više intenzivirali. Veliko područje Drniškog kraja je bilo okupirano, a većina hrvatskog stanovništva prognana. Oslobođanjem teritorija od agresora, osobito nakon vojno-redarstvene operacije Oluja, dio srpskog stanovništva je izbjegao u Bosnu i Hercegovinu i Srbiju, a dio hrvatskog stanovništva se vratio. Međutim, brojno mlađe prognano stanovništvo nije se vratilo, već su ostali živjeti u područjima u koja su izbjegli. Drniški je kraj, prema popisu iz 2001., imao svega 13.847 stanovnika što je u usporedbi sa prvim popisom promjena borja stanovnika od -41,82%.

Udio stanovnika gradskog naselja Drniša u ukupnom broju stanovnika kraja je konstantan i na razini od oko 5% sve do Drugog svjetskog rata da bi se do 2001. taj udio podigao na 24,06%. Drniš je vremenom svojim centralno-mjesnim funkcijama privukao dio stanovnika ruralne okolice.

Međutim, kako je Drniški kraj gravitirao Šibeniku kao najbližem regionalnom središtu na obali, veliki broj stanovnika je uz procese urbanizacije, industrijalizacije i litoralizacije migrirao upravo tamo. Šibenik se znatno razvijao ponajviše u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata kada se pozicionirao kao snažno industrijsko i lučko središte što je trajalo do 60.-ih godina 20. stoljeća. Godine 1961. Drniški kraj je imao veći broj stanovnika od Šibenika da bi se 1971. taj broj izjednačio. U godinama koje su slijedile, Šibenik se kontinuirano razvijao dok je drniški kraj intenzivno depopulirao.

Manjim dijelom, stanovnici Drniškog kraja emigrirali su u druga, veća primorska mjesta koja su se turistički razvijala često zaobilazeći samo središte Kraja, Drniš. Ostali su emigrirali u druga gradska središta unutar Hrvatske (ponajviše Grad Zagreb) ili su otišli na privremeni rad izvan Hrvatske (Bralić i Ramljak, 2010).

Sl. 5. Kretanje broja stanovnika u Ravnim kotarima i Drniškom kraju od 1857. do 2011.

Izvor: izradila autorica prema "Popis stanovništva 2011, 1. Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima", Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr, 2019.

Područje Ravnih kotara gospodarski se temeljilo na poljoprivredi te je Zadar bio najbliži industrijski grad. S druge strane, Drniški kraj svoje gospodarstvo je, uz stočarstvo, velikim dijelom temeljio na rudnicima boksita i ugljena. U slučaju Ravnih kotara prirodna promjena je pozitivna sve do 2001. godine, iako je iseljavanje izrazito izraženo te je zabilježen negativni migracijski saldo upravo te godine. S druge strane, u Drniškom kraju je već 1971. godine zabilježen pad broja stanovnika, a negativan prirodni prirast u popisu 1981. godine. Depopulaciju gospodarski zaostalog Drniškog kraja pojačalo je zatvaranje rudnika boksita i ugljena te usporedni razvoj industrije u Šibeniku kojem je taj kraj prirodno gravitirao. Stanovništvo Ravnih kotara, tijekom procesa deagrarizacije i industrijalizacije također doseljava u industrijski razvijeniji Zadar. Domovinskim ratom i okupacijom agresora u Ravnim kotarima je spriječen razvoj poljoprivrede, a veliki dio Drniškog kraja je bio okupiran i stanovništvo prognano. Stanovništvo obaju krajeva selilo se u gradove, a manjim dijelom i u manja primorska mjesta koja su se turistički razvijala.

4.4. Prometna povezanost

4.4.1. Cestovni promet

Prometna povezanost je jedan od glavnih agenasa ujednačavanja životnog standarda u urbanim i ruralnim sredinama. Izgradnjom autoceste A1 Zagreb – Split generira se novi

gospodarski i demografski razvoj. Upravo kako bi se taj razvoj optimizirao, ključno je je izgraditi brze ceste, ali i asfaltirati i opremiti makadamske dionice lokalnih i županijskih cesta. Uz autocestu, bitan faktor je i jadranska magistrala (D8) koja čini alternativu autocesti. U Zadarskoj županiji najvažniji cestovni pravci su: Zagreb-Lika-Zadar-Split, Rijeka-Zadar-Split i Zadar-Benkovac-Knin. Ceste na tim koridorima povezuju veliki broj naselja. Jedan dio tih županijskih i lokalnih cesta nije asfaltiran (48,60 km županijskih; 181,97 km lokalnih cesta). Makadamske ceste bi se trebale podići na visu razinu uređivanjem i opremanjem da bi sigurnost i cestovna povezanost bile veće. Županijskom cestovnom mrežom povezana su najveća naselja županije (Zadar, Nin, Pag, Biograd na Moru, Benkovac, Obrovac i Gračac) i s većim naseljima susjednih županija (Sl. 6).

Područje Grada Drniša i okolnih općina uglavnom je dobro cestovno premreženo, no istovremeno relativno udaljeno od izlaza na autocestu A1 Zagreb-Split. Okosnica prometa je cesta Šibenik-Drniš-Knin-BiH (D 33) koja je rekonstruirana cijelim pravcem od Šibenika do Drniša. Šibensko-kninska županija, prema Prostornom planu Šibensko-kninske županije iz 2017. godine, planira gradnju brze ceste Šibenik-Drniš-Knin-granica BiH (s obilaznicama Grada Knina i Grada Drniša) kako bi se povezao priobalni dio županije sa zagorom. Trenutno postoji problem neadekvatnih prometnih pravaca u zaobalnom dijelu županije, ali i problem velikog broja neasfaltiranih cesta čime je otežan pristup udaljenijim mjestima.

4.4.2. Željeznički promet

Kroz područje Zadarske i Šibensko-kninske županije prolaze tri željezničke pruge: pruga za međunarodni promet Knin-Zadar (M606) (nije u funkciji), pruga za međunarodni promet Oštarije-Knin-Split (M604) i pruga za regionalni promet Martin Brod – Razdjelna točka km 119+444 – Državna granica – Ličko Dugo Polje – Knin (R103) (nije u funkciji). Tehničko stanje pruga nije zadovoljavajuće. Dugo su izvan funkcije i neodržavane, a neki dijelovi imaju oštećenja još iz razdoblja rata. Zbog neadekvatnog ulaganja u održavanje i razvitak navedene pruge imaju veliki zaostatak u funkcionalnosti i dugo vrijeme putovanja. Zbog takvog stanja, ali i poboljšanja cestovnih veza, željeznički prijevoz je na ovim prostorima nekonkurentan te lokalno stanovništvo nije zainteresirano za njegovo korištenje.

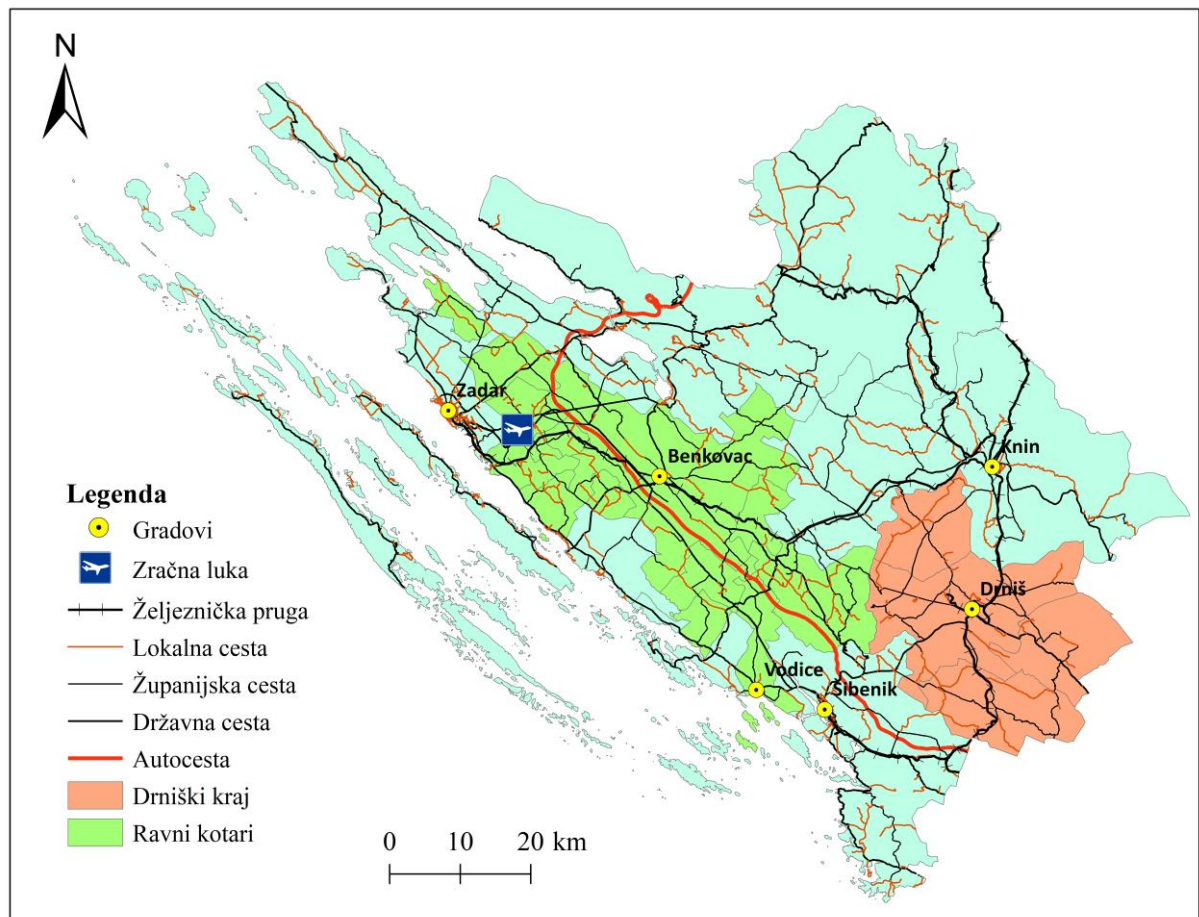
4.4.3. Zračni promet

Zračna luka Zadar (Sl. 6) obavlja poslove aerodromskog operatora te prihvaća i otprema zrakoplove, putnike, prtljagu te robu u domaćem i međunarodnom javnom zračnom prometu.

U domaćem prometu postoje letovi za Zagreb i Pulu, dok je aktualno i 33 međunarodna leta: Oslo, Stockholm, Gothenborg, Hamburg, Bremen, Berlin, Dusseldorf, Frankfurt, Stuttgart, Munich, Cologne, Karlsruhe, Memmingen, Vienna, Warsaw, Athens, Rome, Milan, Marseille, Barcelona, Bern, Zurich, Luxemburg, Paris, Brussels, London, Manchester i Dublin.

Zračna luka Zračna luka Zadar osposobljena je za obavljanje poslova aerodromskog operatora te je namijenjena za prihvat i otpremu zrakoplova, putnika, prtljage i robe u domaćem i međunarodnom javnom zračnom prometu.

Prijevoz do zračne luke moguć je s javnim gradskim prijevozom iz Grada Zadra, taxi prijevozom, *rent a carom* te osobnim automobilom.

Sl. 6 Prometna povezanost na području istraživanja

Izvor: izradila autorica prema Registru prostornih jedinica za izradu u GIS softveru

5. Analiza strateških razvojnih dokumenata

5.1. Strateško planiranje

Prema Poslovnom rječniku (Business dictionary, 2019.) strateško planiranje je sistematični proces predviđanja željene budućnosti te provođenja te vizije u široko definirane ciljeve te serija koraka kako bi se oni postigli.

Nasuprot dugoročnom planiranju (koje počinje trenutnim stanjem i postavlja put procijenjenim potrebama u budućnosti), strateško planiranje počinje sa željenim ciljem te djeluje prema unatrag do trenutnog stanja.

5.2. Zakon o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske

Navedenim Zakonom se prema članku 1. utvrđuje sustav strateškog planiranja Republike Hrvatske i upravljanje javnim politikama, odnosno priprema, izrada, provedba, izvješćivanje, praćenje provedbe i učinaka te vrednovanje akata strateškog planiranja za oblikovanje i provedbu javnih politika koje sukladno svojim nadležnostima izrađuju, donose i provode javna tijela.

Načela strateškog planiranja uređena su Zakonom (Članak 3 – članak 9) te se temelje na:

1. Načelo točnosti i cjelovitosti – moraju se koristiti pouzdani, provjerljivi i usporedivi podaci te se akti i djelovanja moraju temeljiti na ishodima prethodnih postupaka i biti usklađeni s ostalim aktima strateškog planiranja više ili jednake hijerarhijske razine;
2. Načelo učinkovitosti i djelotvornosti – očekivani rezultati, ishodi i učinci moraju biti razumljivi, procjenjivi i mjerljivi te se postići uz optimalne troškove; razmatra se nekoliko opcija djelovanja, a odabrana treba jamčiti veću društvenu i ekonomsku vrijednost;
3. Načelo odgovornosti i usmjerenosti na rezultat – tijela koja izrađuju i provode akte strateškog planiranja moraju osigurati odgovarajuće uvjete, resurse i političku podršku te se podaci o provedbi moraju pratiti i analizirati;
4. Načelo održivosti – novi akti strateškim planiranja trebaju se temeljiti na rezultatima i iskustvima iz prethodnih procesa strateškog planiranja te moraju biti usklađeni između tijela zaduženih za provedbu kao i različitih razina vlasti. Ciljevi moraju biti financijski prihvatljivi te odluke i postupci djelovanje ne smiju stavljati opterećenje budućim generacijama;
5. Načelo partnerstva – u procesima strateškog planiranja tijela zadužena za ista moraju osigurati partnerstvo s glavnim dionicima i nadležnim tijelima jedinica lokalne i

regionalne samouprave, kao i gospodarskih udruženja, socijalnih partnera, akademske i znanstvene zajednica, organizacija civilnog društva te zainteresirane javnosti te glavni dionici moraju biti uključeni u procese donošenja odluka tijekom strateškog planiranja i provedbe;

6. Načelo transparentnosti – problemi i izazovi moraju biti jasno obrazloženi i relevantni, ciljevi u aktima moraju biti jasno definirani i mjerljivi uporabom relevantnih pokazatelja, mora biti definirana odgovornost za provedbu i postizanje rezultata, ishoda i učinaka. Postupci strateškog planiranja i upravljanja razvojem su javni, dok se akti i izvješća objavljuju sukladno odredbama Zakona.

Sustav akata strateškog planiranja može se dijeliti prema nekoliko kriterija. Prema roku važenja jesu:

1. Dugoročni akti strateškog planiranja koji se izrađuju i donose za razdoblje od najmanje deset godina te se tu svrstavaju Nacionalna razvojna strategija, višesektorske i sektorske strategije. Sve navedeno donosi Sabor.
2. Srednjoročni akti strateškog planiranja koji se izrađuju i donose za razdoblje od pet do deset godina u koje spadaju nacionalni planovi koje donosi Vlada i planovi razvoja lokalne samouprave koje donosi gradsko, odnosno općinsko vijeće/skupština Grada Zagreba, dok planove razvoja područne (regionalne) samouprave donosi županijska skupština.
3. Kratkoročni akti strateškog planiranja koji se izrađuju i donose za razdoblje od jedne do pet godina te pod navedeno spadaju program Vlade, program konvergencije, nacionalni program reformi, provedbeni programi ministarstava, središnjih državnih ureda i državnih upravnih organizacija. Također, kratkoročni akti jesu i provedbeni programi jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (donosi načelnik, gradonačelnik ili župan).

Prema sadržajnom obuhvatu, vrste akata strateškog planiranja prema Članku 14. Zakona mogu biti:

1. Akti strateškog planiranja od nacionalnog značaja;
2. Akti strateškog planiranja od značaja za jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave;
3. Akti strateškog planiranja povezani s okvirom za gospodarsko upravljanje EU-a;
4. Akti strateškog planiranja povezani s korištenjem fondova EU-a.

Prema Članku 22. Zakona, za jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave značajni su: planovi razvoja jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i provedbeni program jedinica lokalne i područne (regionalne samouprave).

Planovi razvoja jedinica lokalne samouprave, prema Članku 25. Zakona jesu srednjoročni akti strateškog planiranja od značaja za jedinice lokalne samouprave kojima se definiraju posebni ciljevi za provedbu strateških i posebnih ciljeva iz akata strateškog planiranja. Izrađuju ih jedinice lokalne samouprave čije su prirodne ili društveno-gospodarske karakteristike dovoljno specifične te ne mogu usmjeravati razvoj temeljem srednjoročnih akata planiranja izrađenih na razini jedinice područne (regionalne) samouprave ili druge veće teritorijalne cjeline. Planove razvoja mogu donijeti zajednički i dvije ili više jedinica lokalne samouprave. Akti strateškog planiranja, prema članku 31. Zakona, moraju biti usklađeni s prostornim planovima koji se donose na lokalnoj i područnoj (regionalnoj) razini.

5.3. Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske

Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske uređuje ciljeve i načela upravljanja regionalnim razvojem u Republici Hrvatskoj, kao i planske dokumenti politike regionalnog razvoja, tijela nadležna za upravljanje regionalnim razvojem, ocjenjivanje stupnja razvijenosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, način utvrđivanja urbanih i potpomognutih područja, poticanje razvoja potpomognutih područja, provedba, praćenje i izvještavanje i provedbi politike regionalnog razvoja u svrhu što učinkovitijeg korištenja fondova EU. Prema članku 2. Zakona, cilj politike regionalnog razvoja je doprinos društveno-gospodarskom razvoju Republike Hrvatske stvaranjem uvjeta za jačanje konkurentnosti i realizaciju postojećih razvojnih potencijala i to sve u skladu s načelima održivog razvoja. Kako bi se postigao navedeni cilj naglasak je stavljen na:

1. Povezanost lokalnih i regionalnih razvojnih potreba s prioritetima razvoja središnje razine te ciljevima kohezijske politike EU;
2. Potporu slabije razvijenim područjima za povećanje i optimalno korištenjem vlastitog razvojnog potencijala;
3. Odgovarajuće mjere za ravnomjeran i održiv razvoj jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u pograničnom području;
4. Poticanje teritorijalne suradnje;
5. Učinkovito korištenje sredstava strukturnih i investicijskih fondova Europske unije namijenjenih regionalnom i urbanom razvoju.

Načela politike regionalnog razvoja

1. Solidarnost i usmjerenost – solidarnost građana Republike Hrvatske usmjerena na poticanje razvoja područja koja znatnije zaostaju za nacionalnim prosjekom;
2. Partnerstvo i suradnja – između javnog, privatnog i civilnog sektora;
3. Strateško planiranje – donošenje i provedba višegodišnjih planskih dokumenata;
4. Udruživanje financijskih sredstava – sredstva iz različitih izvora usmjeravaju se u pripremu, izradu i provedbu planskih dokumenata i razvojnih projekata;
5. Praćenje i vrednovanje – zbog povećanja djelotvornosti, učinkovitosti i utjecaja na regionalni razvoj.
6. Održivost – osiguravanje zaštite i očuvanje prirodnog okoliša te raznolikosti kulturnog bogatstva;
7. Autonomija lokalne i područne (regionalne) samouprave – politika regionalnog razvoja se provodi u skladu s autonomijom zajamčenom Ustavom.

Planski dokumenti politike regionalnog razvoja

Pod planske dokumente politike regionalnog razvoja spadaju: Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske, županijska razvojna strategija/strategija razvoja Grada Zagreba te strategija razvoja urbanog područja. Svi navedeni dokumenti donose se za razdoblje od sedam godina što je u skladu Europskom unijom, tj. s financijskim okvirom kohezijske politike. Planski dokumenti rade se na temelju nacionalnih razvojnih dokumenata i prostornih planova te svi moraju biti usklađeni s planskim dokumentima regionalnog razvoja više razine. Ministarstvo nadležno za regionalni razvoj priprema dugoročne strateške podloge što služi kao osnova za vođenje politike regionalnog razvoja i to za najmanje petnaest godina.

5.3.1. Razvrstavanje jedinica područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti

Jedinice područne (regionalne) samouprave razvrstavaju se u četiri skupine prema indeksu razvijenosti: I skupina (vrijednost indeksa razvijenosti manja od 75% prosjeka RH), II skupina (od 75% do manje od 100%), III skupina (od 100% do manje od 125%), IV skupina (125% i više od prosjeka Republike Hrvatske). Razvrstavanje jedinica područne (regionalne) samouprave provodi se svakih pet godina.

5.3.2. Razvrstavanje jedinica lokalne samouprave po stupnju razvijenosti

Jedinice lokalne samouprave razvrstavaju se prema indeksu razvijenosti u pet skupina: I skupina (vrijednost indeksa razvijenosti manja od 50% prosjeka Republike Hrvatske), II skupina (od 50% do manje od 75%), III skupina (od 75% do manje od 100%), IV skupina (od 100 do manje od 125%), V skupina jedinica lokalne samouprave (vrijednost indeksa od 125% i više od prosjeka Republike Hrvatske). Razvrstavanje jedinica lokalne samouprave također se provodi svakih pet godina (Tab. 1).

Tab. 1. Indeks razvijenosti na području istraživanja

JLS/JRS	Indeks razvijenosti	Razvojna skupina	PPDS*
Zadarska	104.654	3	-
Lišane Ostrovičke	93.654	2	II
Stankovci	98.233	4	II
Benkovac	98.971	4	II
Polača	99.911	4	II
Galovac	99.917	4	III
Škabrnja	100.163	5	II
Poličnik	100.946	5	II
Zemunik Donji	101.094	5	II
Šibensko-kninska	97.041	2	-
Unešić	92.23	1	III
Ružić	93.509	2	II
Promina	96.305	3	II
Drniš	100.366	5	II

*Područja posebne državne skrbi

Izvor: Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, <https://razvoj.gov.hr>, 2019.

5.3.3. Pomoć u sufinanciranju pripreme i provedbe projekata iz fondova Europske unije

Područja sa statusom potpomognutih područja ili drugih područja s razvojnim posebnostima imaju određene vrste pomoći i olakšica od strane RH. Ovom prilikom najbitnije istaknuti pomoć u sufinanciranju pripreme i provedbe projekata ESI fondova. Ministarstvo sukladno vlastitim mogućnostima osigurava pomoć (stručnu i financijsku) za pripremu razvojnih projekata iz ESI fondova na potpomognutim područjima i drugim područjima s razvojnim posebitostima. Način dodjele i visina sredstava pomoći u pripremi i provedbi projekata utvrđuje se posebnim programom koju donosi ministar.

6. Analiza strateških dokumenata jedinica lokalne samouprave na prostoru istraživanja

6.1. Analiza tehničke opremljenosti razvojnih strategija

Prema radu *Analiza razvojnih dokumenata Republike Hrvatske* (2012) autora Hrvoja Miroševića razvojni dokument je definiran kao pisani materijal koji predstavlja cjelovit i usklađen skup ciljeva, prioriteta, mjera i aktivnosti usmjerenih na postizanje određenih stanja i/ili održavanje određenih procesa. Prema autoru, trećina nacionalnih razvojnih dokumenata naziva se strategijom, dok se ostali nazivaju nacionalnim planovima, nacionalnim programima ili nacionalnim politikama.

Svi navedeni dokumenti su u svojoj suštini slični te imaju sličnu strukturu u kojoj se pojavljuju: analiza stanja, ciljevi, instrumenti i mjere provedbe da bi se ciljevi ostvarili, provedbeni planovi, financijska sredstva koja su potrebna za ostvarenje ciljeva itd.

Međutim, problem s upravljanjem razvojem je što mali broj razvojnih dokumenata doživi provedbu te se to objašnjava s tri razloga:

- 1) Razvojni dokumenti su nepotpuno napisani i time tehnički neprovedivi;
- 2) Administrativni kapaciteti nisu dostatni da bi provedli dokumente;
- 3) Nedostatak političke volje za provedbom dokumenata.

Većina pokušaja upravljanja razvojnim dokumentima zastane u fazi provedbe. Iz tog razloga je bitno znati koje tehničke uvjete provedivosti ima istraživani razvojni dokument. On zadovoljava nužne tehničke uvjete provedivosti u slučaju da ima:

- 1) Određenog nositelja/provoditelja razvojnog dokumenta;
- 2) Inkorporiran provedbeni plan;
- 3) Sadrži troškovnik/financijski plan;
- 4) Navedeni su izvori financiranja.

Posljednji navedeni tehnički uvjet ujedno je i najvažniji kriterij. Ukoliko nema naznačenih izvora sredstava, sama provedba razvojnog dokumenta biva upitna. Ako dokument zadovoljava

navedene kriterije, razloge njegova ne provođenja mogu biti u nedovoljnim kapacitetima državne administracije ili nedostatku političke volje. Prema istim kriterijima, analizirani su i svi dostupni strateški razvojni dokumenti jedinica lokalnih samouprava istraživanog područja (Tab. 2).

Tab. 2 Tehnička opremljenost razvojnih strategija na području istraživanja

Ravni kotari	Nositelj/ provoditelj	Inkorporiran provedbeni plan	Troškovnik/ financijski plan	Izvori financiranja
Strateški program ukupnog razvoja Grada Benkovca 2012-2016	Grad Benkovac	+	-	-
Strateški razvojni program Općine Lišane Ostrovičke 2015-2020	Općina Lišane Ostrovičke	+	+	+
Strateški razvojni program Općine Polača 2015-2020	Općina Polača	+	-	-
Strategija razvoja Općine Poličnik 2015.-2020.	Općina Poličnik	+	+	+
Strateški razvojni program Općine Škabrnja za razdoblje 2016.-2020.	Općina Škabrnja	+	-	-
Strategija razvoja Grada Skradina 2015.-2020.	Grad Skradin	+	+	+
Strateški razvojni program Općina Sukošan 2015-2020	Općina Sukošan	+	+	+
Program ukupnog razvoja Općine Sveti Filip i Jakov 2016.-2020.	Općina Sveti Filip i Jakov	+	+	-
Strategija razvoja Grada Vodica do 2020.	Grad Vodice	+	-	+
Strategija razvoja Općine Vrsi do 2020. godine	Općina Vrsi	+	+	+
Strategija razvoja Općine Zemunik Donji za razdoblje 2015.-2020.	Općina Zemunik Donji	+	-	-
Općina Galovac - Strategija razvoja 2018.-2020.	Općina Galovac	+	+	+
Drniški kraj	Nositelj/ provoditelj	Inkorporiran provedbeni plan	Troškovnik/ financijski plan	Izvori financiranja
Strategija razvoja Grada Drniša do 2020. godine	Grad Drniš	+	-	+
Strategija razvoja Općine Promina 2014.-2020.	Općina Promina	+	-	+
Strateški razvojni program Općine Ružić za razdoblje 2015.-2020.	Općina Ružić	+	+	+

Strateški razvojni program Općine Unešić za razdoblje 2015.-2020.	Općina Unešić	+	+	+
--	------------------	---	---	---

Izvor: navedeni razvojni dokumenti dostupni na mrežnim stranicama jedinica lokalne samouprave

6.2. Analiza prioriteta i mjera razvojnih strategija

U analizi strateških dokumenata jedinica lokalne samouprave na području Ravnih kotara i Drniškog kraja također su analizirani prioriteti i mjere te su podijeljene u nekoliko ključnih razvojnih parametara. Na području Ravnih kotara analizirane su sve dostupne strategije općina: Poličnik, Zemunik Donji, Galovac, Škabrnja, Polača, Lišane Ostrovičke, Sukošan, Sveti Filip i Jakov, Vrsi, i te gradovi Benkovac, Skradin i Vodice, dok strategije općina Pirovac i Stankovci nisu bile dostupne na mrežnim stranicama općina. U Drniškom kraju analizirane su sve strategije jedinica lokalne samouprave: Grada Drniša te općina Unešić, Promina i Ružić.

Prioriteti koje većina jedinica lokalne samouprave u nekom obliku dijeli jesu: Unaprjeđenje poljoprivredne proizvodnje, Unaprjeđenje poduzetničkog okruženja, Razvoj turizma, Izgradnja i poboljšanje komunalne, prometne i ostale infrastrukture, Zaštita i očuvanje prirode, Očuvanje, valorizacija i održivo korištenje prirodne i kulturne baštine, Podizanje društveno-socijalnog standarda, Razvoj civilnog društva te u nešto manjoj mjeri Povećanje kompetencija i poboljšanje sustava za upravljanje razvojem. Specifičan smjer razvoja u Ravnim kotarima ima jedino Grad Skradin kojemu je već prvi cilj Razvoj *gourmet* grada, dok kao prioritete vidi: Formiranje *Gourmet* akademije, prepoznavanje *gourmet* destinacije te podršku proizvođačima s geografskim podrijetlom. Osim infrastrukturnih mjera kao što su uređenje seljačke tržnice, adaptacija i opremanje objekta akademije i trgovine *gourmet* namirnica, Grad Skradin ima u planu kreiranje i upravljanje kratkim lancima opskrbe, umrežavanje akademije s drugim *gourmet* akademijama u Europi, ali podizanje razine kompetencija dionika iz sektora poljoprivrede, ribarstva i marikulture na području Grada.

6.2.1. Unaprjeđenje poljoprivredne proizvodnje

Na području Unaprjeđenja poljoprivredne proizvodnje, samu strategiju razvoja poljoprivrede planiraju izraditi općine Galovac, Sukošan i Sveti Filip i Jakov, dok poboljšanje i razvoj infrastrukture za poljoprivrednu proizvodnju planiraju općine Zemunik Donji i Polača. Pritom Općina Polača ima problem miniranosti poljoprivrednog zemljišta

kojeg također namjerava riješiti. Među rijetkima koji svoju konkurentnu poljoprivredu žele razvijati na novim tehnologijama jesu grad Benkovac i Općina Vrsi, a Grad Skradin želi kreirati zajedničku platformu u svrhu suradnje dionika spomenute *Gourmet* akademije. Osim razvoja poljoprivrede temeljene na autohtonim vrstama, općine Sukošan i Sveti Filip i Jakov razvoj vide i u uvođenju netipičnih poljoprivrednih kultura za koje postoje prirodni preduvjeti uzgoja. Ono što je cijelim Ravnim kotarima zajedničko u ovom polju jest udruživanje u poljoprivredi i *brendiranje* proizvoda. Međutim, kad je riječ o edukacijama poljoprivrednika, što na području iskorištavanja sredstava iz europskih fondova, što iz nacionalnih izvora, te osiguravanje podrške takve planove imaju svega četiri jedinice lokalne samouprave i to općine Sukošan i Sveti Filip i Jakov te gradovi Benkovac i Vodice.

U Drniškom kraju i Gradu Drnišu pritom se želi poticati udruživanje poljoprivrednih proizvođača i unaprijediti distribuciju i prodaju, ali također i educirati poljoprivrednike o novim tehnologijama i korištenju financijskih sredstava iz EU fondova i nacionalnih programa. Ono što je za ovaj kraj već karakteristično i na čemu se namjerava dalje razvijati jest *brendiranje* i promocija Drniškog pršuta pri čemu žele i osmisliti „Drniški dućan“ u većim hrvatskim gradovima te povezati se s ostalim gradovima u Sloveniji, Italiji, Francuskoj, Španjolskoj i Portugalu poznatima po proizvodnji pršuta. Općina Promina svoje poljoprivrednike želi educirati o ekološkoj poljoprivredi te stvoriti svojevrsan inkubator za poljoprivrednike gdje bi bio radno skladišni prostor za poljoprivredne proizvođače, dok Općina Ružić podupire zajednički nastup poljoprivrednika i aktera u turizmu te želi educirati o poljoprivredi i financiranju iz EU i nacionalnih fondova. Općina Unešć među mjerama razvoja poljoprivrede ima osnivanje poljoprivrednih zadruga, uvođenje profitabilnijih načina proizvodnje, ali i edukacije o mogućnostima financiranja i o ekološki održivoj poljoprivredi.

6.2.2. Razvoj poduzetništva

U prioritetu razvoja poduzetništva, sve jedinice lokalne samouprave u Ravnim kotarima smatraju da treba poduzimati poticajne mjere. Kao jednu od tih mjera, edukaciju poduzetnika i poticanje poduzetničke inicijative, vide općine Galovac, Polača, Sukošan, Sv. Filip i Jakov te Vrsi, dok se uređenjem poslovne infrastrukture, tj. izgradnjom novih i razvojem postojećih poslovnih zona, žele unaprijediti općine: Zemunik Donji, Polača i Sukošan te Grad Vodice. Netipično, Općina Sveti Filip i Jakov želi razviti Zonu zanatskih i servisnih djelatnosti te otvoriti Ured za privlačenje investicija.

Grad Drniš želi jačati ljudske kapacitete i promovirati samozapošljavanje i zajednički tržišni nastup gospodarstvenika, ali i razviti poduzetničku infrastrukturu i aktivno raditi na

privlačenju ulagača. Poduzetničku infrastrukturu žele urediti i Općina Promina. Općina Ružić poticanje poduzetničkog okruženja vidi kroz edukacije o mogućnostima financiranja poduzetništva iz eksternih izvora kao što su nacionalni i EU fondovi, ali u primjeni znanja, inovacija i novih tehnologija u gospodarstvu. U planu im je i promovirati samozapošljavanje s naglaskom na poljoprivredu i turizam. Općina Unešić je po tom pitanju nešto aktivnija te u planu ima razviti poslovne zone i dati potporu razvoju i djelovanju poduzetničkih centara i inkubatora kao i sustavnu edukaciju poduzetnika. Namjerava staviti u funkciju poduzetništva zemljište i objekte u državnom vlasništvu te također provoditi edukacije o eksternim izvorima financiranja te poticati na primjenu novih znanja, inovacija i tehnologija u poduzetništvu. Također žele promovirati samozapošljavanje s naglaskom na poljoprivredu i turizam.

6.2.3. Razvoj turizma

Za razvoj turizma, općina Sukošan smatra ključnim najprije urediti prostorno-plansku dokumentaciju. Veliki dio općina (Zemunik Donji, Polača, Sukošan, Sveti Filip i Jakov, Vrsi) te Grad Vodice temeljit će razvoj turizma unaprijeđenjem njegovih specifičnih oblika, dok Grad Benkovac planira gradnju tematskog arheološkog parka, a od posebitosti valja naglasiti Općinu Škabrnja i razvoj memorijalnog turizma. Grad Skradin u planu ima izgradnju turističko-rekreacijske zone *Prukljan*, ali i dogradnju *ACI marine Skradin* te valorizaciju utvrde Turina. Općine Sukošan i Sv. Filip i Jakov žele poticati edukacije stanovništva o mogućnostima razvoja turističkog sadržaja, ali i načinima njihova financiranja, dok Općina Vrsi planira ojačati kompetencije pružatelja usluga u turizmu. Općina Sv. Filip i Jakov također želi uvesti i socijalno poduzetništvo u turizmu. Ono što je najtipičnije za razvoj turizma jest jačanje turističke infrastrukture i smještajnih kapaciteta, što planira većina jedinica lokalne samouprave Ravnih kotara i to općine: Zemunik Donji, Škabrnja, Polača, Sukošan, Sveti Filip i Jakov te Vrsi i Grad Benkovac, a Općina Sv. Filip i Jakov želi i tematizirati svoje smještajne objekte.

Drniški kraj također želi razviti svoju turističku infrastrukturu, a Grad Drniš ju temelji na obnovi građevina kulturno-povijesne baštine, točnije revitalizacijom tvrđave Gradina, ali i drugih srednjovjekovnih utvrda i sakralnih objekata. Također je potrebno povećati i unaprijediti smještajne kapacitete te jačati kompetencije i umreženost dionika u turizmu. Općina Promina želi definirati lokaciju turističke zone pod nazivom *Prominsko selo*, ali i obnoviti te zaštititi svoju povijesnu baštinu i krajobraz. Općine Ružić i Unešić imaju u planu diversificirati turističku ponudu te ulagati u selektivne oblike turizma.

6.2.4. Izgradnja i poboljšanje komunalne, prometne i ostale infrastrukture

Razmatrajući prioritet Izgradnja i poboljšanje komunalne, prometne i ostale infrastrukture na najveću zastupljenost nailazi izgradnja i održavanje postojeće prometne infrastrukture što je mjera svih razmatranih općina u Ravnim kotarima. Mjere razvoja sustava odvodnje i povećanja učinkovitosti vodoopskrbnog sustava zastupljene su u gotovo svim razmatranim jedinicama lokalne samouprave, izuzev općina Škabrnja i Vrsi te Općine Galovac za potonju mjeru. Pješački promet i promet u mirovanju namjerava rješavati samo Općina Sukošan, dok javni prijevoz unaprjeđuju Općina Zemunik Donji i Grad Benkovac. Obnovu fasada u planu ima Općina Galovac, dok razminiranje minski sumnjivog područja Općina Zemunik Donji. U Gradu Drnišu i općinama Ružić i Unešić plan je unaprijediti i cestovnu infrastrukturu, ali i promet u mirovanju pritom uključujući izgradnju pješačkih i biciklističkih traka uz prometnice. Značajno je naglasiti da Grad Drniš planira izgraditi zračnu luku Pokrovnik kako bi se osigurala bolja povezanost Drniša i zaleđa Šibensko-kninske županije s ostatkom Republike Hrvatske, ali i šire. Kvalitetu vodoopskrbe i odvodnje žele poboljšati kako Grad Drniš, tako i općine Promina, Unešić i Ružić, dok razminiranje tla onečišćenog minama planiraju Grad Drniš i Općina Promina.

6.2.5. Zaštita okoliša i prirode

Prioritet Zaštita okoliša i prirode najviše jedinica lokalne samouprave okuplja u mjeri održivog gospodarenja otpadom i to sve osim općina: Škabrnja, Polača, Sv. Filip i Jakov te Vrsi i Grad Skradin, dok u promicanju korištenja obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti mjera okuplja sve općine osim Općine Poličnik. Također, važno je naglasiti i mjeru podizanja svijesti o zaštiti okoliša i očuvanju prirode što je zastupljeno u razvojnim strategijama općina: Zemunik Donji, Polača, Lišane Ostrovičke i Sukošan.

Ključna mjera u ovom prioritetu Grada Drniša je promoviranje obnovljivih izvora energije i povećanje energetske učinkovitosti u svim sektorima (od obiteljskih kuća i stanova, do javne rasvjete, poslovnih objekata i poljoprivredne proizvodnje). Mjera zaštite i obnove biološke, krajobrazne i okolišne raznolikosti obuhvaća uređivanje zapuštenih suhozida, botaničkog vrta, hortikulturnog uređenja drniškog parka i dr. Uz navedeno, jedna od mjera je povećavanje kvalitete gospodarenja otpadom od sanacije divljih odlagališta do gradnje reciklažnih dvorišta komunalnog i građevinskog otpada. Razvoj i unaprjeđenje sustavom gospodarenja otpadom kao mjere vide i općine Promina, Unešić i Ružić, dok Općina Ružić u planu ima i održivo upravljanje energijom kroz više mjera – od poticanja energetske učinkovite gradnje do unaprjeđenja sustava elektroopskrbe na području općine. Općina

Unešić je po tom pitanju nešto skromnija te u planu ima unaprijediti sustav elektroopskrbe na području Općine, ali pritom i infrastrukture obnovljivih izvora energije.

6.2.6. Očuvanje i valorizacija prirodne i kulturne baštine

Razmatrajući očuvanje i valorizaciju prirodne i kulturne baštine, među mjerama očuvanje i valorizaciju materijalne i nematerijalne kulturno-povijesne baštine imaju sve jedinice lokalne samouprave osim općina Poličnik, Lišane Ostrovičke i Sukošan, dok su očuvanju valorizaciji i održivom korištenju prirodne baštine posvećeni Zemunik Donji, Galovac, Benkovac te Sveti Filip i Jakov i Grad Skradin. Grad Skradin pritom ima namjeru valorizirati povijesne utvrde na području Grada, ali i opremiti postaje virtualnog puta *Dan s banom Šubićem*.

Na području Drniškog kraja, u Gradu Drnišu također je jedna od mjera očuvanje kulturne baštine održavanjem kulturnih manifestacija od kojih je najistaknutiji *Festival ojkavice* u Miljevcima. Općina Ružić također ima u planu sustavno očuvanje i unaprjeđivanje stanja okoliša te podizati svijest stanovništva o potrebi održivog korištenja prirodne baštine. Što se tiče kulturno-povijesne baštine, Općina Ružić želi objediniti kulturnu baštinu i gastronomsku ponudu svoje i susjednih općina uz očuvanje i revitalizaciju kulturnih programa i tradicijskih zanata. Općina Unešić kao mjere zaštite okoliša navode se unaprjeđenje sustava upravljanja zaštićenim područjima, kao i podizanje svijesti stanovništva o potrebi održivog korištenja prirodne baštine. Među mjerama Općine također je i niz koji pridonosi sustavnom očuvanju, promociji i valorizaciji materijalne i nematerijalne kulturne baštine.

6.2.7. Podizanje socijalno-društvenog standarda

Ono što je gotovo svim jedinicama lokalne samouprave najbitnije u domeni podizanja socijalno-društvenog standarda jest povećanje i unaprjeđenje kapaciteta i kvalitete sportsko-rekreacijskih sadržaja što su naveli svi osim Općine Lišane Ostrovičke i Grada Vodica. Nakon te mjere slijedi jačanje socijalnog standarda i socijalne skrbi što su kao mjeru navele općine: Poličnik, Zemunik Donji, Galovac, Sukošan, Vrsi i gradovi Benkovac i Vodice. Izgradnju doma za starije i nemoćne u planu imaju jedino općine Sukošan i Sveti Filip i Jakov. Jačanje kapaciteta civilnog društva u nekom obliku kao mjeru imaju općine: Poličnik, Zemunik Donji, Galovac, Polača, Vrsi i Grad Benkovac.

U Gradu Drnišu kroz razvojne mjere žele jačati kvalitetu predškolskog i školskog obrazovanja kako bi se podigla stručnost kadra u Gradu, ali i osmišljavati modele

povezivanja između obrazovanja, gospodarstva, javnog i civilnog sektora. Kroz mjeru poboljšanja društvene infrastrukture, među najbitnijima valja naglasiti gradnju staračkog doma u Drnišu i Ružiću, ali i izgradnju, rekonstrukciju škola i školskih igrališta te izgradnju dječjeg vrtića. Također se želi jačati kapacitete organizacija civilnog društva edukacijama i infrastrukturnim kapacitetima. Općine Promina, Unešić i Ružić kao mjere vide osiguranje uvjeta za športske i rekreativne aktivnosti, podizanje kvalitete predškolskog i/ili školskog odgoja, ali i u podršci radu udruga civilnog društva. Pritom je potrebno naglasiti da Općina Unešić ima u planu renoviranje i izgradnju objekata za osobe u nepovoljnom položaju kao i mjeru integracije za osobe u nepovoljnom položaju.

6.2.8. Osnaživanje kapaciteta jedinica lokalne samouprave

Mjera Osposobljavanje i obrazovanje zaposlenika lokalne samouprave u skladu s potrebama javnog upravljanja naglašena je samo u strategijama općina Zemunik Donji i Polača te u gradovima Benkovcu i Vodicama.

Na području Drniškog kraja općine Ružić i Unešić žele ojačati ljudske potencijale u Općini te osnovati ustanove koje bi u cilju imale osnažiti kapacitet Općine.

7. Iskorištenost Europskog fonda za regionalni razvoj u razvoju Ravnih kotara i Drniškog kraja

Kako bi se analizirala iskorištenost europskih fondova na razini Operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2014.-2020. (Tab. 4 i Tab. 5) i njemu prethodnih (Operativni program Regionalna konkurentnost, Operativni program Promet i Operativni program Okoliš) (Tab. 3) izrađene su dva tablična prikaza sa svim projektima iz navedenih operativnih programa.

Tab. 3 Europski projekti iz pretpripravnih fondova na području istraživanja

Ravni kotari	Naziv projekta	Naziv korisnika sredstava	Operativni program	Bespovratna sredstva (HRK)	Ukupni prihvatljivi izdaci (HRK)
Poličnik					
Zemunik Donji					
Galovac					
Škabrnje					
Polača					
Stankovci					
Pirovac	Studijsko-projektna dokumentacija aglomeracija Rogoznica, Pirovac-Tisno-Jezera i Bilice	VODOVOD I ODVODNJA d.o.o. Šibenik	Zaštita okoliša	5364741,00 HRK	6311460,00 HRK
Skradin					
Lišane Ostrovičke					
Sukošan					
Benkovac	Vodno-komunalni objekti aglomeracije Benkovac	Vodovod i odvodnja d.o.o. - Benkovac	Zaštita okoliša	16751596,23 HRK	24356414,40 HRK
Vodice	Dovršetak memorijalnog centra Faust Vrančić*	Grad Vodice	Regionalna konkurentnost 2007.-2013.	960000,00	1306477,95
Sv. Filip i Jakov	Sustav odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda aglomeracije Vodice-Tribunj - Srima	VODOVOD I ODVODNJA d.o.o. Šibenik	Zaštita okoliša	84646067,00 HRK	114622022,14 HRK
Vrsi					
Drniški kraj	Naziv projekta	Naziv korisnika sredstava	Operativni program	Bespovratna sredstva (HRK)	Ukupni prihvatljivi izdaci (HRK)
Drniš	Razvoj turizma na rubnim područjima Nacionalnog parka Krka	Grad Drniš	konkurentnost 2007.-2013.	532382,84	632133,51
	Unaprjeđenje vodoopskrbnog i kanalizacijskog sustava s uređajem za pročišćavanje otpadnih voda za grad Drniš	Rad d.o.o. Drniš	Zaštita okoliša	4580161,00 EUR	6450000,00 EUR
Unešić					
Ružić					
Promina					

*Memorijalni centar Faust Vrančić nalazi se na otoku Prviču koji administrativno pripada Gradu Vodice, međutim prostornim obuhvatom nije dio Ravnih kotara

Izvor: <https://razvoj.gov.hr>, <http://arhiva.strukturnifondovi.hr>, 2019.

Tab. 4 Europski projekti iz Operativnog programa konkurentnost i kohezija 2014.-2020. na području Ravnih kotara

Ravni kotari	Naziv projekta	Naziv korisnika sredstava	Prioritetna os	Bespovratna sredstva (HRK)	Ukupni prihvatljivi izdaci (HRK)
Poličnik	Centar za razvoj i edukaciju	Općina Poličnik	Poslovna konkurentnost	19975503,14	25540280,00
Zemunik Donji					
Galovac					
Škabrnje	Energetska obnova Osnovne škole Vladimira Nazora Škabrnja	Osnovna škola Vladimira N	Promicanje energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije	1342811,81	3569762,19
Polača					
Stankovci					
Pirovac					
Skradin					
Lišane Ostrovičke					
Sukošan					
Benkovac	Benkovački sajam-unaprjeđenja infrastrukture i valorizacija	Grad Benkovac	Socijalno uključivanje i zdravlje	1397030,88	1643565,75
	Dom kulture Benkovac	Grad Benkovac	Socijalno uključivanje i zdravlje	128350,00	151000,00
	Energetska obnova zgrade vatrogasnog doma u Benkovcu na adresi Domobranska 2, Benkovac	Grad Benkovac	Promicanje energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije	1413564,81	3842953,06
	Građenje reciklažnog dvorišta Grada Benkovca	Grad Benkovac	Zaštita okoliša i održivost resursa	1902499,53	2238234,75
	Izgradnja Centra za gospodarenje otpadom Biljane Donje	EKO d.o.o.	Zaštita okoliša i održivost resursa	266588926,19	377326793,56
	Izgradnja komunalne infrastrukture Poslovne zone Benkovačko selo	Grad Benkovac	Socijalno uključivanje i zdravlje	255000,00	300000,00
	Izobrazno-informativne aktivnosti o održivom gospodarenju otpadom 2019.-2020 za Grad Benkovac i Općine Gračac i Loinac	Grad Benkovac	Zaštita okoliša i održivost resursa	401095,84	471877,50
	Izrada studije izvedivosti za vodovodne mreže u službi razvoja, A dio	Vodovod i odvodnja d.o.o.	Socijalno uključivanje i zdravlje	124525,00	146500,00
	Kamen Benkovac IKT	Kamen Benkovac	Poslovna konkurentnost	188162,24	211442,00
	Mreža domova	Grad Benkovac	Socijalno uključivanje i zdravlje	420367,50	494550,00
	Priprema projektne dokumentacije i jačanje kapaciteta za provedbu Intervencijskog plana	Grad Benkovac	Socijalno uključivanje i zdravlje	2081083,49	2448333,52
	Priprema projektne dokumentacije za projekt "Revitalizacija i uređenje Zavičajnog muzeja Benkovac	Zavičajni muzej Benkovac	Socijalno uključivanje i zdravlje	386537,50	454750,00
	Razvoj tematskih ruta starih antičkih i srednjovjekovnih gradova na prostoru Grada Benkovca - od mora do Velebita preko Ravnih kotara i Bukovice	Grad Benkovac	Socijalno uključivanje i zdravlje	849107,50	998950,00
	Rekonstrukcija i sanacija nerazvrstanih cesta	Grad Benkovac	Socijalno uključivanje i zdravlje	342720,00	403200,00
	Rekonstrukcija i uređenje stare gradske jezgre	Grad Benkovac	Socijalno uključivanje i zdravlje	198475,00	233500,00
	Rekonstrukcija i uređenje stare gradske jezgre	Grad Benkovac	Socijalno uključivanje i zdravlje	10131901,24	11919883,82
Uređenje Karinske plaže i pripadajuće infrastrukture	Grad Benkovac	Socijalno uključivanje i zdravlje	425000,00	500000,00	
Vodice	Izgradnja zaobilaznice grada Vodica - II faza Sanacija i zatvaranje odlagališta neopasnog otpada "Leć"	Hrvatske ceste d.o.o. Grad Vodice	Povezanost i mobilnost Zaštita okoliša i održivost resursa	52964460,52 12766377,72	52964460,52 15019267,91
Sv. Filip i Jakov	Izgradnja i opremanje reciklažnog dvorišta Općine Sveti Filip i Jakov	Općina Sveti Filip i Jakov	Zaštita okoliša i održivost resursa	2451917,88	2884609,28
Vrsi					

Tab. 5 Europski projekti iz Operativnog programa konkurentnost i kohezija 2013.-2020. u Drniškom kraju

Drniški kraj	Naziv projekta	Naziv korisnika sredstava	Prioritetna os	Bespovratna sredstva (HRK)	Ukupni prihvatljivi izdaci (HRK)
Drniš	Energetska obnova višestambene zgrade na adresi Antuna Mihanovića 1, Drniš	Stambeno komunalno d.o.o.	Promicanje energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije	1183546,48	1953358,22
	Energetska obnova višestambene zgrade na adresi Vukovarska 2, Drniš	Stambeno komunalno d.o.o.	Promicanje energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije	1192992,56	2242507,94
	Energetska obnova višestambene zgrade na adresi Vukovarska 6, Drniš	Stambeno komunalno d.o.o.	Promicanje energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije	1082442,93	1784852,31
	Energetska obnova zgrade Dječjeg vrtića Drniš na adresi Antuna Mihanovića 2, Drniš	Dječji vrtić Drniš	Promicanje energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije	280196,05	630050,51
	Energetska obnova zgrade Srednje škole Ivana Meštrovića na adresi Poljana 1, Drniš	Srednja škola Ivana Meštrovića	Promicanje energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije	905306,25	2127927,88
	Integrirani program obnove kulturne baštine Grada Drniša	Grad Drniš	Zaštita okoliša i održivost resursa	2782545,00	3658650,00
	Izgradnja i opremanje reciklažnog dvorišta na području Grada Drniša	Grad Drniš	Zaštita okoliša i održivost resursa	2583309,90	3039188,12
	Modernizacija Drniške pršutane d.o.o.	Drniška pršutana d.o.o.	Poslovna konkurentnost	154859,00	242004,70
	NATURA DRNIŠ - Održivi razvoj drniške prirodne baštine pod ekološkom mrežom Natura 2000	Grad Drniš	Zaštita okoliša i održivost resursa	4765774,50	5606793,54
	Razvoj gospodarstva Grada Drniša kroz ulaganje u poslovnu zonu "Drniš"	Grad Drniš	Poslovna konkurentnost	6855148,68	9140198,25
Unešić					
Ružić					
Promina					

Izvor: Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije; <https://strukturnifondovi.hr>, 2019.

U prepristupnom razdoblju većina gradova i općina je bilo skromno ili neaktivno u povlačenju europskih sredstava. Osim Vodovoda i odvodnje Benkovac i Vodovoda i odvodnje Šibenik te Rad d.o.o.-a (čiji su osnivači Grad Drniš te općine Promina i Ružić, registrirani za djelatnost sakupljanja, pročišćavanja i opskrbe vodom), koji su ili pripremali dokumentaciju ili implementirali poboljšani vodoopskrbni i kanalizacijski sustav, projektno aktivni su bili jedino još Grad Vodice i to u projektu dovršetka Memorijalnog centra Faust Vrančić (koji se nalazi na otoku Prviću koji ne spada u prostor Ravnih kotara) te Grad Drniš u projektu „Razvoj turizma na rubnim područjima Nacionalnog parka Krka“. U razdoblju nakon otvaranja fondova Europske unije, povećava se i aktivnost te pritom prednjači Grad

Benkovac s ukupno trinaest projekata i to u vrijednosti povučenih sredstava 19.946.195,79 HRK. Tri projekta usmjerena su na rekonstrukciju i uređenje stare gradske jezgre u vrijednosti europskih sredstava od 10.673.096,24 HRK. Pridoda li se tome i projekt Zavičajnog muzeja Benkovac kojemu je Grad osnivač svota se penje na 20.332.733,29 HRK europskih sredstava. Tvrтка EKO d.o.o. (osnivači Zadarska županija, Grad Zadar i Grad Benkovac) također je povukla značajnija sredstva. Jedina privatna tvrtka koja je u ovom segmentu bila aktivna jest Kamen Benkovac d.o.o. Grad Drniš pribavio je europska sredstva za svega četiri projekta, međutim ona su u vrijednosti 16.986.778,10 HRK europskih sredstava. Kad se tome iznosu pridoda projekt Dječjeg vrtića Drniš kojemu je Grad osnivač, iznos europskih sredstava se penje na 17.266.974,13 HRK. Privatna tvrtka koja je iskoristila najviše europskih sredstava, i to u iznosu 3.458.981,97 HRK, je tvrtka Stambeno komunalno d.o.o. Uz njih, aktivna je bila i privatna tvrtka Drniška pršutana d.o.o. koja je uložila novac u modernizaciju.

Velika većina projekata u Gradu Benkovcu bila je usmjerena na infrastrukturna rješenja, poglavito gradske jezgre te samim Gradom kao glavnim agensom u povlačenju sredstava. S druge strane, u Gradu Drnišu prevladavaju projekti energetske obnove od čega su većina od strane privatne tvrtke te samo jedan gradski projekt.

U Drniškom kraju, niti jedna jedinica lokalne samouprave, osim Grada Drniša, nije povukla europska sredstva, dok su u Ravnim kotarima uz Grad Benkovac, s po jednim projektom, aktivni bili Grad Vodice, Općina Sv. Filip i Jakov te Općina Poličnik. Projekt „Energetska obnova Osnovne škole Vladimira Nazora Škabrnja“ nije uračunat jer je osnivač škole Zadarska županija.

8. Pomoći Europske unije jedinicama lokalnih samouprava 2011.-2018.

Temeljem baze podataka o proračunima jedinica lokalne i regionalne samouprave koja je dostupna na internetskoj stranici Ministarstva financija mogu se sistematizirati podaci o iskorištenosti europskih fondova od strane tih istih jedinica lokalne i regionalne samouprave s obzirom da ne postoji jedinstvena i sveobuhvatna, detaljna i dostupna baza podataka o pomoćima Europske unije na razini lokalnih jedinica. Baza proračuna Ministarstva financija ima nekoliko nedostataka:

- 1) Prikazane su samo pomoći koje su lokalne jedinice navele u svojim proračunima (samo primljena sredstva, a ne sve faze ugovaranje i provedbe);
- 2) Iskazuju se samo europske pomoći koje su primile same jedinice lokalne samouprave, ali ne i one koje su primili proračunski korisnici tih istih jedinica kao što su obrazovne i zdravstvene ustanove ili organizacije civilnog društva, trgovačka društva i ustanove;

S godinama lokalne i regionalne jedinice povlače sve više sredstava, no ta sredstva su 2011. godine na razini Republike Hrvatske bila izrazito skromna te su iznosila 17 milijuna kuna te je u razdoblju 2011.-2014. iskorišteno svega 309 milijuna kuna. Pritom su upravni gradovi iskoristili više od polovice navedenog iznosa, županije manje od trećine, dok su općine povukle manje od jedne petine navedenog iznosa. U razdoblju 2011.-2014. najuspješnija je bila Splitsko-dalmatinska županija s 29 milijuna kuna (svega 64 kn po stanovniku), dok je među gradovima najuspješniji Senj s 18 milijuna stanovnika (2563 kn po stanovniku). Najuspješnija općina bila je Općina Darda sa 6 milijuna povučenih kuna. Međutim, ako se promatra prosječni udio pomoći Europske unije u ukupnim prihodima jedinice lokalne samouprave u navedenom razdoblju se ističu Podravska Moslavina s 19% te Lišane Ostrovičke, Marijanci, Mali Bukovec i Veliki Bukovec (preko 10%) te gradovi Senj s 13% i Kutjevo s 10%. Od županija je najviše ostvarila Virovitičko podravska – skromnih 4%. S druge strane, čak 85% općina i više od 50% gradova uopće nije koristilo pomoći Europske unije.

U navedenom razdoblju najviše su profitirali gradovi s 155,8 milijuna kuna, potom županije s 94,7 milijuna kuna te su na začelju općine s 58,4 milijuna kuna. Sredstva je povuklo 60 od 128 gradova, 18 od 20 županija te 66 od 428 općina. Pritom je samo deset gradova iskoristilo više od 60% ukupno iskorištenog iznosa, dok je u slučaju općina prvih deset iskoristilo polovicu navedenog iznosa. Prve četiri županije iskoristile su 80%. Međutim, ako se analizira pomoć EU-a prema stanovniku, onda su najveći iznos primile općine (70 kuna) što je višestruko više od gradova (17 kuna) i županija (7 kuna).

Pri povlačenju sredstava lokalne jedinice su primile 174 milijuna kuna kapitalnih pomoći (financiranje dugotrajne nefinancijske imovine) te 135 milijuna kuna tekućih pomoći (financiranje rashoda poslovanja, redovnih aktivnosti), dok je prikaz direktnih i indirektnih pomoći otežan zbog nepreciznih knjiženja. (Ott, Bronić, Stanić, 2016).

Prema Ott, Broniću i Staniću i publikaciji *Pomoći Europske unije županijama, gradovima i općinama 2015. i 2016.* u 2015. i 2016. godini ukupno je iskorišteno 958 milijuna kuna te

su ovaj put financijsku pomoć iskoristile sve županije, više od 50% gradova te malo manje od jedne četvrtine općina. Godine 2015. povučeno je 311 milijuna kuna da bi se 2016. iznos udvostručio na 648 milijuna kuna što je veliki rast pogotovo kad se uzme u obzir razdoblje 2011.-2014. u kojem je ukupno iskorišteno svega 310 milijuna kuna. Tijekom navedenog razdoblja najviše sredstava su iskoristile županije (401 milion kuna), potom gradovi (367 milijuna kuna) te općine sa 190 milijuna kuna. Ovaj put su financijsku pomoć iskoristile sve županije, a najviše Sisačko moslavačka (117 milijuna kuna), 70 od 128 gradova od kojih najviše Zadar (45 milijuna kuna) te 99 od 428 općina od kojih najviše Lekenik (21 milijun kuna).

Gledajući općenito, županije su prosječno godišnje iskoristile 10 milijuna kuna, 1,4 milijuna su iskoristili gradovi, dok su 220 tisuća kuna iskoristile općine. Pritom su nekim jedinicama lokalne samouprave, osobito općinama, financijske pomoći Europske unije bile vrlo izdašan izvor prihoda, npr. 2016. godine općinama Stupnik, Sveti Lovreć, Lekenik te Grad Varaždinske Toplice činile su više od 90% pomoći, dok su općinama Lekenik, Motovun, Pokupsko, Primorski Dolac i Veliki Grđevac činile više od 50% ukupnih prihoda poslovanja. U odnosu kapitalnih i tekućih pomoći, jedinice lokalne samouprave u razdoblju 2015.-2016. primile su 518 milijuna kuna kapitalnih te 441 kunu tekućih pomoći, dok su u odnosu direktnih i indirektnih primile 745 milijuna indirektnih te 214 milijuna direktnih EU pomoći. S obzirom na primljene EU pomoći po stanovniku 2016. valja naglasiti Općinu Motovun (oko 7000 kn/st), Primorski Dolac (oko 5000 kn/st) te Veliki Grđevac i Dubrovačko Primorje (oko 4000 kn/st), a od županija Ličko-senjsku i Sisačko-moslavačku s okvirno 500 kn/st.

Gledajući općenito jedinice lokalne i regionalne samouprave, po stanovniku je najviše sredstava iskorišteno po općinama – 99 kuna, dok je u županijama i gradovima iznos sličan, 87 i 82 kune po stanovniku.

Veliki broj jedinica lokalne samouprave ima relativno loše financijsko stanje te bi veće korištenje europskih sredstava moglo umnogome povećati životni standard u istima. Gotovo polovina gradova i više od tri četvrtine općina nisu iskoristile mogućnost povlačenja europskih pomoći. Lokalne jedinice nedovoljno ulažu u usavršavanje zaposlenih, a istovremeno izostaju specijalizirane obuke i pružanje podrške i pomoći od strane Udruge gradova, Udruge općina te Zajednice županija i županijskih razvojnih agencija. Vlada i stručne službe u ministarstvima i agencijama za korištenje EU fondova trebale bi ažurnije rješavati prepreke i izlaziti u susret lokalnim zajednicama u privlačenju i korištenju europskih sredstava ubrzanijim i jednostavnijim održivim sustavom. Potrebno je adresirati probleme na razini lokalnih zajednica – imaju li adekvatne strategije razvoja, dovoljno

financijskih sredstava, educirano osoblje. Također je problematično često odgađanje natječaja, dugotrajno čekanje (i više od godine dana) na postupak dodjele i ugovaranja, učestale izmjene uvjeta natječaja i natječajne dokumentacije.

Velik je broj jedinica lokalne samouprave koje su ili uspjele privući visoke ukupne iznose i iznose po stanovniku i kojima ta pomoć predstavlja značajan udio ukupnih pomoći ili velik dio prihoda poslovanja; ili nemaju minimalnih kadrovskih i financijskih kapaciteta za praćenje, javljanje i ispunjavanje uvjeta da uopće iskoriste financijska sredstva Europske unije. Takva situacija prokazuje neefikasnost teritorijalne i fiskalne organizacije države, jer bi i udružene jedinice lokalne samouprave morale imati osigurane barem osnovne kadrovske i financijske kapacitete.

Doskakanje takvom problemu jest i dodjeljivanje izravne pomoći od 2015. godine Ministarstva regionalnog razvoja i fondova EU na lokalnim i regionalnim razinama za sufinanciranje troškova provedbe projekata. Ona se dodjeljuje na temelju indeksa razvijenosti jedinice lokalne samouprave prema mjestu ulaganja.

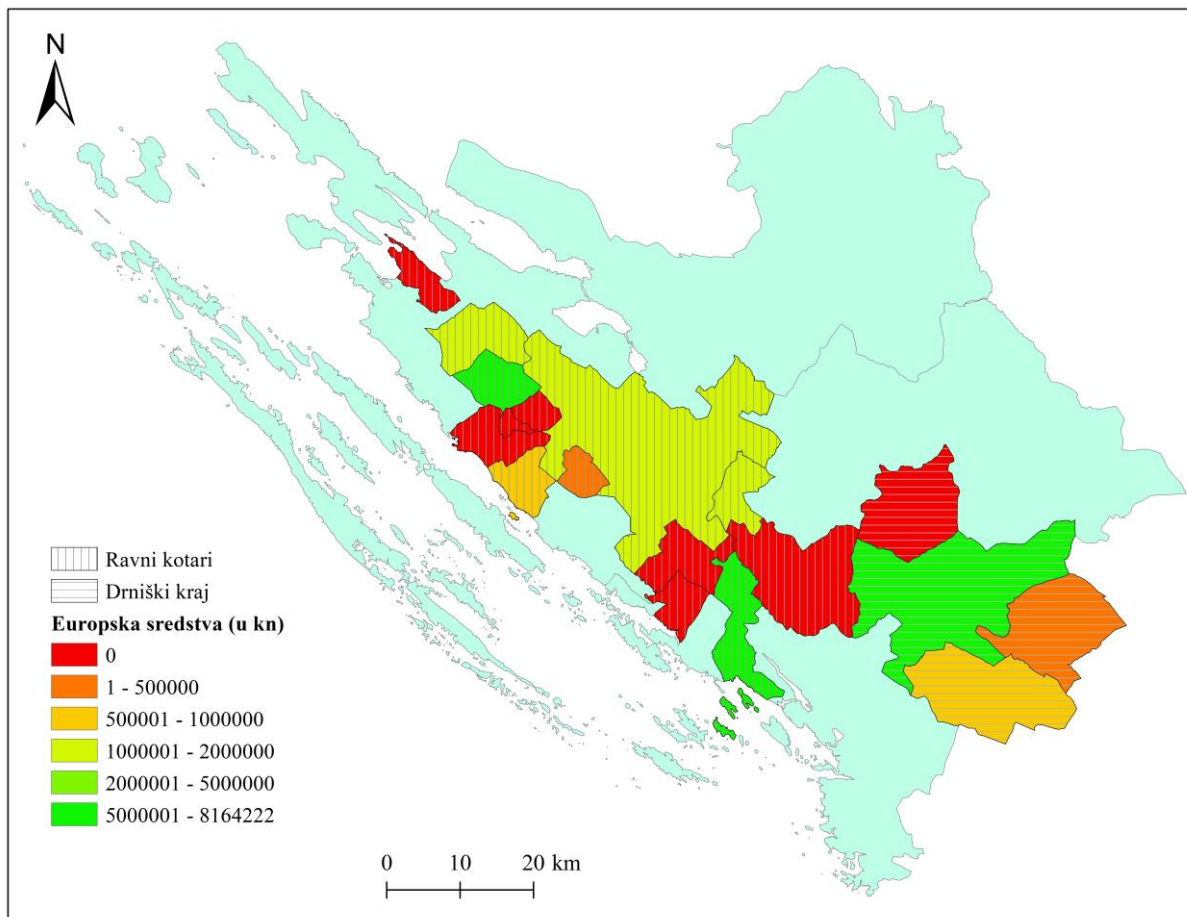
8.1. Pomoći Europske unije na području Ravnih kotara i Drniškog kraja prema analizama proračuna jedinica lokalne samouprave

Temeljem analize proračuna jedinica lokalnih samouprava (Tab. 6) dostupnih na mrežnim stranicama Ministarstva financija dani su kartografski prikazi apsolutno iskorištenih europskih sredstava po jedinici lokalne samouprave (Sl. 7) te prikazi iskorištenih sredstava u kunama po stanovniku (Sl. 8).

Tab. 6 Iskorištena europska sredstva (u kunama) prema proračunima jedinica lokalne samouprave

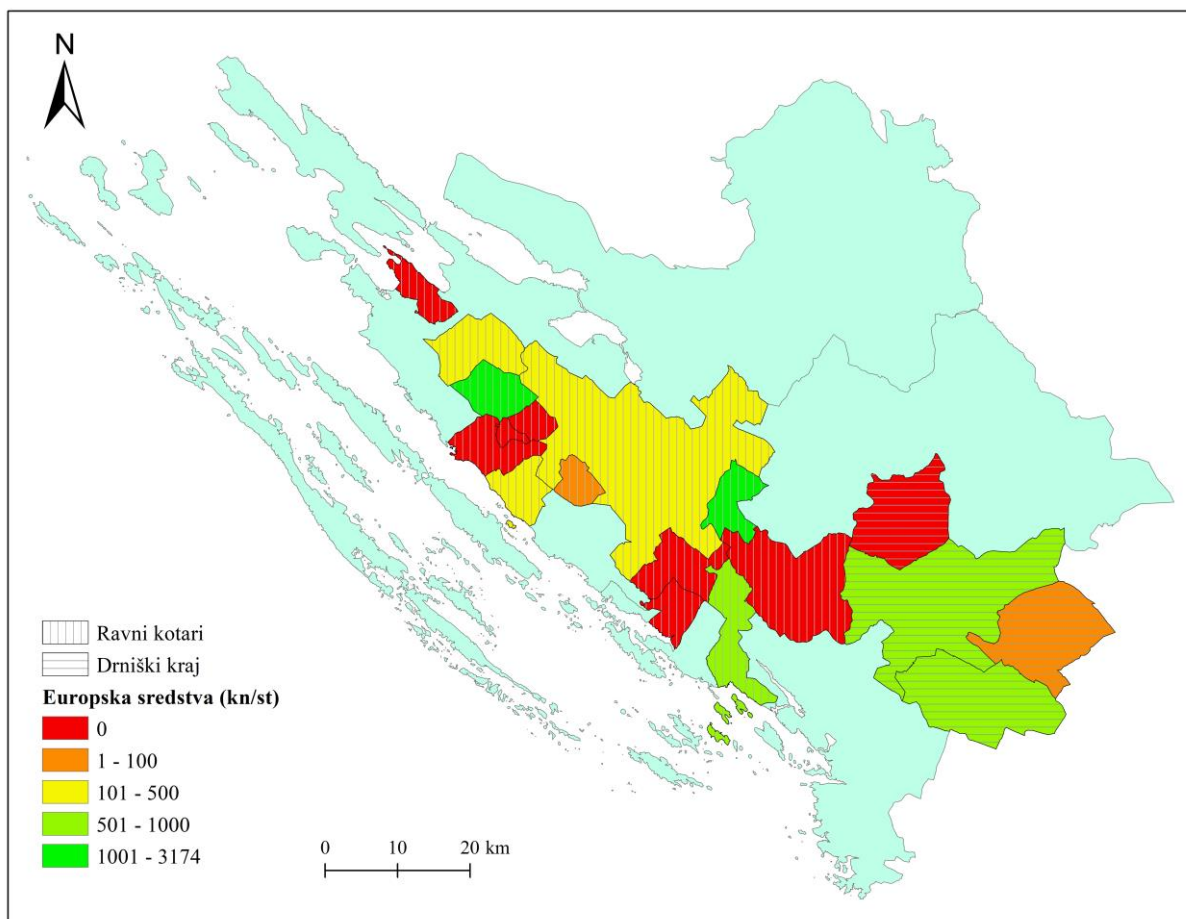
Područje/Godina	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Ravni kotari	437033	0	736259	0	7307302	5695997	50000	5529772
Poličnik	0	0	0	0	0	0	0	1547625
Zemunik Donji	0	0	0	0	0	4839077	0	1676401
Galovac	0	0	0	0	0	0	0	0
Škabrnje	0	0	0	0	0	0	0	0
Polača	0	0	0	0	0	0	50000	0
Stankovci	0	0	0	0	0	0	0	0
Pirovac	0	0	0	0	0	0	0	0
Skradin	0	0	0	0	0	0	0	0
Lišane Ostrovičke	437033	0	736259	0	0	0	0	0
Sukošan	0	0	0	0	0	0	0	0
Benkovac	0	0	0	0	0	0	0	1509380
Vodice	0	0	0	0	7307302	856920	0	0
Sv. Filip i Jakov	0	0	0	0	0	0	0	796366
Vrsi	0	0	0	0	0	0	0	0
Drniški kraj	0	0	0	0	976082	2653007	957067	1700641
Drniš	0	0	0	0	976082	2631913	279098	1379301
Unešić	0	0	0	0	0	0	614688	321340
Ružić	0	0	0	0	0	21094	63281	0
Promina	0	0	0	0	0	0	0	0

Izvor: Financijski izvještaji JLP(R)S, Ministarstvo financija, <https://mfin.gov.hr>, 2019.

Sl. 7 Ukupno iskorištena europska sredstva od 2011. do 2018. godine,

Izvor: Izadila autorica prema podacima Ministarstva financija i Registru prostornih jedinica za izradu u GIS softveru

Sl. 8 Ukupno iskorištena europska sredstva po stanovniku od 2011. do 2018. godine

Izvor: izradila autorica prema podacima Ministarstva financija i Registru prostornih jedinica za izradu u GIS softveru

9. Utjecaj instrumenata EU na lokalne zajednice Ravnih kotara i Drniškog kraja – analiza intervjua

Intervjui su poslani na deset e-mail adresa pročelnica jedinica lokalne samouprave koje su zadužene za europske projekte i to redom na adrese: Grada Drniša, Općine Unešić, Općine Zemunik Donji, Općine Lišane Ostrovičke, Grada Vodice, Grada Benkovca, Općine Poličnik, Općine Sveti Filip i Jakov, Općine Ružić te Općine Polača. Upitnici su poslani 13. siječnja te su odgovori stigli zaključno s 21. siječnja od redom sljedećih jedinica lokalne samouprave: Grad Vodice, Općina Lišane Ostrovičke, Općina Unešić, Općina Ružić, Grad Drniš, Grad Benkovac i Općina Zemunik Donji. Intrvjui su bili identični svima te su se sastojali od osam pitanja usmjerenih na podršku i probleme u pripremi i provedbi projekata te njihovu uspješnost i osvještenost lokalne zajednice o njihovoj važnosti.

Prvo pitanje odnosilo se na način pripreme europskih projekata gdje se ispostavilo da sve ispitane jedinice lokalne samouprave koriste usluge konzultantskih firmi, dok neke projekte samostalno rade Grad Benkovac, općine Lišane Ostrovičke i Ružić. Podršku Razvojne agencije Šibensko-kninske županije pritom koriste Grad Drniš i Općina Unešić dok posljednja u nekim projektima koristi i podršku Hrvatskog zavoda za zapošljavanje.

Ispitivajući omjer odobrenih i odbijenih projekata, Gradu Benkovcu je većina projekata odobrena, ali ne govore o brojkama. Općina Lišane Ostrovičke ima tri odobrena projekta (IPA Lady, IPA 4, Wifi for EU) te jedan odbijeni – Izgradnja i opremanje društvenog doma u naselju Lišane Ostrovičke. U Gradu Vodice je odobreno 40% od ukupno prijavljenih projekata. Općina Zemunik Donji je u prijavama bila nešto uspješnija te je aplicirala na deset projekata, od kojih je osam odobreno.

Grad Drniš može se pohvaliti s 15 odobrenih projekata, 3 u nastanku te vrlo mali broj odbijenih (ne navodi se točan broj). Općina Ružić, ima jedan odbijeni projekt, ali i četiri prihvaćena među koje ne ubrajaju projete aplicirane preko ministarstava, dok pročelnica Općine Unešić odgovara omjerom 80:20 u korist odobrenih projekata ne navodeći ih poimenice.

Gledajući zadovoljstvo pročelnica odobrenim projektima većina je zadovoljna dok neki, npr. Općina Ružić uz to stavljaju napomenu da je kontrola netolerantna te da bi željeli fleksibilniju alokaciju sredstava jer u fazi prijave nisu u mogućnosti precizno predvidjeti sve troškove, dok iz Općine Unešić za prigovor ima količinu dokumentacije u provedbi projekata.

Oni koji nisu zadovoljni jesu Grad Vodice i Općina Zemunik. Potonja bi mijenjala predugu i zahtjevnu proceduru te dugotrajno čekanje sredstava. Gradu Vodice sudjelovanje u europskim projektima uvelike opterećuje gradski proračun pa su nakolonjeniji nacionalnim mjerama.

U četvrtom pitanju svaka jedinica lokalne samouprave izdvaja i objašnjava najuspješniji projekt. Za Grad Benkovac to je izgradnja komunalne infrastrukture u poslovnoj zoni Šopot (PHARE) jer je navedeni projekt omogućio razvoj, izgradnju gospodarskih objekata, ali i nova zapošljavanja. Općina Lišane Ostrovičke ističe projekt IPA Lady koji je nezaposlenima omogućio nova znanja i vještine te smatraju da će im one pomoći u lakšem pronalasku zaposlenja. U Gradu Vodice, točnije na otoku Prviću, izgrađen je Memorijalni centar Faust

Vrančić čime je stvoren novi turistički proizvod prepoznat u Hrvatskoj, međutim valja naglasiti da iako se u istraživanju Grad Vodice uvjetno smatra dijelom Ravnih kotara, otok Prvić u stvarnosti tu ne pripada. Općina Zemunik Donji ne želi isticati niti jedan projekt jer su revoltirani na predugu proceduru povlačenja sredstava.

U Gradu Drnišu ponosni su na svoj projekt reciklažnog dvorišta iz razloga što će doći do povećanja odvojenog prikupljanja otpada, a da bi projekt zaživio provedene su i informacijsko-obrazovne aktivnosti za djecu svih uzrasta. U Gradu smatraju da će projekt pomoći u zaštiti okoliša. Projekt dječjeg vrtića, s druge strane, ima neprocjenjiv značaj za Općinu Ružić jer nisu bili u mogućnosti u potpunosti izdvojiti sredstva iz proračuna za njegovu izgradnju. U Općini Unešić su projektom „Zaželi“ zaposlili 20 žena koje svakodnevno obilaze 120 starijih osoba te to smatraju najkorisnijim projektom.

Sljedeće pitanje odnosilo se na posljedice koje su projekti generirali po lokalnu zajednicu te po tom pitanju u Gradu Benkovcu smatraju da su doprinijeli u gospodarskom razvoju Grada. Grad Vodice je zadovoljan Memorijalnim centrom Faust Vrančić jer je došlo do povećanja posjetitelja na otoku Prviću koji se time još više turistički razvija. Općine Zemunik Donji i Lišane Ostrovičke navode da su promjene pozitivne, dok su u Lišanima Ostrovičkim zadovoljni jer su pružili nova znanja i iskustva.

Iz Grada Drniša nabrajaju brojne koristi – od infrastrukturnih poboljšanja (kanalizacijski sustav za grad i okolna naselja, nova tržnica, nove ceste, pješačke staze, reciklažno dvorište, novi vrtić i energetska učinkovitost) do socijalne uključenosti ranjivih skupina (osposobljavanje dugotrajno neaposlenih i zaposleni u novim vrtićima). U Općini Ružić navode novi dječiji vrtić, energetska učinkovitost te projekt „Zaželi“ gdje je zaposleno 20 žena koje skrbi o 100 starijih stanovnika. Također je izrađena i razvojna strategija Općine. Općina Unešić također navodi projekt „Zaželi“, ali i asfaltiranje brojnih nerazvrstanih cesta po zaseocima te uređenje društvenog doma i zapošljavanje putem javnih radova.

Šesto pitanje ispituje projekte koje su trenutno u pripremi ili provedbi. Grad Benkovac u provedbi trenutno ima Interevencijski plan Grada Benkovca u vrijednosti 25.000.000,00 eura. U intervencijskom planu je definirano 11 velikih projekata u Programu integrirane fizičke, gospodarske i socijalne regeneracije malih gradova na ratom pogođenim područjima koji koristi sredstva iz Europskih strukturnih i investicijskih fondova. Program obuhvaća urbanu regeneraciju pet pilot područja malih gradova putem spomenutih Intervencijskih

planova, a Grad Benkovac je jedan od njih. Projekt se provodi u sklopu Operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2014.-2020.

Općina Lišane Ostrovičke trenutno u provedbi ima projekt WiFi for EU, Grad Vodice u tijeku ima provedbu projekta AdriaAdapt čija je ukupna vrijednost 2.223.870,00 eura, dok Općina Zemunik Donji čeka sredstva za izgradnju nerazvrstane prometnice vrijednosti 3.352.801,36 kn te izgradnju spojnih kolektora Zemunik Donji – Centar u vrijednosti 2.550.550,91 kn.

Grad Drniš u provedbi ima projekt NATURA 2000 u vrijednosti 504.611,42 kn, Razvoj gospodarstva Grada Drniša u vrijednosti 1.271.029,74 kn, te Sanaciju odlagališta otpada u vrijednosti 13.317.755,47 kn. Općina Ružić u provedbi ima izgradnju dječijeg vrtića u vrijednosti 5.940.275,00 kn te projekt „Zaželi“ u vrijednosti 2.855.142,84 kn. Projekt „Zaželi“ u provedbi ima i Općina Unešić u vrijednosti 3.239.266,11 kn, ali i Uređenje društvenog doma u vrijednosti 660.000,00 kn te asfaltiranje ceste Unešić – Vinovo u vrijednosti 3.646.383,40 kn.

Sljedeće, sedmo pitanje odnosilo se na probleme prilikom pripreme i provedbe europskih projekata. Grad Benkovac pritom naglašava sporost administracije pri ishodu potrebnih dozvola, očitovanja, mišljenja i suglasnosti javnopravnih tijela koja sudjeluju u postupku. Također ukazuje na nedovoljnu usklađenost potrebnih podataka, ali i nedovoljno poznavanje procedura Europske unije svih dionika u procesu. U Općini Lišane Ostrovičke su nailazili na poneke probleme, no zahvaljujući prisutnoj komunikaciji i zainteresiranosti dionika oni su uspješno riješeni.. Ono što najviše muči Grad Vodice je već spomenuti visoki iznos novčanih sredstava koje Grad treba rezervirati za slučaj odobrenja određenog projekta, a sama evaluacija se dugo čeka. Općina Zemunik Donji, međutim, kao problem ne navodi ništa već spomenuto, nego isključivo probleme vezane uz vlasništvo.

Kao najveći problem i Grad Drniš navodi pripremanje dokumentacije i potrebnih dozvola, ali i potrebna financijska sredstva. Općina Ružić na probleme gleda blagonaklono, jer su oni, s obzirom na korist, zanemarivi. Međutim Općina Unešić, za prigovor ima veliki obim dokumentacije kako bi se dokazalo da se sve radi u skladu s projektom

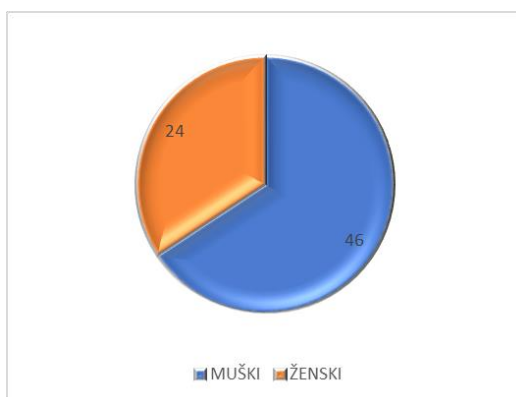
Posljednje pitanje u nizu odnosilo se na upoznatost lokalne zajednice o važnosti provedenih pitanja. Općine Ružić i Zemunik donji nastoje građane obavještavati o projektima putem medija, ali postavljane su i oglasne ploče na mjestima na kojima su projekti financirani europskim sredstvima. U Općini Ružić razmjenjuju informacije i u neposrednom kontaktu

sa stanovništvom. U Općini Lišane Ostrovnicičke smatraju da stanovnici vide promjene u zajednici u kojoj žive. Isto misle i u Gradu Drnišu jer svaki projekt utječe na kvalitetu života građana te se mijenja vizura grada i zapošljavaju stanovnici. U Gradu Benkovcu ipak smatraju da stanovnici možda i nisu dovoljno upoznati s projektima, ali provode aktivnosti vezane za vidljivost svih projekata koji su financirani sredstvima EU. Iz Grada Vodica poručuju da je njihova lokalna zajednica dovoljno osvještana o važnosti financiranja projekata Europskim sredstvima, međutim ne razumiju proceduru funkcioniranja europskih fondova te im je to teško objasniti. Pročelnica Općine Unešić smatra da je stanovništvo svjesno važnosti te da lokalna samouprava prati natječaje i priprema projektnu dokumentaciju koliko financije dopuštaju.

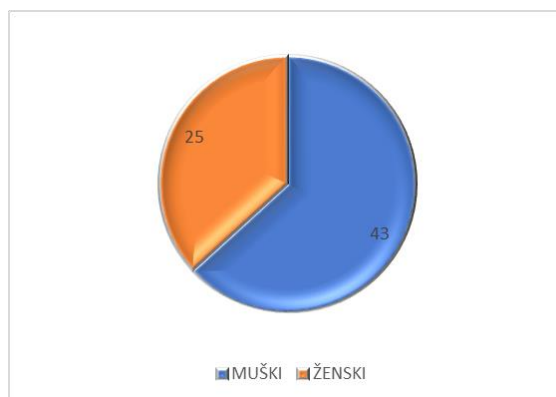
10. Utjecaj instrumenata EU na lokalne zajednice Ravnih kotara i Drniškog kraja – analiza anketnih istraživanja

Anketno istraživanje provedeno je u vremenskom periodu od 16. do 19. siječnja terenskim anketiranjem lice u lice, te je pritom korišten neprobabilistički prigodni uzorak. Anketirani su stanovnici dva upravna grada – Benkovca i Drniša koji bi kao gradske sredine u Ravnim kotarima, odnosno Drniškom kraju mogle biti generatori razvoja istraživanih područja. Ukupno je ispitano 139 pojedinaca, od kojih 70 u Gradu Benkovcu, a 69 u Gradu Drnišu od kojih je jedan anketni upitnik nevažeći. Osim generalnih pitanja o spolu, dobi i stručnoj spremi ispitanika, postavljana su pitanja o upoznatosti s projektima u gradu gdje su ispitanici imali mogućnost samostalnog odgovora, dok su u sljedećem pitanju Liekertovom skalom ocjenama od 1 do 5 vrednovali četiri projekta. Sljedeće, šesto pitanje odnosilo se na ključni problem u gradu kojeg bi ispitanik riješio financiranjem iz europskih fondova, dok je posljednje, sedmo, pitanje bilo o zadovoljstvu gradom u povlačenju europskih sredstava.

1. Spol ispitanika (Sl. 9 i Sl. 10).

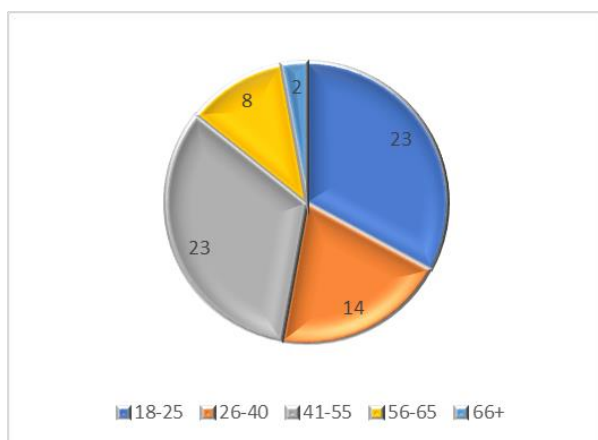
Sl. 9. Ispitanici prema spolu u Gradu Benkovcu

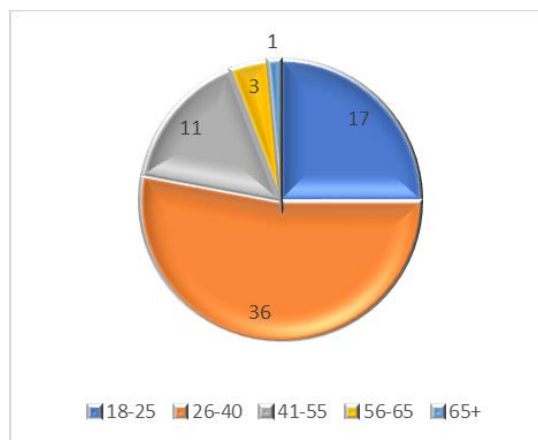
Sl. 10. Ispitanici prema spolu u Gradu Drnišu

Izvor: Anketno istraživanje, 16.-19. siječnja 2020.

2. Dob ispitanika (Sl. 11 i Sl. 12).

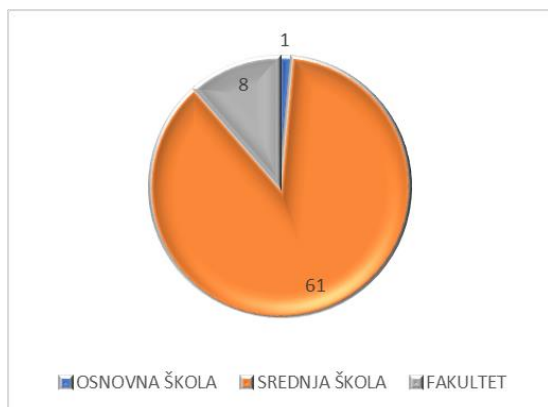
Sl. 11 Ispitanici prema dobi, Grad Benkovac

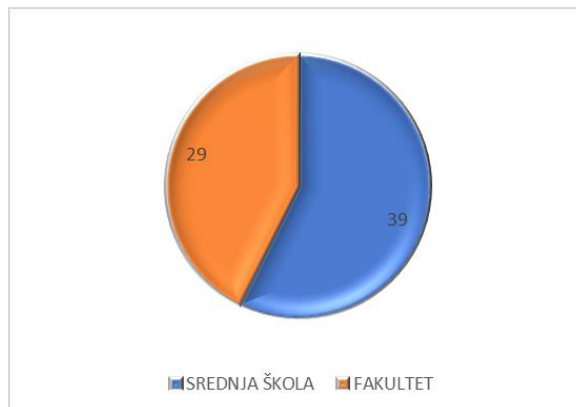
Sl. 12 Ispitanici prema dobi, Grad Drniš

Izvor: Anketno istraživanje, 16.-19. siječnja 2020.

3. Stečeno obrazovanje (Sl. 13 i Sl. 14).

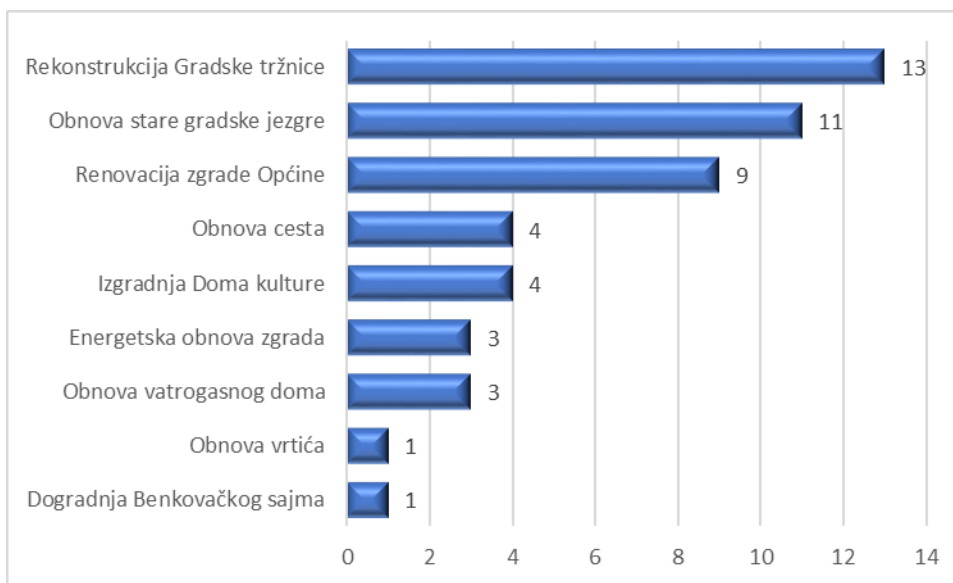
Sl. 13. Ispitanici prema stečenom obrazovanju, Grad Benkovac

Sl. 14. Ispitanici prema stečenom obrazovanju, Grad Drniš

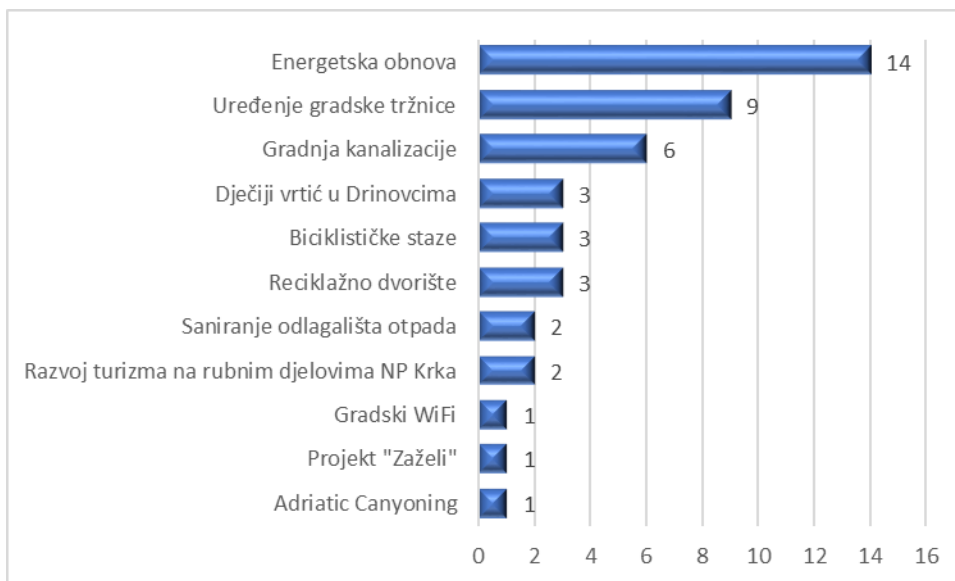
Izvor: Anketno istraživanje, 16.-19. siječnja 2020.

4. Jeste li upoznati s nekim projektom koji se financira iz europskih fondova u Vašem gradu i ako da kojim/kojima (Sl. 15 i Sl. 16)?

Sl. 15 Upoznatost s projektima EU, Grad Benkovac

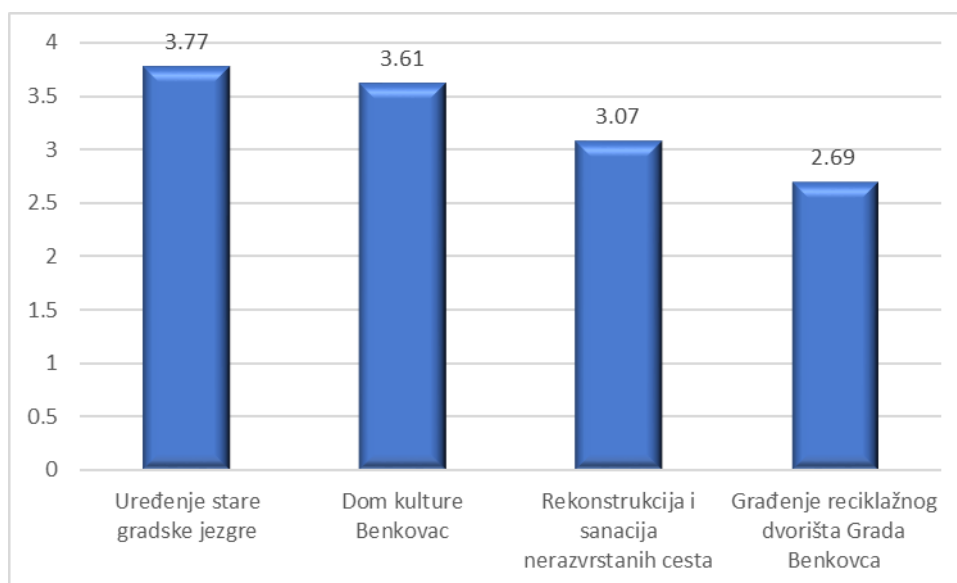
Izvor: Anketno istraživanje, 16.-19. siječnja 2020.

Sl. 16 Upoznatost s projektima EU, Grad Dmiš

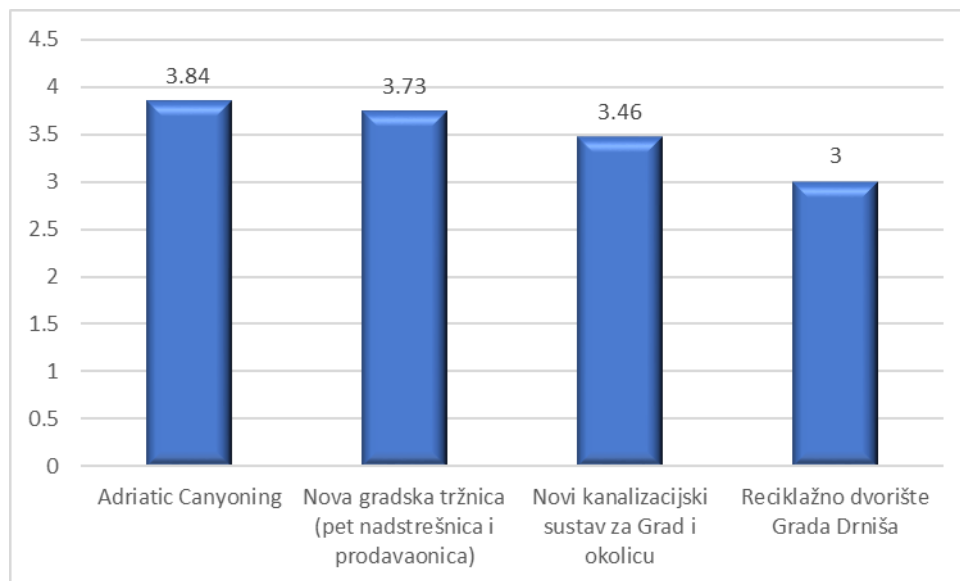
Izvor: Anketno istraživanje, 16.-19. siječnja 2020.

5. Koliko ste zadovoljni navedenim projektima (Sl. 17 i Sl. 18)? (1-izrazito nezadovoljan/a, 2-nezadovoljan/a, 3-niti zadovoljan/a, niti nezadovoljan/a, 4-zadovoljan/a, 5-izrazito zadovoljan/a)

Sl. 17 Zadovoljstvo projektima u Gradu Benkovcu

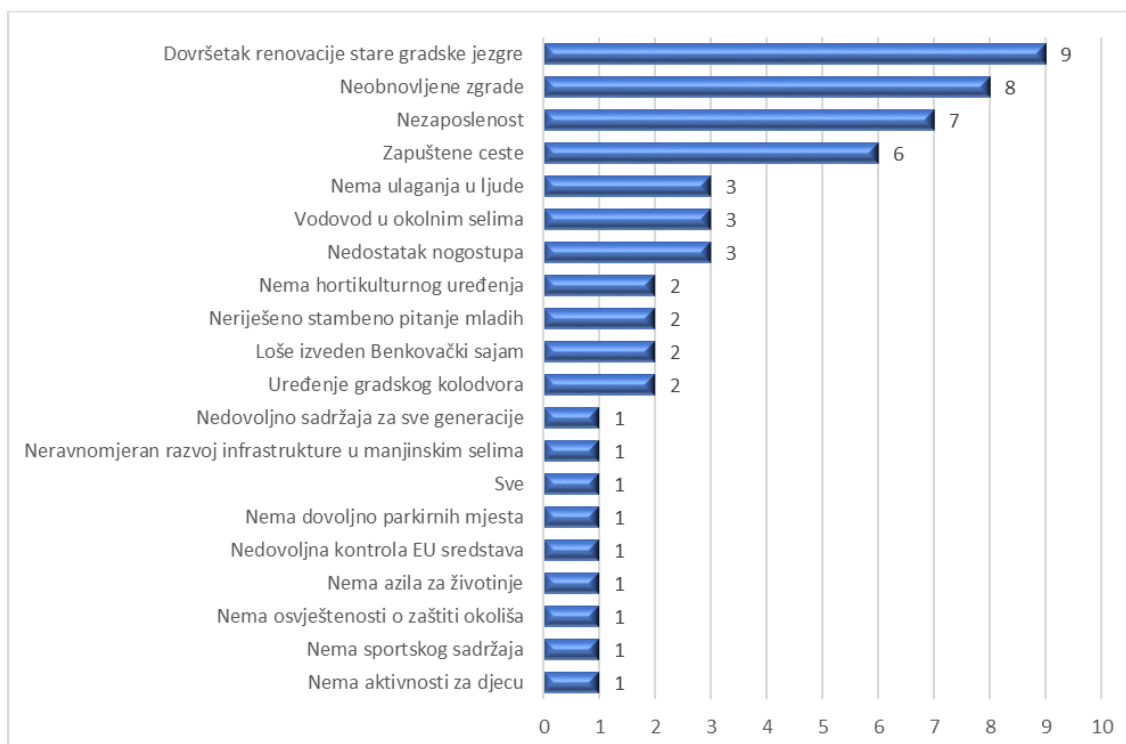
Izvor: Anketno istraživanje, 16.-19. siječnja 2020.

Sl. 18. Zadovoljstvo projektima u Gradu Drnišu

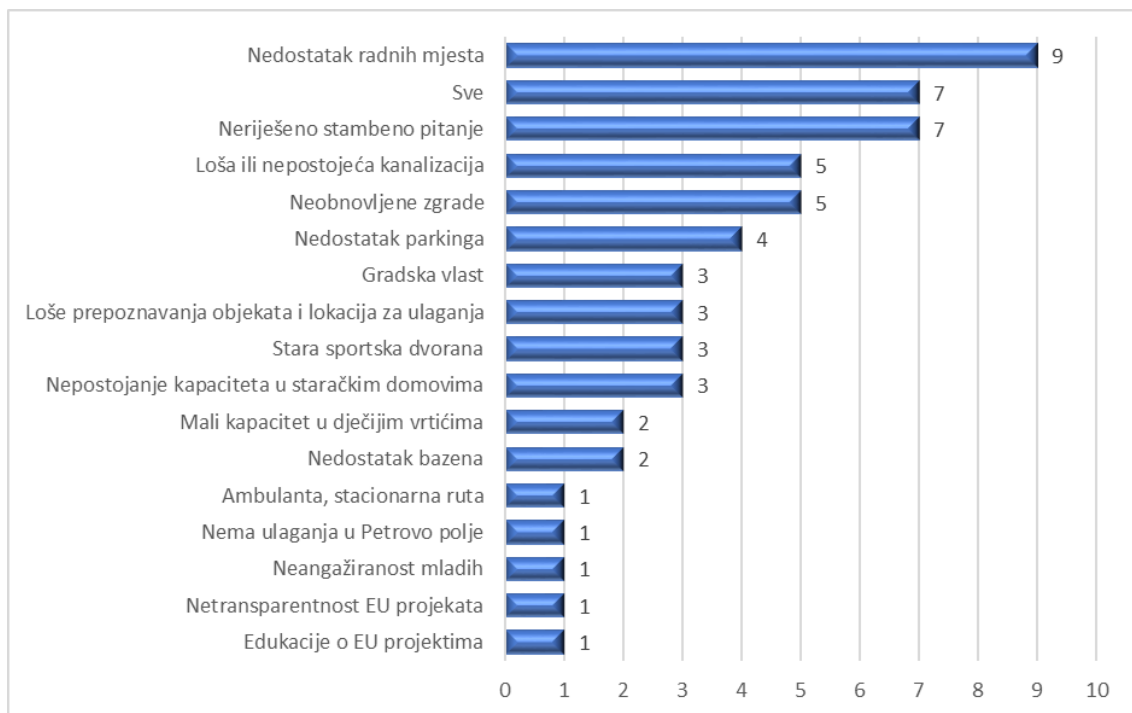
Izvor: Anketno istraživanje, 16.-19. siječnja 2020.

6. Što biste naveli kao ključni problem u Vašem gradu koji biste riješili financiranjem iz europskih fondova (Sl. 19 i Sl. 20)?

Sl. 19 Problemi koje bi ispitanici riješili EU fondovima, Grad Benkovac

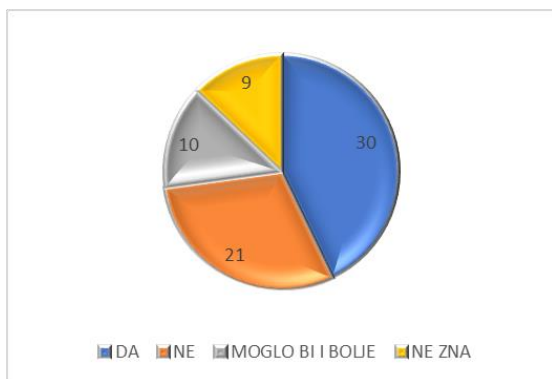
Izvor: Anketno istraživanje, 16.-19. siječnja 2020.

Sl. 20 Problemi koje bi ispitanici riješili EU fondovima,, Grad Drniš

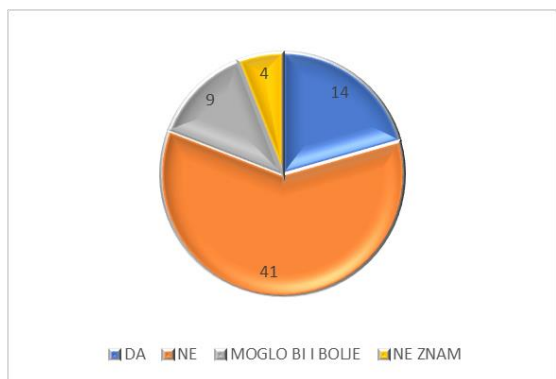
Izvor: Anketno istraživanje, 16.-19. siječnja 2020.

7. Prema Vašem mišljenju, je li Grad dovoljno aktivan u povlačenju europskih sredstava (Sl. 21 i Sl. 22)?

Sl. 21 Mišljenje ispitanika o aktivnosti u povlačenju EU fondova, Grad Benkovac

Izvor: Anketno istraživanje, 16.-19. siječnja 2020.

Sl. 22 Mišljenje ispitanika o aktivnostima u povlačenju EU fondova, Grad Drniš

Ispitanici u Gradu Benkovcu najpoznatiji su s projektima u strogom centru grada – rekonstrukcijom gradske tržnice i obnovom stare gradske jezgre. Građani Drniša također su upoznati s projektom renovacije gradske tržnice, no u manjoj mjeri nego s energetsom obnovom što odgovara ranijoj analizi projekata iz Operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2014.-2020. Projekti uređenja stare gradske jezgre u Benkovcu imaju najvišu ocjenu, vrlo dobar. Međutim, kako su neki ispitanici primijetili, u staroj jezgri su gotovo prazni poslovni prostori. Najvišu ocjenu u Gradu Drnišu ima projekt Adriatic Canyoning, u kojemu je Grad Drniš projektni partner u INTERREG IPA programu prekogranične suradnje Hrvatska – Bosna i Hercegovina – Crna Gora 2014-2020 (uz Općinu Grude iz BiH, Grad Obrovac, Agenciju za razvoj Zadarske županije ZADRA NOVA, Agenciju za razvoj i izgradnju Herceg Novog AZIR iz Crne Gore te vodećeg partnera projekta Grada Široki Brijeg iz BiH). Međutim, prvotno je samo jedna osoba bila upoznata s tim projektom kao projektom u kojem sudjeluje Grad Drniš. Projekt Adriatic Canyoning u stopu prati projekt nove gradske tržnice, također s ocjenom vrlo dobar. Ono što bi ispitanici anketa riješili sredstvima europskih fondova za građane Drniša je s prvim mjestom nezaposlenost, dok drugo mjesto dijele „sve“ i neriješeno stambeno pitanje. Za Benkovčane je nezaposlenost tek na trećem mjestu, dok ih više zabrinjavaju infrastrukturna pitanja poput dovršenja renovacije stare gradske jezgre ili neobnovljenih zgrada. Odgovori ispitanika odgovaraju njihovoj dobnoj strukturi. Znatno veći broj ispitanih zrelih Drnišana u odnosu na Benkovčane u dobnoj strukturi od 25 do 40 godina iskazao je svoju zabrinutost oko nezaposlenosti i stambenog zbrinjavanja. U Drnišu je izraženo veće nezadovoljstvo Gradom u povlačenju europskih sredstava u odnosu na Benkovac gdje su stanovništvo uglavnom zadovoljno.

11. Zaključak

Ključni cilj ovog rada bio je prikazati iskorištenost europskih fondova na razini Ravnih kotara i Drniškog kraja, ali i analizirati strategije jedinica lokalne samouprave kako bi se dao jasan prikaz njihove tehničke kompleksnosti i time vjerojatnosti za ispunjavanjem napisanih razvojnih mjera. Kroz ovaj rad dan je uvid u provedene projekte iz Europskog fonda za regionalni razvoj na području Ravnih kotara i Drniškog kraja, ali su analizirani i proračuni svih jedinica lokalne samouprave obuhvaćenih istraživanjem. Time je dan prikaz ukupne iskorištenosti europskih fondova u razdoblju od 2011. do 2018., ali i iskorištenost kn/st što je i prikazano u grafičkim prilogima. Kako bi se dobio jasniji uvid u problematiku istraživanja, provedeni su intervjui sa sedam pročelnica jedinica lokalnih samouprava koje su dale svoje viđenje kompleksnosti i dojam o europskim projektima. Kao neizostavan dio istraživanja, pokazala su se anketna ispitivanja gdje je, nakon ostalih kvantitativnih i kvalitativnih analiza, lokalno stanovništvo dalo svoju *završnu riječ*.

Ravni kotari i Drniški kraj su geomorfološki i povijesno različita područja. Dok su Ravni kotari bili poljoprivredno orjentirani, u Drniškom kraju su, uz stočarstvo, bili aktivni rudnici boksita i ugljenja te se dio stanovništva bavio rudarskom djelatnošću. Također, područja su imala i drugačiji demografski put. Drniški kraj je puno ranije doživio negativni prirodni prirast (1981. godine), ali i pad ukupnog broja stanovništva (1971. godine), dok je područje Ravnih kotara oboje doživjelo u popisu 2001. godine. Stanovništvo obaju krajeva iseljavalo je u industrijska središta na obali – stanovništvo Ravnih kotara u Zadar, a iz Drniškog kraja u Šibenik. Isto tako, s oba područja je stanovništvo prognano u Domovinskom ratu te se samo jedan dio vratio.

Razmatrajući uspješnost u povlačenju europskih sredstava, u pretpristupnom razdoblju većina jedinica lokalne samouprave je bila neaktivna. Projekti koji su se provodili bili su usmjereni uglavnom na poboljšanje vodoopskrbnog i kanalizacijskog sustava. Ulaskom u Europsku uniju i otvaranjem europskih fondova, povećana je i aktivnost gradova i općina. Iz Operativnog programa konkurentnost i kohezija 2014.-2020., uzimajući u obzir projekte jedinica lokalne samouprave i Europski fond za regionalni razvoj, najaktivniji su gradovi Benkovac i Drniš. Pritom je Grad Benkovac usmjeren prema infrastrukturnim uređenjima što dokazuje i trinaest provedenih projekata, dok u Gradu Drnišu predvladavaju energetske obnove. Navedena analiza odgovara i rezultatima provedenih anketa u ta dva grada. Naime, Drnišani su najviše upoznati upravo s energetske obnove, a Benkovčani s infrastrukturnim projektima, poglavito s uređenjem stare gradske jezgre. Paralela se može povući i među

dobnom strukturom ispitanika i njihovim odgovorima na pitanje koji bi ključni problem u gradu riješili financiranjem iz europskih fondova. U Gradu Drnišu među ispitanicima je predvladavalo zrelo stanovništvo (25-40 godina) čiji su odgovori uglavnom usmjereni na rješavanje stambenog pitanja i nezaposlenosti, dok su u Gradu Benkovci ispitanici uglavnom bili ili mlađi (18-25 godina) ili stariji (40-65 godina) te su bitnijim smatrali vizuru grada i infrastrukturne projekte.

U poglavlju „1.2. Ciljevi rada i hipoteze“ postavljeno je pet hipoteza koje su se ovim radom nastojale potvrditi ili opovrgnuti.

H1 „Više je sredstava Europske unije za regionalni razvoj povučeno od razdoblja ulaska u Europsku uniju, nego što je to slučaj za vrijeme korištenja pretpristupnih fondova.“

Ova hipoteza smatra se potvrđenom na osnovu analize podataka sa stranice Ministarstva regionalnog razvoja i popisa projekata iz Europskog fonda za regionalni razvoj i njemu prethodnih pretpristupnih fondova OP Regionalna konkurentnost 2007.-2013. Također, temeljem analize proračuna jedinica lokalne samouprave (iako tek dostupne od 2011. godine) vidljivo je da je u periodu 2011.-2013. sredstva iz pretpristupnih fondova koristila samo Općina Lišane Ostrovičke.

H2 „Gradovi u odnosu na općine povlače više europskih sredstava.“

Ova hipoteza smatra se potvrđenom. Grad Vodice je u periodu 2011.-2018. povukao najviše europskih sredstava i to 8.164.222 kn, dok ga pritom prati Općina Zemunik Donji s 6.515.478 kn. Međutim kada se zbroje ukupna povučena sredstva sva tri grada na promatranom području (Grad Vodice, Grad Drniš i Grad Benkovac) ukupno su iskoristili 14.939.996 kn europskih sredstava, dok su sve ostala razmatrane općine (među kojima općine: Galovac, Škabrnje, Stankovci, Pirovac, Skradin, Sukošan, Vrsi i Promina imaju 0 kn iskorištenih sredstava) povukle svega 11.103.164 kn europskog novca (općine: Zemunik Donji, Poličnik, Lišane Ostrovičke, Unešić, Sveti Filip i Jakov, Ružić i Polača).

H3 „Lokalne razvojne strategije su većinom tehnički manjkave.“

Ova hipoteza smatra se djelomično potvrđenom. Sve analizirane strategije imaju provedbeni plan, no problem je u izvorima financiranja i financijskom planu koje nema četiri promatrane jedinice lokalne samouprave i to Grad Benkovac te općine Polača, Škabrnja i Zemunik Donji. S druge strane, sve tehničke uvjete zadovoljava većina promatranih jedinica lokalne

samouprave: Grad Skradin te općine Lišane Ostrovičke, Poličnik, Sukošan, Vrsi, Galovaci Ružić.

H4 „Jedinice lokalne samouprave su financijski i kadrovski potkapacitirane za veće europske projekte.“

Ova hipoteza se temeljem provedenih intervjua smatra djelomično potvrđenom. Financijske probleme navela je jedino pročelnica Grada Vodica, dok se kadrovska potkapacitiranost uglavnom rješava angažiranjem konzultantskih firmi te potporom razvojne agencije.

H5 „Stanovništvo Grada Benkovca i Grada Drniša nije niti dovoljno upoznato s projektima financiranim iz Europske unije, niti zadovoljno aktivnošću grada u povlačenju europskih sredstava.“

Ova hipoteza se temeljem provedenih anketa smatra djelomično potvrđenom. Broj ispitanika koji su u Gradu Benkovcu naveli da nisu upoznati s nijednim projektom financiranim europskih sredstvima ili su polje ostavili prazno je 42 od ukupno 70 ispitanih, međutim prilikom ocjenjivanja projekata samo 8-13 ispitanika nije dalo nikakvu ocjenu.

U slučaju Grada Drniša, 26 od 68 ispitanika je navelo da nije upoznato s niti jednim projektom ili je polje ostavilo prazno, dok prilikom ocjenjivanja projekata ocjenu nije dalo 4-10 ispitanika.

Na temelju navedenog smatram da su europski projekti uvelike utjecali ili će tek utjecati na lokalno stanovništvo, poglavito u onim dijelovima gdje su u pitanju postavljanje novih vodovodnih cijevi i dovođenje kanalizacije. Oboje navedeno, nalazi se kao prioritet i mjera u svima razmatranim strategijama, dok je dio općina već u provedbi projekata. Nažalost, sve strategije nisu jednako dobro napisane te je velik dio njih tehnički manjkav u poglavljima financijskog plana i izvora financiranja, dok su u nekima izvori financiranja paušalno navedeni.

Jedinice lokalne samouprave u Šibensko-kninskoj županiji potporu uglavnom nalaze angažirajući konzultantske tvrtke, ili u Razvojnoj agenciji Šibensko-kninske županije. Nažalost, niti jedna jedinica lokalne samouprave na području istraživanja iz Zadarske županije nema nikakvu potporu (ili barem nije navela), osim ako ne odluče angažirati neku od konzultantskih tvrtki. Također, izuzetno je veliki broj nezadovoljnog stanovništva aktivnostima grada po povlačenju europskih sredstava, ponajviše u Gradu Drnišu gdje 41/68

ispitanika smatra da Grad nije dovoljno aktivan. Iz toga je evidentno da ne postoji dijalog gradskih struktura s građanima po pitanju prioriteta projekata u gradu.

Popis literature

Bajić, N., 1994: Drniš u katastru prve polovice XIX. stoljeća, *Ethnologica Dalmatica*, 3, 113-124

Blaće, A., 2015: *Razvoj i suvremena preobrazba krajolika Ravnih kotara*, doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu

Bognar, A., 2001: Geomorfološka regionalizacija Hrvatske, *Acta Geographica Croatica*, 34, 7-26

Bralić, A., Ramljak, S., 2010: Drniški kraj u demografskim procesima od druge polovice 19. stoljeća do kraja 20. stoljeća, u: *Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa zagora između stočarsko-ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije*, (ur. Matas, M., Faričić, J.), Zadar, Zagreb, Split, rujan 2011. (323-337)

Crkvenčić, I. i dr., 1974: *Geografija SR Hrvatske I-VII*, Školska knjiga, Zagreb

Kaić, D., 2015: *Pretpristupni program IPA i njegovo korištenje u Republici Hrvatskoj*, diplomski rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Kos, L., 1987: Bukovica i Ravni kotari, Historijsko-geografsko, ekonomsko-prometno i političko-upravno značenje, u: *Benkovački kraj kroz vjekove, zbornik 1*, (ur. Medini, J., Petricioli, I., Pekić, M.), Narodni list, Novinsko-izdavačka djelatnost, Benkovac, 65-82.

Magaš, D., 2013: *Geografija Hrvatske*, Odjel za geografiju i Meridijani, Zadar

Maletić, I. i dr, 2016: *Eu projekti – od ideje do realizacije*, TIM4PIN, Zagreb

Mintas-Hodak, Lj., 2004: *Uvod u Europsku uniju*, Zagrebačka škola ekonomije i menadžmenta – Centar za europske studije, MATE d.o.o., Zagreb

Mintas-Hodak, Lj., 2010: *Europska unija, Zagrebačka škola ekonomije i menadžmenta* – Centar za europske studije, MATE d.o.o., Zagreb

Mirošević, H., 2012: *Analiza razvojnih dokumenata Republike Hrvatske*, Ekonomski institut Zagreb, Zagreb

Nejašmić, I., 1992: Neke populacijsko-geografske značajke sjevernodalmatinske unutrašnjosti (općine Benkovac, Drniš, Knin i Obrovac), *Sociologija sela*, 30 (1/12), 61-72

Ott, K., Bronić, M., Stanić, B., 2016: Pomoći Europske unije župajama, gradovima i općinama od 2011.-2014., Newsletter, povremeno glasilo instituta za javne financije, 105 (5), 1-13.

Ott, K., Bronić, M., Stanić, B., 2018: Pomoći Europske unije županijama, gradovima i općinama 2015. i 2016., Newsletter, povremeno glasilo instituta za javne financije, 114 (5), 1-12

Peričić, Š., 1999: Prinos poznavanju gospodarskih prilika Drniškog kraja u XIX. stoljeću, *Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv.42/2000, 261-285

Radeljak, P., 2015: Dalmatinska zagora u perspektivi razvoja Dalmacije do 2031. godine: primjer Grada Drniša, u: *Zbornik radova Stručno-znanstvenog skupa Gospodarske mogućnosti Zagore i oblici njihova optimalnog iskorištavanja* (ur. Matas, M. i Rako, A.) Zagreb, Split, 2015., 205-221

Relja, R. i Alfrević, N., 2014: Lokalne i regionalne sociokulturne odrednice razvoja posebnih oblika turizma: studija slučaja Drniške regije, *Godišnjak Titus: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke*, 6-7, 451-466

Rogić, V., 1962: Fizionomska i funkcionalna regionalizacija Hrvatske, u: *Zbornik VI. Kongresa geografov FLRJ, Savez geografskih društava FNRJ, Geografsko društvo Slovenije*, Ljubljana, 279-289

Rogić, V., 1983: Nacrt uvjetno homogene regionalizacije SR Hrvatske, *Geografski glasnik*, 45, 75-89

Vela, A., 2015: *Menadžment ESI fondova*, Školska knjiga, Zagreb

Popis izvora

Business Dictionary, <http://www.businessdictionary.com/definition/strategic-planning.html>, 4.1.2020.

Europski fondovi za hrvatske projekte, <https://razvoj.gov.hr/istaknute teme/publikacije/europski-fondovi-za-hrvatske-projekte/1256>, 2.12. 2019.

Europski strukturni i investicijski fondovi, Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, <https://strukturnifondovi.hr/popis-projekata/>, 6.11.2019.

Europski strukturni i investicijski fondovi, Operativni program konkurentnost i kohezija 2014.-2020., <https://strukturnifondovi.hr/eu-fondovi/esi-fondovi-2014-2020/op-konkurentnost-i-kohezija/>, 6.11.2019.

Financijski izvještaji JLP(R)S, Ministarstvo financija, <https://mfin.gov.hr/istaknute teme/lokalna-samouprava/financijski-izvjestaji-jlp-r-s/203>, 10.12.2019.

Fininfo, <https://www.fininfo.hr>, 9.2.2020.

<https://www.drnis.hr/gospodarstvo/projekti/adriatic-canyons-adventure-tours>, 9.2.2020.

Istria Communicating Europe, http://www.istra-europa.eu/pages/pretpristupni_fondovi_ispa_phare_sapard, 2. 12. 2019.

Odluka o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti, Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/112>, 5.1.2020.

Općina Galovac – Strategija razvoja 2019.-2020., <https://www.galovac.hr/vijesti/177-strategija-razvoja-opcine-galovac-2018-2020-god.html>, 7.1.2020.

Operativni program „Zaštita okoliša“ 2007.-2013., <http://arhiva.strukturnifondovi.hr/op-zastita-okolisa-2007-2013-36>, 29.11.2019.

Popis operacija OPP 2007.-2013., <http://arhiva.strukturnifondovi.hr/op-promet-2007-2013-35>, 29.11.2019.

Popis projekata i korisnika – OP „Regionalna konkurentnost 2007.-2013.“, <https://razvoj.gov.hr/eu-fondovi/financijsko-razdoblje-eu-2007-2013/operativni-programi-408/op-regionalna-konkurentnost/popis-projekata-i-korisnika-op-regionalna-konkurentnost-2007-2013/415>, 29.11.2019.

Program ukupnog razvoja Općine Sveti Filip i Jakov 2016.-2020., <https://www.opcina-svfilipjakov.hr/novost-galerija/pur-program-ukupnog-razvoja-opcine-sveti-filip-i-jakov-za-razdoblje-2016-2020>, 7.1.2020.

Prometni masterplan funkcionalne regije Sjeverna Dalmacija, Grad Zadar, [http://www.grad-zadar.hr/repos/doc/Prijedlog%20nacrt%20Prometnog%20masterplana%20FR%20Sjeverna%20Dalmacija\[1\].pdf](http://www.grad-zadar.hr/repos/doc/Prijedlog%20nacrt%20Prometnog%20masterplana%20FR%20Sjeverna%20Dalmacija[1].pdf), 22.12.2019.

Razvojna strategija Šibensko-kninske županije, Šibensko kninska županija, <http://sibensko-kninska-zupanija.hr/stranica/razvojna-strategija-ibensko-kninske-upanije-2016-2020/199>, 22.12.2019.

Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Popis stanovništva 2011., Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr, 10.10.2019.

Stanovništvo staro 15 i više godina prema trenutačnoj aktivnosti, starosti i spolu, Popis 2011., Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr, 11.1.2020.,

Strategija razvoja Grada Drniša do 2020. godine, <https://drnis.hr/aktualno/program-ukupnog-razvoja-grada-drnisa-2015-2020/930-strategija-razvoja-grada-drnisa-do-2020-godine>, 7.1.2020.

Strategija razvoja Grada Skradina 2015.-2020., <http://www.grad-skradin.hr/clanci/strategija-razvoja-grada-skradina-2015-2020/20.html>, 7.1.2020.

Strategija razvoja Grada Vodica do 2020., http://www.grad-vodice.hr/assets/files/strategija-razvoja/strategija_razvoja_grada_vodica_web.pdf, 7.1.2020.

Strategija razvoja Općine Poličnik 2015.-2020., <https://www.opcina-policnik.hr/images/opci-akti/Strategija-razvoja-Općine-Policnik.pdf>, 7.1.2020.

Strategija razvoja Općine Promina 2014.-2020., <https://www.promina.hr/gospodarstvo/strategija-razvoja-općine-promina-2014-2020>, 7.1.2020.

Strategija razvoja Općine Vrsi do 2020. godine, <http://www.vrsi.hr/wp-content/uploads/2018/09/Strategija-razvoja-Općine-Vrsi-do-2020.-godine.pdf>, 7.1.2020.

Strategija razvoja Općine Zemunik Donji za razdoblje 2015.-2020., <https://www.zemunik.hr/dokumenti/category/45-strategija-razvoja.html>, 7.1.2020.

Strateški program ukupnog razvoja Grada Benkovca 2012-2016, <https://benkovac.hr/dokumenti/strategija-razvoja>, 7.1.2020.

Strateški razvojni program Općine Lišane Ostrovičke 2015-2020, <https://www.lisane-ostrovicke.hr/opcina/strateski-razvojni-program/>, 7.1.2020.

Strateški razvojni program Općine Polača 2015-2020, http://www.opcina-polaca.hr/images/PolGodProracuna2017/2017_2018/SRP-Polaa_finalno.pdf, 7.1.2020.

Strateški razvojni program Općine Ružić za razdoblje 2015.-2020., <http://www.rra-sibenik.hr/upload/stranice/2015/12/2015-12-21/50/strateskirazvojniprogramopcineruzic.pdf>, 7.1.2020.

Strateški razvojni program Općina Sukošan 2015-2020, <http://opcina-sukosan.hr/wp-content/uploads/2016/01/strateski-razvojni-program-općine-sukosan.pdf>, 7.1.2020.

Strateški razvojni program Općine Škabrnja za razdoblje 2016.-2020., <http://www.opcina-skabrnja.hr/wp-content/uploads/Strateski-razvojni-program-Opcline-Skabrnja-FV-d1ha89at.pdf>, 7.1.2020.

Strateški razvojni program Općine Unešić za razdoblje 2015.-2020., [http://www.unesic.hr/doc/2017/02/Strateski%20razvojni%20program%20Opcina%20UNESI C.pdf](http://www.unesic.hr/doc/2017/02/Strateski%20razvojni%20program%20Opcina%20UNESI%20C.pdf), 7.1.2020.

Studija slučaja – Grad Drniš, https://www.pmf.unizg.hr/download/repository/Studija_Drnis.pdf, 14.10.2019.

Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske, NN 147/14, 123/17, 118/18, <https://www.zakon.hr/z/239/Zakon-o-regionalnom-razvoju-Republike-Hrvatske>, 5.1.2020.

Zakon o sustavu strateškog planiranja i upravljanja razvojem Republike Hrvatske, NN 123/17, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_12_123_2798.html, 4.1.2020.

Zaposleni prema područjima djelatnosti, starosti i spolu, Popis 2011., Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr, 11.2.2020.

Prilozi

Popis slika

- Sl. 1 Ukupno iskorištena sredstva EU fondova po županijama u financijskom razdoblju 2014.-2020.
- Sl. 2 Područje Ravnih kotara i Drniškog kraja
- Sl. 3 Stanovništvo Ravnih kotara prema aktivnosti 1971. i 2011.
- Sl. 4 Stanovništvo Ravnih kotara prema sektoru djelatnosti 1971. i 2011.
- Sl. 5 Kretanje broja stanovnika u Ravnim kotarima i Drniškom kraju od 1857. do 2011.
- Sl. 6 Prometna povezanost na području istraživanja
- Sl. 7 Ukupno iskorištena europska sredstva od 2011. do 2018. godine
- Sl. 8 Ukupno iskorištena europska sredstva po stanovniku od 2011. do 2018. godine
- Sl. 9 Ispitanici prema spolu u Gradu Benkovcu
- Sl. 10 Ispitanici prema spolu u Gradu Drnišu
- Sl. 11 Ispitanici prema dobi, Grad Benkovac
- Sl. 12 Ispitanici prema dobi, Grad Drniš
- Sl. 13 Ispitanici prema stečenom obrazovanju, Grad Benkovac
- Sl. 14 Ispitanici prema stečenom obrazovanju, Grad Drniš
- Sl. 15 Upoznatost s projektima EU, Grad Benkovac
- Sl. 16 Upoznatost s projektima EU, Grad Drniš
- Sl. 17 Zadovoljstvo projektima u Gradu Benkovcu
- Sl. 18 Zadovoljstvo projektima u Gradu Drnišu
- Sl. 19 Problemi koje bi ispitanici riješili EU fondovima, Grad Benkovac
- Sl. 20 Problemi koje bi ispitanici riješili EU fondovima, Grad Drniš
- Sl. 21 Mišljenje ispitanika o aktivnosti u povlačenju EU fondova, Grad Benkovac
- Sl. 22 Mišljenje ispitanika o aktivnostima u povlačenju EU fondova, Grad Drniš

Popis tablica

- Tab. 1 Indeks razvijenosti na području istraživanja
- Tab. 2 Tehnička opremljenost razvojnih strategija na području istraživanja
- Tab. 3 Europski projekti iz predpristupnih fondova na području istraživanja
- Tab. 4 Europski projekti iz Operativnog programa konkurentnost i kohezija 2014.-2020. na području Ravnih kotara
- Tab. 5 Europski projekti iz Operativnog programa konkurentnost i kohezija 2013.-2020. u Drniškom kraju

Tab. 6 Iskorištena europska sredstva (u kunama) prema proračunima jedinica lokalne samouprave

Primjer anketnog upitnika za Grad Benkovac

Poštovani/a,

moje ime je Helena Mikulandra i studentica sam na Geografskom odsjeku, smjer: Prostorno planiranje i regionalni razvoj na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Ovaj anketni upitnik provodim u svrhu pisanja diplomskog rada pod nazivom „Instrumenti Europske unije kao faktor razvoja: usporedba Ravnih kotara i Drniškog kraja“. Anketni upitnik je u potpunosti anoniman te će svi podaci biti analizirani na grupnoj razini. Molim Vas da iskreno odgovarate na pitanja kako bi rezultati bili što vjerodostojniji. Trajanje upitnika je 3 minute te u svakom trenutku možete odustati od daljnjeg ispitivanja.

Hvala Vam na izdvojenom vremenu!

1. SPOL: M Ž

2. DOB:
 - a) 18-25
 - b) 26-40
 - c) 41-55
 - d) 56-65
 - e) 65+

3. Stečeno obrazovanje:
 - a) Nezavršena osnovna škola
 - b) Osnovna škola
 - c) Srednja škola
 - d) Fakultet
 - e) Doktorat

4. Jeste li upoznati s nekim projektom koji se financira iz europskih fondova u Vašem gradu i ako da kojim/kojima?

5. Koliko ste zadovoljni navedenim projektima? (1-izrazito nezadovoljan/a, 2-nezadovoljan/a, 3-niti zadovoljan/a, niti nezadovoljan/a, 4-zadovoljna, 5-izrazito zadovoljna)
 - a) Rekonstrukcija i sanacija nerazvrstanih cesta 1 2 3 4 5
 - b) Građenje reciklažnog dvorišta Grada Benkovca 1 2 3 4 5
 - c) Dom kulture Benkovac 1 2 3 4 5
 - d) Uređenje stare gradske jezgre 1 2 3 4 5

6. Što biste naveli kao ključni problem u Vašem gradu koji biste riješili financiranjem iz europskih fondova?

7. Prema Vašem mišljenju, je li Grad dovoljno aktivan u povlačenju europskih sredstava?

Primjer anketnog upitnika za Grad Drniš

Poštovani/a,

moje ime je Helena Mikulandra i studentica sam na Geografskom odsjeku, smjer: Prostorno planiranje i regionalni razvoj na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Ovaj anketni upitnik provodim u svrhu pisanja diplomskog rada pod nazivom „Instrumenti Europske unije kao faktor razvoja: usporedba Ravnih kotara i Drniškog kraja“. Anketni upitnik je u potpunosti anoniman te će svi podaci biti analizirani na grupnoj razini. Molim Vas da iskreno odgovarate na pitanja kako bi rezultati bili što vjerodostojniji. Trajanje upitnika je 3 minute te u svakom trenutku možete odustati od daljnjeg ispitivanja.

Hvala Vam na izdvojenom vremenu!

1. SPOL: M Ž

2. DOB:
 - a) 18-25
 - b) 26-40
 - c) 41-55
 - d) 56-65
 - e) 65+

3. Stečeno obrazovanje:
 - a) Nezavršena osnovna škola
 - b) Osnovna škola
 - c) Srednja škola
 - d) Fakultet
 - e) Doktorat

4. Jeste li upoznati s nekim projektom koji se financira iz europskih fondova u Vašem gradu i ako da kojim/kojima?

5. Koliko ste zadovoljni navedenim projektima? (1-izrazito nezadovoljan/a, 2-nezadovoljan/a, 3-niti zadovoljan/a, niti nezadovoljan/a, 4-zadovoljna, 5-izrazito zadovoljna)
 - a) Adriatic Canyoning 1 2 3 4 5
 - b) Reciklažno dvorište Grada Drniša 1 2 3 4 5
 - c) Nova gradska tržnica (pet nadstrešnica i prodavaonica) 1 2 3 4 5
 - d) Novi kanalizacijski sustav za Grad i okolicu 1 2 3 4 5

6. Što biste naveli kao ključni problem u Vašem gradu koji biste riješili financiranjem iz europskih fondova?

7. Prema Vašem mišljenju, je li Grad dovoljno aktivan u povlačenju europskih sredstava?

Primjer intervjua

Poštovani/a,

moje ime je Helena Mikulandra i studentica sam na Geografskom odsjeku, smjer: Prostorno planiranje i regionalni razvoj na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Ovaj upitnik provodim u svrhu pisanja diplomskog rada pod nazivom „Instrumenti Europske unije kao faktor razvoja: usporedba Ravnih kotara i Drniškog kraja“.

Upitnik se sastoji od osam pitanja te su sva usmjerena na uspješnost pripreme i provedbe projekata financiranih europskim sredstvima u Vašoj općini/gradu. Vaša jedinica lokalne samouprave odabrana je jer je jedna od uspješnijih u povlačenju sredstava europskih fondova na području istraživanja.

Hvala Vam na izdvojenom vremenu!

1. Pripremate li europske projekte samostalno ili uz podršku (ako da, čiju)?
2. Koji je omjer odobrenih i odbijenih od ukupno apliciranih projekata?
3. Jeste li zadovoljni odobrenim projektima i biste li nešto mijenjali?
4. Koji biste projekt istaknuli kao najuspješniji i zašto?
5. Kakve su posljedice po lokalnu zajednicu generirali provedeni projekti?
6. Imate li trenutno u pripremi/provedbi projekte financirane iz europskih fondova i kolika je njihova vrijednost?
7. S kojim problemima se susrećete prilikom pripreme i provedbe europskih projekata?
8. Je li Vaša lokalna zajednica dovoljno osviještena o važnosti provedenih projekata i što radite po tom pitanju?